

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΙΚΟ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ**

ΤΣΙΛΙΜΙΓΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΒΟΛΟΣ 1998

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 2157/1
Ημερ. Εισ.: 19-11-1998
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΙΠΠΑ
1998
ΤΣΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΙΚΟ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ**

ΤΣΙΛΙΜΙΓΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΒΟΛΟΣ 1998

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο "Οι συμμετοχικές διαδικασίες στον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα" πραγματοποιήθηκε στην διάρκεια του 10ου εξαμήνου του έτους 1998 στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Την Διπλωματική εργασία επέβλεψε ο καθηγητής κ. Η. Μπεριάτος Δρ. Χωροταξίας Γεωγραφίας, τον οποίο ευχαριστώ θερμά για της πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις χωρίς τις οποίες η μελέτη δεν θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί. Σημαντική βοήθεια μου προσέφερε ο καθηγητής κ. Φ. Λουκίσσας, μέσα από κάποιες παρατηρήσεις στην εργασία καθώς και με την βιβλιογραφία που μου σύστησε.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω των Δήμαρχο Μυκονίων κ. Βερώνη Μιχ. για την ουσιαστική συνεργασία που είχαμε στο πλαίσιο της μελέτης, μέσω συνεντεύξεων, καθώς επίσης και τις υπηρεσίες του ΥΠΕΧΩΔΕ για την παροχή των στοιχείων και των μελετών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της μελέτης και κυρίως τους Ζαμπέλη Χρ. προϊστάμενο Διεύθυνσης Χωροταξίας, Αρβανιτάκη Α. Διεύθυνση Χωροταξίας, Στελετάρη Φ. Διεύθυνση Χωροταξίας Μπαϊμπά Αθ. Διεύθυνση Πολεοδομίας. Νούλα Σάντρα, Διεύθυνση Πολεοδομίας.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ	13
1.1 Προσέγγιση της έννοιας του συμμετοχικού σχεδιασμού σε θεωρητική βάση	14
1.1.1 Εισαγωγικά.....	14
1.1.2 Η έννοια της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό.....	14
1.1.3 Η νομιμοποίηση της δράσης της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό.....	23
1.1.4 Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό.....	27
1.2 Κινήματα συμμετοχικού σχεδιασμού	29
1.2.1 Εισαγωγικά.....	29
1.2.2 Κοινωνική δράση (Community Planning).....	30
1.2.3 Συνηγορικός Σχεδιασμός (Advocacy planning).....	31
1.2.4 Local Agenda 21.....	35
2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: ΧΩΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	46
2.1 Η παράδοση των συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα	47
2.1.1 Εισαγωγικά.....	47
2.1.2 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στην Ελλάδα στην νεώτερη ιστορία.....	48
2.1.3 Ιδιαιτερότητες από την εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα.....	49
2.2 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες στα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια της Αθήνας και στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο	53
2.2.1 Εισαγωγικά.....	53
2.2.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο.....	53
2.2.3 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες στα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών του Υπουργείου Δημοσίων Έργων.....	58
2.2.4 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες όπως προτάθηκαν στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και πρόγραμμα της Ελλάδος του γραφείου μελετών Δοξιάδη.....	60
2.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα Χωροταξικά Νομών, στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και στα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών και Θεσσαλονίκης	61
2.3.1 Εισαγωγικά.....	61
2.3.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο.....	61
2.3.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών.....	67
2.3.4 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) και ο ρόλος της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονίας (ΠΕΓ).....	72
2.3.5 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών (ΡΣΑ) και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης (ΡΣΘ).....	78
2.4 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (ΕΧΜ)	80
2.4.1 Εισαγωγικά.....	80
2.4.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο.....	81
2.4.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (ΕΧΜ).....	84

3. ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ	91
3.1 Γενικά χαρακτηριστικά της Μυκόνου	92
3.1.1 Εισαγωγικά	92
3.1.2 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά	92
3.1.3 Χώρα και Αρχιτεκτονική της Μυκόνου	94
3.1.4 Κοινωνικά και Οικονομικά στοιχεία της Μυκόνου	98
3.2 Κριτική περιγραφή των μελετών χωρικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν στο νησί της Μυκόνου	101
3.2.1 Εισαγωγικά	101
3.2.2 Μύκονος - Δήλος - Ρηνεια: Χωροταξική Ρυθμιστική Μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως	102
3.2.3 Νομός Κυκλάδων Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων)	103
3.2.4 Γενικό πολεοδομικό Σχέδιο Χώρας Μυκόνου	105
3.2.5 Ειδική Χωροταξική Μελέτη (ΕΧΜ) των Νήσων Άνδρου - Τήνου - Μυκόνου	110
3.2.6 Άλλες Μελέτες	112
3.3 Η πρακτική της εφαρμογής «συμμετοχικών» διαδικασιών κατά την προσπάθεια χωρικού σχεδιασμού στην περίπτωση του νησιού της Μυκόνου	115
3.3.1 Εισαγωγικά	115
3.3.2 Ειδικά προβλήματα στην διαδικασία χωρικού σχεδιασμού στην Μύκονο, ο ρόλος της ΤΑ	116
3.3.3 Τα έργα της Μυκόνου	117
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ	122
4.1 Η πραγματικότητα των συμμετοχικών διαδικασιών στον χωρικό σχεδιασμό στην Μύκονο	123
4.1.1 Εισαγωγικά	123
4.1.2 Η πραγματικότητα των συμμετοχικών διαδικασιών στην ρύθμιση χωρικών θεμάτων στην Μύκονο	123
4.2 Οι συμμετοχικές διαδικασίες ως αναγκαία συνθήκη για έναν αποτελεσματικό σχεδιασμό	127
4.2.1 Εισαγωγικά	127
4.2.2 Η έννοια της συμμετοχής των πολιτών ως μέσο νομιμοποίησης των επιλογών πάνω σε θέματα χωρικών διευθετήσεων	128
4.2.3 Η αδυναμία ενσωμάτωσης συμμετοχικών διαδικασιών στις μελέτες διευθέτησης χωρικών θεμάτων	131

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: περιγραφή της πιθανής συμβολής των πολιτών στα διάφορα βήματα της διαδικασίας του σχεδιασμού και σε διαφορετικά επίπεδα διοίκησης.....	18
Πίνακας 2: περιγραφή εναλλακτικών μορφών συμμετοχής	20
Πίνακας 3: οι μορφές συμμετοχής κατά Arnstein (1969) κατηγοριοποιούνται στις εξής κλίμακες ανάλογα με την ένταση της συμμετοχής των πολιτών	22
Πίνακας 4: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1923 - 74	57
Πίνακας 5: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1975 - 85	66
Πίνακας 6: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1986-94	83
Πίνακας 7: Ειδικών Χωροταξικών Μελετών ΥΠΕΧΩΔΕ περιόδου 1987 - 1990	86

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1: περιγραφή της λογικής της ανάπτυξης του θέματος.....	12
Γράφημα 2: αναπαράσταση της αντιστρόφως ανάλογης σχέσης που υπάρχει μεταξύ της «αποτελεσματικότητας» μιας κοινωνικής ομάδας σε σχέση τόσο με το μέγεθος της καθώς και την κλίμακα σχεδιασμού.....	17
Γράφημα 3: περιγραφή μέσω νομιμοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας ως μηχανισμού παραγωγής χωρικών διευθετήσεων.....	25
Γράφημα 4: ανάλυση της συμμετοχικής διαδικασίας ως άρτια πρακτική στην διευθέτηση χωρικών θεμάτων.....	26
Γράφημα 5: περιγραφή της διαδικασίας του συνηγορικού σχεδιασμού.....	34
Γράφημα 6: περιγραφή τυπικού συστήματος παραγωγής πολιτικής.....	40
Γράφημα 7: περιγραφή σχημάτων αναπαραγωγής συμμετοχικής διαδικασίας "Δομή του εργαστηρίου Λαυρίου και Κω".....	44
Γράφημα 8: περιγραφή της διαδικασίας σύνταξης της μελέτης «Προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης (συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων) των νομών, ΥΧΟΠ 1984».....	71
Γράφημα 9: περιγραφή της διαδικασίας εκπόνησης και έγκρισης του ΓΠΣ.....	77
Γράφημα 10: περιγραφή της διαδικασίας σύστασης της EXM.....	90
Γράφημα 11: περιγραφής κύριου άξονα επέκτασης αναθεώρησης τους ΣΠ μιας περιοχής.....	108

Κατάλογος συντομογραφιών

ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΠΜ	Πολεοδομική Μελέτη
ΠΕ	Πράξη Εφαρμογής
ΕΧΜ	Ειδικές Χωροταξικές μελέτες
ΥΧΟΠ	Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΖΟΕ	Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου
γε	Γεωγραφική Ενότητα
γπ	Γεωγραφική Περιοχή
ΤΕΔΚΕ	Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος
ΚΕΔΚΕ	Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΕΠΑ	Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης
ΖΟΕ	Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου
ΕΧΜ	Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΜΟΠ	Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
ΠΕΠ	Περιφερειακά Επιχειρησιακά προγράμματα
ΔΕΚΟ	Δημόσια Επιχείρηση Κοινωνικής Ωφελείας
ΒΙΠΑ	Βιομηχανικό Πάρκο
ΒΙΠΕ	Βιομηχανική Περιοχή
ΟΔ	Όροι Δόμησης
ΧΓ	Χρήσεις γης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Η επιλογή του θέματος

Το θέμα της Διπλωματικής εργασίας είναι “Οι συμμετοχικές διαδικασίες στον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα”. Ειδικότερα η μελέτη ασχολείται με τον ρόλο των πολιτών είτε ατομικά, είτε ως οργανωμένες ομάδες (φορείς) στην όποια προσπάθεια διευθέτησης του χώρου από το κεντρικό κράτος, τόσο στο στάδιο της εκπόνησης της μελέτης όσο και κατά την διάρκεια της εφαρμογής της. Οι κύριοι λόγοι, αιτίες, στις οποίες βασίσθηκε η επιλογή του θέματος είναι οι ακόλουθοι:

- Παρόλο που η έννοια της αυτοδιαχείρισης, της συμμετοχής των πολιτών σε όποια διαδικασία λήψης αποφάσεων συναντάται σε πολλά ιστορικά παραδείγματα, στο σύγχρονο μοντέλο ανάπτυξης δεν αποτέλεσε “πολιτική πρόταση” για την επίλυση θεμάτων διευθέτησης και διαχείρισης του χώρου.

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων περνάει έντονη φάση αμφισβήτησης τόσο ως προς τις μεθοδολογίες που ακολουθούνταν κατά την παραγωγή των σχεδίων (προτάσεων) όσο και ως προς τα άτομα που νομιμοποιούνται να λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις.

Απάντηση στην παραπάνω αμφισβήτηση για την πλειοψηφία των υπέρ-εθνικών οργανισμών (ΟΗΕ, Ε.Ε.) και πολλών μη κυβερνητικών κινήματων (NGO's) αποτελεί η συμμετοχική διαδικασία, σαν πολιτική πρόταση που νομιμοποιεί την διαδικασία λήψης των αποφάσεων, επιτυγχάνοντας την κοινωνική συναίνεση και αποδοχή των όποιων επιλογών.

- Στην Ελλάδα οι συμμετοχικές διαδικασίες και προσπάθειες αυτό-διαχείρισης, αυτό-οργάνωσης των κοινοτήτων (με την ευρεία έννοια του όρου) παρατηρούνται σε πολλές ιστορικές περιόδους, οι οποίες έχουν να επιδείξουν εκπληκτικά παραδείγματα. Σε συνδυασμό με την εντεινόμενη αμφισβήτηση που δέχεται η διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς και τα άτομα που νομιμοποιούνται για κάτι τέτοιο, καθίσταται επιτακτική η ενσωμάτωση συμμετοχικών διαδικασιών στο σύγχρονο σύστημα παραγωγής πολιτικής στην χώρα μας και ιδιαίτερα σε θέματα σχεδιασμού του χώρου.

B. Η δομή της ερνασίας

Η Διπλωματική εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια τα οποία αναλύονται σε αδρές γραμμές στην συνέχεια:

1. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διεθνές πλαίσιο

Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί το θεωρητικό σκέλος της μελέτης στο οποίο εξετάζονται κάποιες αρχές της συμμετοχής των πολιτών στον σχεδιασμό. Ποιο συγκεκριμένα αναλύονται.

- Η έννοια της συμμετοχής, όπως αυτή περιγράφεται σε θεωρητική βάση, προσδιορίζονται οι αρχές και τα χαρακτηριστικά που νομιμοποιούν την δράση της συμμετοχής των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε σχέση με τον χωρικό σχεδιασμό και τέλος αναφέρονται τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συμμετοχικής διαδικασίας.
- Αδρομερής αναφορά γίνεται σε κινήματα της συμμετοχικής διαδικασίας, αναφορά στις κυριότερες "ιδεολογίες" οι οποίες ενέταξαν την συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία του σχεδιασμού, με στόχο την διευθέτηση του χώρου. Ποιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στην συνηγορικό σχεδιασμό (Advocacy planning) στην διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού (Participatory planning) και στην διακήρυξη για την Local Agenda21.

2. Η Ελληνική εμπειρία: Χωροταξικές μελέτες και οι συμμετοχικές διαδικασίες

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά σε χαρακτηριστικούς σταθμούς στην πορεία του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και εξετάζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες που προβλέπονταν και στον βαθμό που εφαρμόστηκαν. Οι κύριοι περίοδοι όπως αυτοί προσδιορίστηκαν (με όχι απόλυτες διαδικασίες) για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους σύμφωνα με θεματικά χρονικά κριτήρια και ανάλογα με τον χαρακτήρα της μελέτης είναι:

- Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και Πρόγραμμα και τα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια για την Αθήνα.
- Χωροταξικά Νομών, Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών, Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης.
- Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες.

3. Η συμμετοχική διαδικασία στην περίπτωση της Μύκονου

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται σε μια χαρακτηριστική μελέτη περίπτωσης (Case Study) όπου επιχειρήθηκε η διευθέτηση του χώρου. Επιλέχθηκε το παράδειγμα της Μυκόνου λόγω του έντονου χαρακτήρα που λάβανε οι αντιπαλότητες και οι συγκρούσεις συμφερόντων που ουσιαστικά αδραντοποιούσαν την όποια προσπάθεια διευθέτησης του χώρου από το κέντρο, αφήνοντας, ουσιαστικά, μόνο τον μηχανισμό της αγοράς για την παραγωγή του.

- Στο εισαγωγικό τμήμα του κεφαλαίου γίνεται μια συνοπτική αναφορά σε Οικονομικά Κοινωνικά και Γεωγραφικά, χαρακτηριστικά του νησιού της Μυκόνου. Επιχειρείται η διαπίστωση και επισήμανση της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει το συγκεκριμένο χώρο-κοινωνικό σύστημα εξαιτίας της έντονης άσκησης της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία προκαλεί: περιβαλλοντική υποβάθμιση, ανισορροπίες στην συνοχή του κοινωνικού ιστού και οικονομική αβεβαιότητα αφού η οικονομία του νησιού βασίζεται σε μία μόνο οικονομική, παραγωγική δραστηριότητα.
- Στην συνέχεια επιχειρείται κριτική επισκόπηση των μελετών χωρικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν στο νησί με στόχο την άρση των αρνητικών επιπτώσεων και την αύξηση των πλεονεκτημάτων της τουριστικής δραστηριότητας. Προτάθηκε μια σειρά μελετών "προτάσεων" εκφράζοντας τα ιδεολογικά πιστεύω της κάθε περιόδου.
- Προσδιορισμός των αιτιών αδυναμίας εφαρμογής των προτάσεων. Αναφορά στις δυναμικές οι οποίες εξουδετέρωσαν τις μελέτες, (σε μεγάλο βαθμό προτεινόμενες από το κέντρο), αναφορά στον ρόλο της συμμετοχής των τοπικών φορέων τόσο κατά την φάση της σύνταξης όσο και της εφαρμογής της μελέτης.

4. Η αναγκαιότητα των συμμετοχικών διαδικασιών στον χωρικό σχεδιασμό

- Εδώ γίνεται συνοπτική αναφορά σε κάποια συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν από την μελέτη και τα οποία καθιστούν αναγκαία την συμμετοχική διαδικασία στην λήψη αποφάσεων.

Γ. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά την ανάπτυξη του θέματος

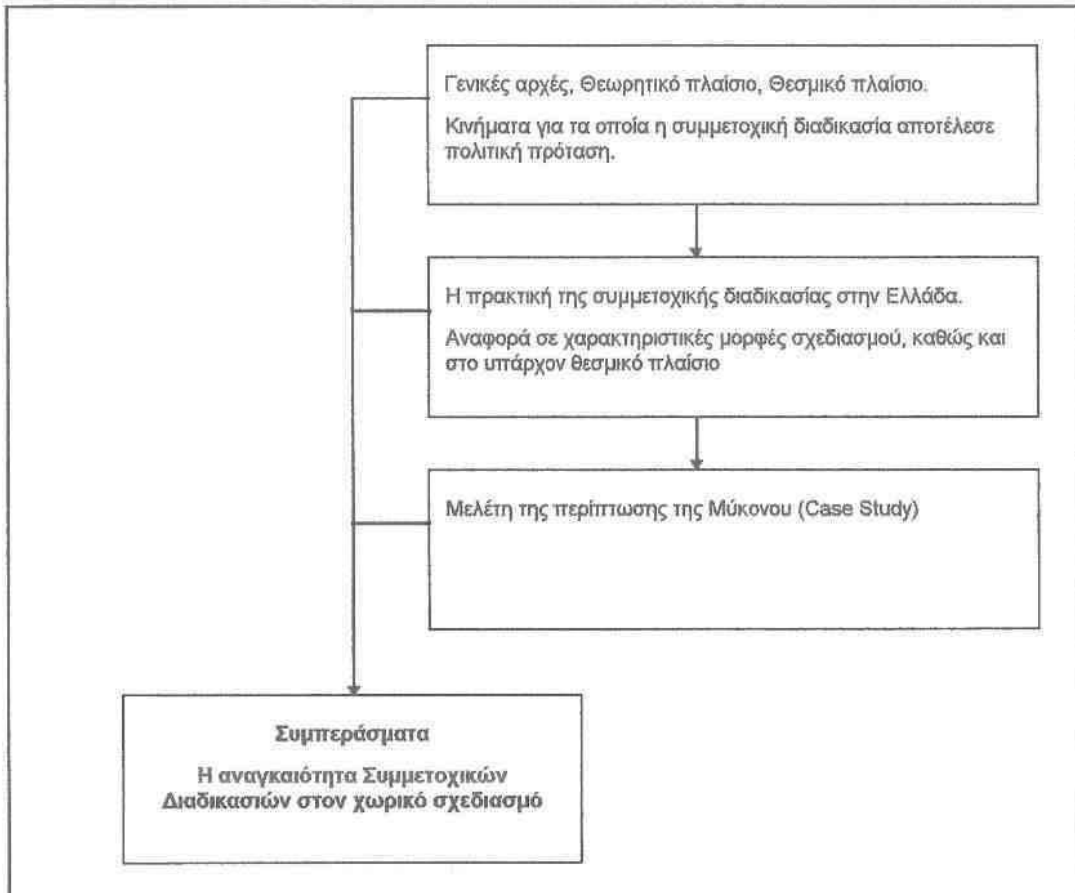
Μεθοδολογικά τόσο στην ανάπτυξη των κεφαλαίων όσο και στα συμπεράσματα, ακολουθήθηκε μια σειρά κλιμάκωσης από τις γενικές, θεωρητικές αρχές σε σχέση με την έννοια της συμμετοχής, την αναφορά στα κυριότερα ιδεολογικά ρεύματα στα οποία η συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτέλεσε πολιτική πρόταση. Στην συνέχεια, εξετάζεται η πρακτική της εφαρμογής των συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα μέσα από την εξέταση χαρακτηριστικών προσπαθειών χωρικού σχεδιασμού. Για έρευνα πεδίου (Case Study) επιλέχθηκε το παράδειγμα της

Μύκονου λόγο της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει. Με αυτόν τον τρόπο θεωρούμε ότι διασφαλίζεται η εσωτερική συνέπεια και συνοχή στην μελέτη ενώ αποφεύγονται επαναλήψεις και εσωτερικές αντιφάσεις.

Δ. Προβλήματα κατά την εκπόνηση της εργασίας

Οι κυριότερες ιδιαιτερότητες, δυσκολίες αυτής της διπλωματικής εργασίας συνοψίζονται στις ακόλουθες παρατηρήσεις:

- Τα στοιχεία που ήταν απαραίτητα για την εκπόνηση της μελέτης προέρχονταν είτε από βιβλιοθήκες είτε από υπηρεσίες οι οποίες βρίσκονται στην Αθήνα και λόγω της φύσης του θέματος (αφού νέες ανάγκες προέκυπταν στην πορεία) και της ελλιπούς οργάνωσης των φορέων (ελλιπής μηχανογράφηση στις βιβλιοθήκες, γραφειοκρατικές διαδικασίες κλπ) χρειάστηκε πολύς χρόνος για την συλλογή των απαιτούμενων στοιχείων. Η συγκεκριμένη δυσκολία, προφανώς, δεν είναι γνώρισμα, ιδιαιτερότητα, μόνο αυτής της διπλωματικής εργασίας, αλλά αποτελεί κοινό πρόβλημα κατά την εκπόνηση πολλών επιστημονικών εργασιών.
- Περιορισμένη βιβλιογραφία όσον αφορά την συμμετοχική διαδικασία στην Ελλάδα. Η ξενόγλωσση βιβλιογραφία που διαπραγματεύεται το αντικείμενο περιορίζεται, εξαντλείται σε θεωρητική ανάλυση και τα παραδείγματα της δεν αγγίζουν τις ιδιαιτερότητες της Ελληνικής πραγματικότητας.
- Η διερεύνηση της έννοιας της συμμετοχής των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων άπτεται και άλλων γνωστικών αντικειμένων (κοινωνιολογία, πολιτικές επιστήμες κλπ) πέραν της Χωροταξίας και της Πολεοδομίας, ιδιαιτερότητα η οποία αρχικά αποτέλεσε πρόκληση για την επιλογή του θέματος, αλλά στην πορεία δημιούργησε πολλές δυσκολίες.
- Η έλλειψη κάποιας μελέτης παρεμφερούς θέματος που θα χρησίμευε ως οδηγός για διάφορα εννοιολογικά και πρακτικά ζητήματα.

Γράφημα 1: περιγραφή της λογικής της ανάπτυξης του θέματος

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο γράφημα αναλύεται σχηματικά η δομή της εργασίας. Στο πρώτο τμήμα της γίνεται σε θεωρητικό επίπεδο ανάλυση της έννοιας της συμμετοχικής διαδικασίας, με στόχο την νομιμοποίηση της ως μεθόδου λήψης αποφάσεων, διερευνώνται επίσης τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που η εφαρμογή της συνεπάγεται. Στην συνέχεια διερευνάται η πρακτική της συμμετοχικής διαδικασίας, όπως αυτή εκφράστηκε σε θέματα χωρικού σχεδιασμού στην μεταπολεμική Ελλάδα. Στο τρίτο τμήμα της μελέτης εξετάζεται το παράδειγμα της Μυκόνου, ποιες δηλαδή συμμετοχικές διαδικασίες παρήχθησαν στην προσπάθεια επιβολής χωρικών ρυθμίσεων προτεινομένων από το κέντρο. Από την ανάλυση των τριών κεφαλαίων προκύπτουν τα συμπεράσματα για τον ρόλο της Συμμετοχικής Διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Προσέγγιση της έννοιας του συμμετοχικού σχεδιασμού σε θεωρητική βάση

1.1.1 Εισαγωγικά

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια αδρομερής θεωρητική ανάλυση της έννοιας του Συμμετοχικού σχεδιασμού. Αρχικά εξετάζεται ο ρόλος της συμμετοχικής διαδικασίας ως μεθόδου για την λήψη πολιτικών, στρατηγικών αποφάσεων. Στην συνέχεια επιχειρείται η νομιμοποίηση της διαδικασίας, της συμμετοχής των πολιτών, στην προσπάθεια διευθέτησης, διαχείρισης του χώρου, ως λύση ιδιαίτερα αποδοτική και αποτελεσματική για την άρτια διαχείριση χωρικών προβλημάτων.

Τέλος αναφέρονται συνοπτικά τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που συνεπάγεται η συμμετοχική διαδικασία κυρίως σε θεωρητική βάση και όχι όπως αυτά εκφράστηκαν από την πρακτική εφαρμογή της στην Ελλάδα, από την εμπειρία που υπάρχει στο θέμα αυτό, από την μεταπολεμική περίοδο και ύστερα.

Επιγραμματικά στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια αδρομερής θεωρητική ανάλυση της οργανωμένης συμμετοχής κοινωνικών ομάδων σε θέματα που τους αφορούν και άπτονται ζητημάτων σχεδιασμού του χώρου.

1.1.2 Η έννοια της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό

Η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί ένα ιδιαίτερο, ιδιόρρυθμο παράγοντα στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η εμπλοκή του κοινού αποτελεί μια προσπάθεια που στοχεύει στο να διασφαλίσει ότι οι πολίτες έχουν άμεση πρόσβαση στη λήψη αποφάσεων για θέματα που τους αφορούν. Δυστυχώς, τα προγράμματα στα οποία συμμετέχουν οι πολίτες, αντιμετωπίζονται συνήθως με σκεπτικισμό από τους πολιτικούς.

Σύμφωνα με τις αρχές του κλασικού ορθολογικού σχεδιασμού¹ η εμπλοκή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, οι οποίες άπτονται χωρικών θεμάτων, δεν ήταν κάτι ευκαίιο και στις περισσότερες περιπτώσεις παρακάμπτονταν, αφού θεωρούν ότι είναι από φύση τεχνικές², πιστεύουν δηλαδή πως η παρουσία τους είναι μόνο συμβολική σε μια διαδικασία όπου όλες οι αποφάσεις έχουν ήδη παρθεί. Σε πολλές περιπτώσεις, φυσικά, όσα προαναφέρθηκαν αληθεύουν. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις στις οποίες η όλη διαδικασία λειτουργεί ιδιαίτερα αποτελεσματικά.

Σε γενικές γραμμές η συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι μια μέθοδος η οποία παρέχει στους πολίτες μια ευκαιρία να επηρεάσουν τις "δημόσιες" αποφάσεις. Σε τοπικό επίπεδο οι πολίτες εμπλέκονται σχεδόν αυτόματα στη λήψη των αποφάσεων καθώς αυτές σχετίζονται με θέματα άμεσου χωρικού ενδιαφέροντος και συνακόλουθα, γίνονται εύκολα αντιληπτά νομιμοποιώντας με αυτόν τον τρόπο αυτομάτως τη συμμετοχή τους.

Ωστόσο, σε θέματα ευρύτερου χωρικού πεδίου, τα οποία τείνουν να είναι περισσότερο αφηρημένα και μακριά από τη καθημερινή ζωή των πολιτών, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων καθίσταται προβληματική. Στα επίπεδα αυτά μόνο μεμονωμένα άτομα που αντιπροσωπεύουν οργανωμένες ομάδες ή έχουν σαφώς τεκμηριωμένες απόψεις μπορούν να συμμετέχουν.

Το καθήκον της ΤΑ, είναι να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τη συμμετοχή των πολιτών, σε αντιδιαστολή με το κεντρικό κράτος οποίου διαχειρίζονται θέματα μεγαλύτερης κλίμακας, και έχει ως στόχο να διεγείρει σε πρώτη φάση τη συμμετοχή των πολιτών και κατόπιν να την ενσωματώσουν στην διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Η συμμετοχική διαδικασία μπορεί να παρέχει ένα μεγάλο αριθμό συγκεκριμένων πλεονεκτημάτων σε ολόκληρη τη διαδικασία σχεδιασμού, τα οποία αφορούν πληροφορίες και ιδέες πάνω σε "δημόσια" θέματα, υποστήριξη από τους πολίτες σε αποφάσεις που αφορούν το σχεδιασμό, αφού συμμετείχαν και αυτοί κατά την σύσταση τους, αποφυγή παρατεταμένων διαμαχών και καθυστερήσεων που μπορεί να κοστίσουν, διατήρηση καλής φήμης (good will), η οποία μπορεί να συνεχιστεί και σε

---

¹ Τα αρνητικά αυτής της μορφής χωρικού σχεδιασμού είναι λίγο πολύ γνωστά, κυρίως λόγω της έντονης κριτικής που έχει δεκτή αυτό το είδος σχεδιασμού, πλην όμως υπάρχουν κάποια πλεονεκτήματα τα οποία θεωρήσα σκόπιμο να αναφερθούν, κυρίως άπτονται αφενός στην επιστημονική και τεχνική εγκυρότητα των μελετών που παρήχθησαν με αυτές της αρχές σχεδιασμού και αφετέρου στην συνολική προσέγγιση των όποιων θεμάτων.

² Θεωρούν δηλαδή ότι η διαδικασία διαχείρισης χωρικών θεμάτων μπορεί να αντιμετωπιστεί με τεχνικά εργαλεία. Δεν δέχονται ότι ο χωρικός σχεδιασμός αποτελεί μια κοινωνικό-πολιτική διαδικασία.

μελλοντικές αποφάσεις, πνεύμα συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών και της πολιτείας.

Η έννοια της συμμετοχικής διαδικασίας ορίζεται *“ως κάθε δραστηριότητα την οποία αναλαμβάνει ένα άτομο, μια ομάδα ατόμων, ή μια οργάνωση χωρίς καμία σχέση με τους αιρετούς αντιπρόσωπους του λαού, ή τους αρμόδιους κρατικούς υπάλληλους, ή τους οργανισμούς του δημοσίου με σκοπό, άμεσο ή έμμεσο, να συμμετάσχει στις υποθέσεις και αποφάσεις της διοίκησης, ή των δημοσίων επιχειρήσεων, ή ακόμα και στις πολιτικές αποφάσεις της κυβέρνησης”*^{3α}

Ο ρόλος της συμμετοχικής διαδικασίας γίνεται όλο και πιο κρίσιμος αφού μειώνεται η εμπιστοσύνη των πολιτών τόσο ως προς τους εκπρόσωπους των κέντρων λήψης αποφάσεων όσο και ως προς τους μηχανισμούς παραγωγής σχεδίων. Δηλαδή η λογική και η νομιμοποίηση του σχεδιασμού σαν διαδικασία λήψης αποφάσεων δέχτηκε έντονη κριτική αντιμετωπίζοντας προβλήματα φερεγγυότητας και αξιοπιστίας, αφενός ως προς την ικανότητα και την αρτιότητα των μηχανισμών και των διαδικασιών με τους οποίους το κεντρικό κράτος λάμβανε τις αποφάσεις και αφετέρου ως προς την νομιμοποίηση των φορέων και των προσώπων που συμμετέχουν στον σχεδιασμό, δηλαδή ποιοι φορείς ή πρόσωπα είναι αρμόδιοι για την λήψη ποιων αποφάσεων.

Η συμμετοχική διαδικασία ως κοινωνική δράση συναντάται κυρίως στην μικρή και μεσαία κλίμακα του χωρικού σχεδιασμού. Δεν έχει νόημα να συζητήσουμε για την συμμετοχή των πολιτών σε μεγάλης κλίμακας χωροταξικά σχέδια, όπου διάφορα πρακτικά προβλήματα (ο συντονισμός και η ενιαία δράση μεγάλου αριθμού ατόμων διαφορετικών οικονομικών κοινωνικών πεποιθήσεων και συμφερόντων) καθώς και η φύση των προτάσεων (επιτελικού, συμβουλευτικού χαρακτήρα, γενικών κατευθύνσεων) δεν ευνοούν την σύσταση τέτοιων κινημάτων.

Γενικά αποδεικνύεται πολύ πιο αποτελεσματική η δράση μιας δυναμικής ευέλικτης μικρής ομάδας ατόμων⁴, αφού μπορούν να συντονιστούν να συμφωνήσουν και να δράσουν για την επίτευξη κάποιου κοινού στόχου ο οποίος εύκολα προσδιορίζεται.

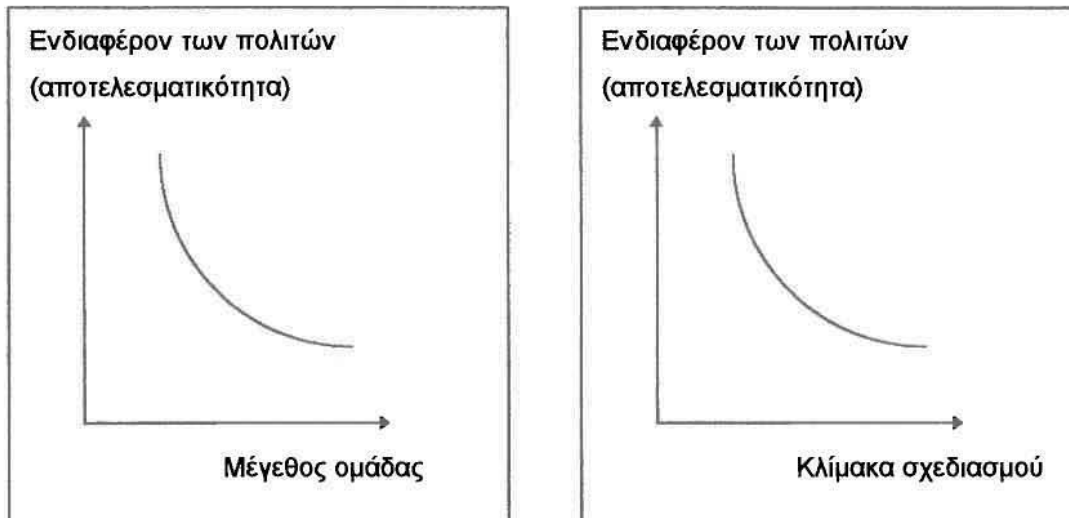
---

³ Γ. Σιουτη «Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ» Φύση και Κοινωνία - 3, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1988 σελ.7,8,9.

⁴ Το μέρος περιέχεται στο όλο και το όλο περιέχεται στο μέρος. Σύμφωνα με αυτήν την αρχή η κοινωνία περιέχει τα άτομα (από αυτά συστήνεται) αλλά και περιέχεται σε αυτά σαν οργανωμένη εμπειρία στο μυαλό τους.

Edgan Morin «Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑΣ» Φύση και κοινωνία-5, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1990.

Γράφημα 2: αναπαράσταση της αντιστρόφως ανάλογης σχέσης που υπάρχει μεταξύ της «αποτελεσματικότητας» μιας κοινωνικής ομάδας σε σχέση τόσο με το μέγεθος της καθώς και την κλίμακα σχεδιασμού

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Προφανώς η σχηματική γενίκευση της σχέσης της δράσης ενός κοινωνικού σχηματισμού συναρτήσει του μεγέθους της είναι κάτι σχετικό. Υπάρχουν πολλά ιστορικά παραδείγματα τα οποία την διαψεύδουν, χαρακτηριστικά αναφέρεται η Γαλλική επανάσταση η επανάσταση των Μπολσεβίκων, μαζικά κινήματα στα οποία λειτούργησαν άριστες συμμετοχικές διαδικασίες. Θεωρώ όμως ότι στην περίπτωση της συμμετοχής κοινωνικών ομάδων στον χωρικό σχεδιασμό για την άρτια εφαρμογή της διαδικασίας απαιτούνται μικρού μεγέθους κοινωνικά σχήματα, αφού στις μεγάλες κοινωνικές ομάδες εγγενώς αναπαράγονται θέματα έλλειψης συντονισμού δράσης, εσωτερικές αντιπαλότητες, σκοπιμότητες και ο προσδιορισμός του στόχου αποτελεί περίπλοκη και δύσκολη επιλογή, πράγμα που εξορισμού καθιστά τα μεγάλα κοινωνικά συστήματα προβληματικά ως προς την συμπεριφορά τους και την λειτουργία τους σε οργανωμένες κοινωνίες. Για αυτό και η συμμετοχική διαδικασία συνίσταται στην μικρή κλίμακα χωρικού σχεδιασμού.

Πίνακας 1: περιγραφή της πιθανής συμβολής των πολιτών στα διάφορα βήματα της διαδικασίας του σχεδιασμού και σε διαφορετικά επίπεδα διοίκησης

Δράσεις σχεδιασμού	Επίπεδα διοίκησης		
	Εθνικό	Περιφερειακό	Τοπικό
Διατύπωση στόχων	•	•	•
Συλλογή δεδομένων και ανάλυση	◦	◦	◦
Καθορισμός εναλλακτικών πολιτικών	◦	•	•
Αξιολόγηση εναλλακτικών πολιτικών	-	◦	•
Επιλογή πολιτικής	-	-	•
Εφαρμογή πολιτικής	◦	◦	•
Παρακολούθηση και αξιολόγηση	◦	◦	•
Πιθανή συμβολή	- = χαμηλή	◦ = μέτρια	• = υψηλή

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στον παραπάνω πίνακα περιγράφεται πως η συμμετοχή του κοινού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο είναι περισσότερο κατάλληλη και αποτελεσματική στα στάδια όπου διατυπώνονται οι στόχοι και καθορίζεται η πολιτική. Σε γενικές γραμμές μετά τον καθορισμό των στόχων και των πολιτικών, υπάρχουν μικρότερες πιθανότητες για τους πολίτες να συμμετέχουν στη διαδικασία του σχεδιασμού σε αντιδιαστολή με τους τεχνοκράτες σχεδιαστές των οποίων ο "τεχνικός" ρόλος αυξάνεται σημαντικά. Φαίνεται επίσης πόσο ουσιαστικός κρίνεται ο ρόλος των πολιτών στο τοπικό επίπεδο στο οποίο οι συμμετοχικές διαδικασίες μπορούν να αναπαραχθούν σε όλες τις δράσεις του σχεδιασμού.

Η διαδικασία του σχεδιασμού με την ευρύτερη έννοια του όρου εμπλέκει ένα σύνολο σχετιζόμενων δράσεων, που περιλαμβάνουν, τη στοχοθέτηση, τον καθορισμό της πολιτικής που πρόκειται να ακολουθηθεί, την υλοποίηση της πολιτικής, τον καθορισμό των κανόνων σε διοικητικό επίπεδο, τις λειτουργίες του προγράμματος και την αξιολόγηση. Μέσα στο πλαίσιο αυτό η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να είναι από μηδαμινή μέχρι πολύ ουσιαστική.

Ειδικότερα η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί στόχο σε κάθε τμήμα της διαδικασίας σχεδιασμού, αλλά η δυνατή συνεισφορά του κοινού διαφοροποιείται για τις διάφορες δραστηριότητες και επίπεδα διοίκησης. Η ποιότητα της συμμετοχής ποικίλει επίσης και επηρεάζεται από αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, μέσω της κατανομής των πόρων και της δημιουργίας προσδοκιών μεταξύ των συμμετεχόντων.

Η συμμετοχική διαδικασία χωρικού σχεδιασμού προσδιορίζεται ως μια κοινωνική δράση (συμπεριφορά) νομιμοποίησης χωρικών διευθετήσεων, τροποποιώντας και, η, μεταβάλλοντας την όποια προσπάθεια εφαρμογής σχεδίων τα οποία προτείνονται από το "κέντρο"⁵, λύσεις οι οποίες ενδέχεται να απέχουν ουσιαστικά από τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της τοπικής κοινωνίας.

Για να προταθούν από τους διάφορους κοινωνικούς σχηματισμούς τέτοιες λύσεις διευθέτησης του χώρου θα πρέπει να υπάρχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις, αφενός η αναγνώριση της σχετικής αυτονομίας του κάθε κοινωνικού χώρου ως ενότητα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία δικαιούται και οφείλει να διατηρήσει, αφετέρου η αναγνώριση των ιδιαίτερων προτάσεων τις οποίες καταθέτει η κάθε κοινωνική ομάδα, σύνολο, εκφράζοντας τα χαρακτηριστικά της εμπειρίας της βιώνοντας τον χώρο.

Η συμμετοχική διαδικασία ως κοινωνική δράση δεν μπορεί να βασιστεί σε κάποιο νομικό πλαίσιο, (μόνο να υποστηριχτεί) αλλά αποτελεί φυσικό επακόλουθο συγκεκριμένης στάσης απέναντί σε κοινωνικές επιλογές. Αποτελεί δηλαδή θέμα κοινωνικής εμπειρίας και σχετίζεται με τον τρόπο που είναι δομημένα τα κοινωνικά σύνολα. Στην Ελλάδα κατά το παρελθόν είχαν παρατηρηθεί εκπληκτικά παραδείγματα αυτό-διαχείρισης και αυτό-οργάνωσης.

---

⁵ Για τις τρεις περιόδους παραγωγής μελετών οι οποίες έλαβαν χώρας στην μεταπολεμική Ελλάδα εμπεριέχονται συμμετοχικές διαδικασίες τουλάχιστο σε θεωρητική βάση (βλέπε κεφ. 2). Σε καμία περίπτωση όμως δεν παρατηρείται ουσιαστική, εποικοδομητική δράση των πολιτών, τόσο κατά την εκπόνηση, όσο και κατά την εφαρμογή της μελέτης. Στις μόνες περιπτώσεις που μιλάμε για ουσιαστική συμμετοχή - σίγουρα όχι εποικοδομητικού χαρακτήρα είναι η δημιουργία ομάδων συμφερόντων για την άρση των όποιων χωρικών ρυθμίσεων ενώ οι τρόποι έκφρασης αυτών των αντιδράσεων είναι με κατάληψη κτιρίων, πορείες, μαύρες σημαίες κλπ.

Πίνακας 2: περιγραφή εναλλακτικών μορφών συμμετοχής

1 ^{ος} τύπος	2 ^{ος} τύπος	3 ^{ος} τύπος
<ul style="list-style-type: none"> - Συναίνεση σταθερότητα. - Αντιπροσωπευτική δημοκρατία. - Συντηρητικές θεωρίες. - Τεχνοκρατικός σχεδιασμός. 	<ul style="list-style-type: none"> - Σύγκρουση αλλαγή. - Συμμετοχική δημοκρατία. - Ριζοσπαστικές θεωρίες. - Συμμετοχικός σχεδιασμός 	<ul style="list-style-type: none"> - Συγκράτηση συνδιαλλαγή. - Πλουραλιστική δημοκρατία. - Φιλελεύθερες θεωρίες. - Συναινετικός σχεδιασμός.
<ul style="list-style-type: none"> - Ψευδοσυμμετοχή 	<ul style="list-style-type: none"> - Ουσιαστική συμμετοχή 	<ul style="list-style-type: none"> - Συμβουλευτική συμμετοχή

Πηγή: Χρισοφιλοπούλου Δημ. Γ. «ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ» Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα, (σελ.76)

Στο πίνακα περιγράφονται τρεις τύποι (θεωρητική προσέγγιση) συμμετοχικών διαδικασιών, οι οποίες συνδέονται, εξαρτώνται από τις πολιτικές, ιδεολογικές και δημοκρατικές συνθήκες που επικρατούν στην συγκεκριμένη κοινωνία. Στους τρεις τύπους αυτούς εντάσσονται και τα είδη σχεδιασμού για την διευθέτηση χωρικών θεμάτων (τεχνοκρατικός συστημικός σχεδιασμός, συμμετοχικός σχεδιασμός, συναινετικός σχεδιασμός), σε συνάρτηση με τις μορφές συμμετοχής που προκύπτουν ως απόρροια πολιτικών κοινωνικών ιδεολογικών και οικονομικών συγκυριών.

Η θεσμοθέτησή και η οργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών θα πρέπει να αποσκοπεί στην δημιουργία ενός πλαισίου διαδικασιών και μεθόδων ικανών να αξιοποιεί και να πολλαπλασιάζει τις ενδογενείς δράσεις, μετατρέποντας σε δημιουργική κοινωνική δυναμική, τα ακόλουθα τοπικά χαρακτηριστικά:

- την προσωπική και συλλογική πείρα της ζωής, η οποία εγγενώς χαρακτηρίζει τους μόνιμους κατοίκους μιας περιοχής, η οποία οφείλεται στην παραγωγική και οικονομική δραστηριότητα, στην κοινωνική ένταξη και δράση κλπ.
- την πρωτοπόρο δράση, καινοτομία σε οικονομικές, παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις ως απόρροια της εμπειρίας, του βιωμένου χώρου.

- την αμφισβήτηση του κατεστημένου, την σύγκρουση με τους φορείς της κεντρικής εξουσίας. Η αποφασιστική λειτουργία της συμμετοχικής διαδικασίας ενδέχεται να σηματοδοτήσει αντιπαλότητες με τους στόχους και τις επιλογές της κεντρικής εξουσίας, αφού η βέλτιστη λύση διαφοροποιείται, στις διάφορες κλίμακες επιλογής (εθνική, περιφερειακή, τοπική) και αναλόγως στους διάφορους φορείς λήψης της απόφασής (κεντρική εξουσία, τοπική αυτοδιοίκηση).

Πίνακας 3: οι μορφές συμμετοχής κατά Arnstein (1969) κατηγοριοποιούνται στις εξής κλίμακες ανάλογα με την ένταση της συμμετοχής των πολιτών

Μορφές συμμετοχής	Βαθμός συμμετοχής των πολιτών
Ουσιαστική	<ul style="list-style-type: none"> - Πλήρης έλεγχος της διαδικασίας του χωρικού σχεδιασμού από τους πολίτες. - Εκχωρημένη εξουσία σε ορισμένα θέματα τομεακές πολιτικές. - Συνεργασία - σύμπραξη της τοπικής κοινωνία με τον φορέα άσκησης της κεντρικής εξουσίας.
Συμβουλευτική	<ul style="list-style-type: none"> - Απλώς έκφραση γνώμης της τοπικής κοινωνίας. - Ανταλλαγή πληροφοριών εμπειριών και απόψεων μεταξύ της τοπικής κοινωνίας των πολιτών και του φορέα άσκησης της κεντρικής εξουσίας.
Ψευδό-συμμετοχή	<ul style="list-style-type: none"> - Δημόσιες σχέσεις. - Ενημέρωση πολιτών - Εκμετάλλευση πολιτών

Πηγή: Arnstein Shery «A LADDER OF CITIZEN PARTICIPATION» Journal of American Institution of Planners, 1969, (p. 216-244).

Στο παραπάνω διάγραμμα περιγράφονται οι μορφές της συμμετοχικής διαδικασίας κατηγοριοποιημένες σε τρεις ομάδες, ανάλογα με την ένταση της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Η κάθε μία από αυτές της μορφές συμμετοχής μπορεί να περιγραφεί με κάποιες εναλλακτικές δράσεις των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Οι δράσεις αυτές μπορεί να περιγράφουν τις συνθήκες που επικρατούσαν στις ΗΠΑ την δεκαετία του '60, παρουσιάζουν όμως διαχρονική επικαιρότητα.

1.1.3 Η νομιμοποίηση της δράσης της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό

Η συμμετοχική διαδικασία αποτελεί πολιτική πρόταση για τον άρτιο σχεδιασμό του χώρου, αφού η γνώση του φυσικού και κοινωνικού αντικειμένου αποτελεί προϋπόθεση για υπεύθυνη και αποτελεσματική στάση απέναντι στην δύσκολη και καθοριστική διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού⁶ στην λειτουργία και την εξέλιξη ενός τόπου.

Η διαδικασία της διαχείρισης (σχεδιασμού) του χώρου αποτελεί εξ' ορισμού μια δύσκολη υπόθεση ειδικά όταν αυτή προέρχεται από την εφαρμογή ενός σχεδίου και δεν αποτελεί το αποτέλεσμα μεγάλου αριθμού μικρό-επιλογών, όπως συνέβαινε στην οργανική⁷ διευθέτηση, (παραγωγή) του χώρου.

Οι λόγοι που καθιστούν την συμμετοχική διαδικασία σχεδιασμού μείζονος σημασίας κοινωνική δράση και ουσιαστικά την νομιμοποιούν σαν πολιτική πρόταση μπορούν να σχηματισθούν στους εξής άξονες:

- Η συμμετοχική διαδικασία συνεκτιμά την σχέση ανάμεσα στον πολίτη (χρήστη, κάτοικο) στο παραγόμενο προϊόν, ή υπηρεσία (οικονομικές σχέσεις) και στο σύστημα αξιών που διέπει την κοινωνία (θεσμοί, ήθη, έθιμα, κοινωνικές σχέσεις). Η διατάραξη από την μεταβολή της αρχικής σχέσης, (πράγμα που συνεπάγεται η όποια προσπάθεια διευθέτησης του χώρου), θα οδηγήσει σε μια σύγκρουση αυτών των δυναμικών, με αποτέλεσμα την δημιουργία μιας νέας ισορροπίας του συστήματος. Η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για την εφαρμογή του χωρικού σχεδιασμού.
- Η όποια προσπάθεια σχεδιασμού του χώρου αφορά την διαχείριση του με άμεσες συνέπειες στην ποιότητα του περιβάλλοντος και προφανείς, άμεσες επιδράσεις στην ποιότητα ζωής, καθιστώντας τον πολίτη De facto ενδιαφερόμενο για την διαδικασία.
- Κατά την διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού τίγονται θέματα των οποίων η σωστή διαχείριση απαιτεί πλήρη γνώση του χώρου σαν κέλυφος (δομημένος χώρος,

⁶ Σε παραδοσιακά χώρο-κοινωνικά συστήματα η διαδικασία της λήψης αποφάσεων ενσωμάτωνε έντονα συμμετοχικές διαδικασίες, αφού η παραγωγή του χώρου πραγματοποιούνταν με αυτές. Η πολυπλοκότητα και η μεταβολή της κλίμακας των οικισμών που παρουσιάζουν οι σύγχρονες κοινωνίες δημιουργεί τις κεντρικά σχεδιασμένες παρεμβάσεις, πρακτική η οποία την τελευταία περίοδο δέχεται έντονη αμφισβήτηση ως προς την νομιμότητα της σαν διαδικασία.

⁷ Η οργανική διαδικασία παραγωγής του χώρου είναι παραγωγή αυτού μέσω της συνέργειας μεγάλου αριθμού ατομικών επιλογών δημιουργώντας τους λεγόμενους οργανικούς οικισμούς - άθροισμα μεγάλου αριθμού ατομικών επιλογών.

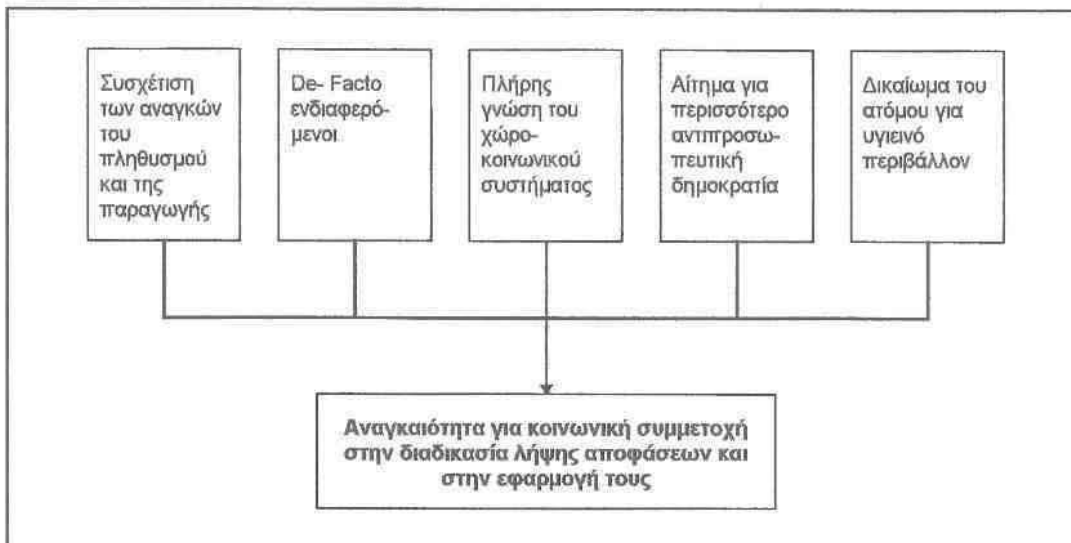
φυσικός) και τις άυλες σχέσεις (κοινωνικές, οικονομικές) που παρατηρούνται. Άρτια γνώση του χώρου μπορεί να έχει ο πολίτης, καθημερινά ενταγμένος σε αυτό το πλέγμα σχέσεων και δομών στο οποίο με τον χωρικό σχεδιασμό επιχειρούμε να επέμβουμε. Γνωρίζει σε βάθος τον τρόπο με τον οποίο τα ανωτέρω συμπλέκονται αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν την ισορροπία του συστήματος. Η γνώση αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την άρτια διεξαγωγή του σχεδιασμού.

- Αίτημα για περισσότερη άμεση δημοκρατία. Ο ρόλος της βουλής σαν μέσο ικανοποίησης των αιτημάτων των ατόμων θεωρείται και είναι μέσο με διαρκώς μειούμενη σημασία. Η διοίκηση λειτουργεί με ολοένα και περισσότερο πολύπλοκη τεχνοδομή. Προβαίνει με τους μηχανισμούς της σε αποφάσεις τεράστιας οικονομικής σημασίας για το σύνολο με χαρακτηριστικές, οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές ζημίες για τα άτομα (π.χ. η επιλογή χωροθέτησης ενός εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη ενδέχεται να διαταράξει τον κοινωνικό και οικονομικό ιστό μιας περιοχής και να επιφέρει ιδιαίτερες οικολογικές αλλοιώσεις στον τόπο). Η προσφορότερη λύση στην ικανοποίηση προσωπικών αιτημάτων είναι η όσο το δυνατό πιο άμεση συμμετοχή στην διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Σε σχετική συνάρτηση με την ανωτέρω αιτία νομιμοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας στην λήψη αποφάσεων είναι και η έννοια, για ένα σχετικά πρόσφατο δικαίωμα, για καθαρό και υγιεινό περιβάλλον⁸ δηλαδή "το δικαίωμα που έχει το άτομο για ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισόρροπο". Το δικαίωμα για την προστασία του περιβάλλοντος είναι ένα δικαίωμα όπως ορίζεται τρίτης γενιάς, όχι ατομικό αλλά περισσότερο κοινωνικό και συλλογικό⁹. Η προάσπιση αυτού του δικαιώματος είναι περισσότερο αποδοτική σε επίπεδο ατόμων, η ομάδων ατόμων, καθώς δεν είναι δυνατή η πλήρης διασφάλιση του από το κεντρικό κράτος.

⁸ Για την διαχείριση του περιβάλλοντος τίθεται το θέμα από πλευράς αντικειμένων (φυσικό περιβάλλον, δομημένο περιβάλλον, πολιτιστικό περιβάλλον, τοπίο, άνθρωπος ως ατομική και συλλογική οντότητα. Το θέμα της διαχείρισης εξετάζεται και από πλευράς επιπτώσεων η οχλήσεων (μακροσκοπικές αλλοιώσεις της φύσης, ρύπανση, μόλυνση, άλλες μορφές οχλήσεων και επιπτώσεων).

⁹ Γλυκερία Σιούτη «Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ» Φύση και κοινωνία -3, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, (σελ. 23, 24,25).

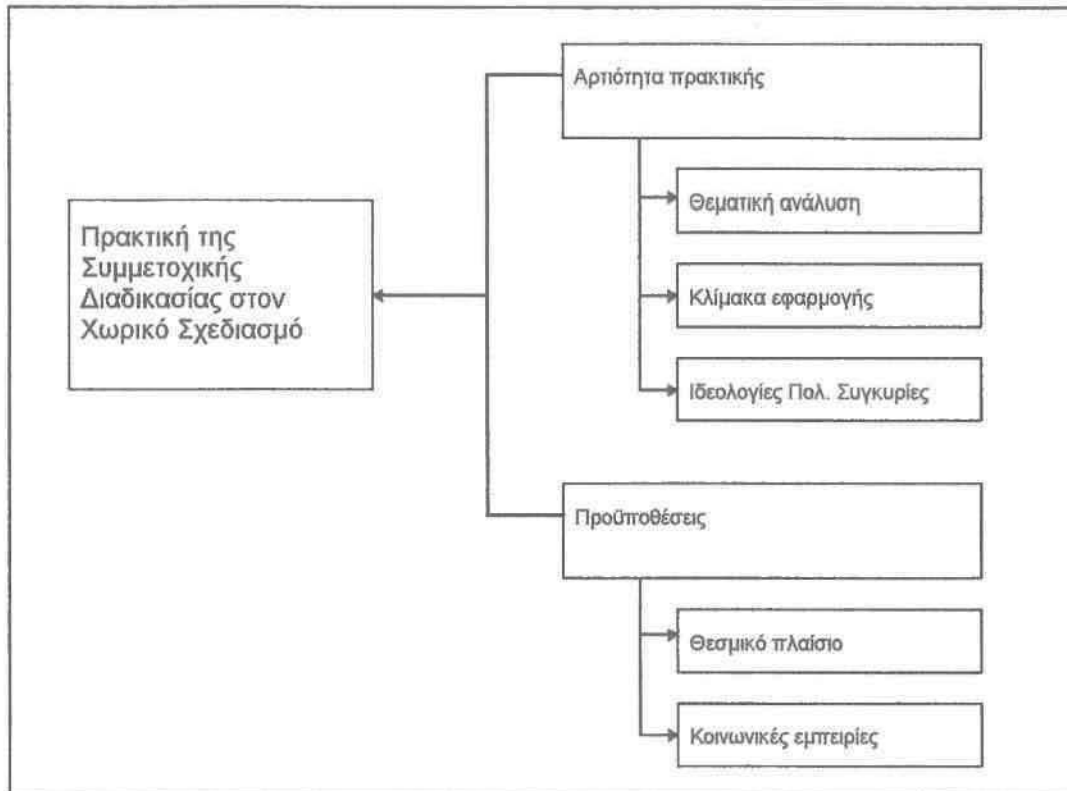
Γράφημα 3: περιγραφή μέσω νομιμοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας ως μηχανισμού παραγωγής χωρικών διευθετήσεων

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συμπερασματικά η συμμετοχική διαδικασία νομιμοποιείται στην διαδικασία διευθέτησης και προστασίας του χώρου, αφού καθιστά το κοινωνικό σύνολο De-facto ενδιαφερόμενο, καθώς τα άτομα που καλούνται να συμμετάσχουν έχουν πλήρη γνώση του χώρο-κοινωνικού σχηματισμού και των σχέσεων που το διέπουν. Η σύγχρονη απαίτηση για «περισσότερο» ενεργό και άμεση δημοκρατίας στην διαδικασία λήψης αποφάσεων πράγμα που επιβάλλει την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας, πρακτική η οποία διασφαλίζει το δικαίωμα του ατόμου επί του περιβάλλοντος. Εκφράζει την διαρκώς συνειδητοποιούμενη ανάγκη ενός επαναπροσδιορισμού των δικαιωμάτων ρύθμισης της κεντρικής εξουσίας και της κοινωνίας των πολιτών, ως σύνολο δυναμικό με ρυθμιστική ικανότητα, καθιστώντας την συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων ολοένα και περισσότερο απαραίτητη.

Γράφημα 4: ανάλυση της συμμετοχικής διαδικασίας ως άρτια πρακτική στην διευθέτηση χωρικών θεμάτων

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο διάγραμμα απεικονίζεται η λογική, σύμφωνα με την οποία θεωρώ ότι πιστοποιείται η αρτιότητα της συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων αποτελεί πολιτική πρόταση, απαίτηση για την διαχείριση των σημαντικών περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Η αρτιότητα της πρακτικής εξαρτάται από α) το θέμα, β) την κλίμακα χωρικού σχεδιασμού, γ) το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις.

Η συμμετοχή των πολιτών προφανώς δεν αποτελεί πανάκεια για την διαχείριση των περιβαλλοντικών θεμάτων. Για την άρτια λειτουργία της απαιτείται η ύπαρξη α) θεσμικού πλαισίου που να αναπαράγει μηχανισμούς και διαδικασίες ικανές να ενσωματώσουν τις ενδογενείς δυναμικές στην πρόταση της μελέτης β) καθώς και κοινωνική εμπειρία της τοπικής κοινωνίας για την αυτό-διαχείριση θεμάτων που την αφορούν άμεσα.

1.1.4 Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού, μέσω της συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων, όπως αυτά έχουν διατυπωθεί σε θεωρητική βάση, συνοψίζονται στους εξής άξονες:

- ενεργοποίηση¹⁰ των πολιτών. Οι πολίτες δραστηριοποιούνται από τον ρόλο και το αίσθημα ευθύνης και συμμετοχής στον χωρικό σχεδιασμό, δημιουργούνται ενεργές και υπεύθυνες συνειδήσεις.
- αυξάνει την αντιπροσωπευτικότητα, αφού οι πολίτες της τοπικής κοινωνίας γίνονται μέτοχοι κατά την σύσταση των προτάσεων για την ρύθμιση (διευθέτηση) του χώρου και πρακτικά θα υπάρχει καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες τους, τις οποίες σίγουρα γνωρίζουν καλύτερα από τους φορείς της κεντρικής εξουσίας.
- ανταλλαγή απόψεων στις τοπικές κοινωνίες, αναπαράγονται συγκρούσεις απόψεων, αντιλήψεων και συμφερόντων ανάμεσα στις τοπικές κοινωνίες και την κεντρική εξουσία. Η σύγκρουση αυτή οδηγεί, με την προϋπόθεση ύπαρξης του κατάλληλου πλαισίου, στην παραγωγή γνώσης.
- οι αποφάσεις σε επίπεδο μελέτης έχουν λάβει υπόψη τους διάφορους κοινωνικούς φορείς με αποτέλεσμα οι αντιθέσεις και οι συγκρούσεις ανάμεσα τους, να έχουν εκτονωθεί και προσδιοριστεί σε μεγάλο βαθμό κατά το στάδιο της πρότασης, επόμενο είναι κατά την θεσμοθέτηση της μελέτης να μην υπάρξουν έντονες αντιδράσεις με αποτέλεσμα την εφαρμογή των σχεδίων.

Η συμμετοχική διαδικασία σαν πολιτική πρόταση για περισσότερη και άμεση δημοκρατία στην διαδικασία λήψης αποφάσεων παρουσιάζει κάποια προβλήματα. Τα κυριότερα μειονεκτήματα που συνεπάγεται η διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού μέσω της συμμετοχής των πολιτών συνοψίζονται ως εξής:

- Η εφαρμογή της συμμετοχικής διαδικασίας στον χωρικό σχεδιασμό είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα ως προς την φάση σύνταξης της μελέτης (προτάσεων) αφού απαιτείται η

¹⁰ Η ενεργοποίηση των πολιτών μέσω συμμετοχικών διαδικασιών συνεπάγεται την άρτια ένταξη αυτών στην κοινωνία με επιδράσεις στα χαρακτηριστικά τους. Την δημιουργία δηλαδή υπεύθυνων, συνειδητών ατόμων τα οποία ενταγμένοι σε ένα σύνολο απαιτούν να ορίσουν την μοίρα τους αυτό-διαχειριζόμενοι δικές τους υποθέσεις (σαν σύνολο και όχι ατομικά). Άτομα με τέτοια κοινωνικά χαρακτηριστικά, ενταγμένα ενεργά σε κοινωνικές ομάδες, έχουν μηχανισμούς αμύνης πάνω σε δυσάρεστα νεοεμφανιζόμενα χαρακτηριστικά που «μαστίζουν» τις σύγχρονες πόλεις, (απομόνωση περιθωριοποίηση, αποξένωση κλπ) με γνωστές αρνητικές επιπτώσεις.

αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων που συνεπάγεται η σύγκρουση συμφερόντων σε αυτήν την φάση. Σε άμεση συσχέτιση με την μεγάλη απαίτηση σε χρόνο που απαιτούν οι διαδικασίες συμμετοχής, είναι και το μεγάλο κόστος λόγω του συντονισμού των διαδικασιών δράσης και έκφρασης όλων των κοινωνικών και οικονομικών συμφερόντων.

Από την άλλη μεριά, υποστηρίζεται ότι είναι πλασματικός ο χαρακτηρισμός της συμμετοχικής διαδικασίας ως δραχμοβόρα και χρονοβόρα διαδικασία. Αυτό που απλώς γίνεται, στις παραδοσιακές προσπάθειες παραγωγής σχεδίων, για την διευθέτηση χωρικών θεμάτων, είναι η μετατόπιση των αντιδράσεων και των προβλημάτων σε άλλα στάδια όχι σε αυτό της σύστασης της μελέτης αλλά σε αυτό της θεσμοθέτησης της.

Σε αντίθεση με την παραδοσιακή διαδικασία παραγωγής σχεδίων, η μέθοδος συμμετοχής των πολιτών κατά την σύνταξη της μελέτης συνεπάγεται διόγκωση της φάσης της σύνταξης των προτάσεων, ως προς τους απαιτούμενους πόρους και το χρόνο, αλλά οι προτάσεις και οι επιλογές που προκύπτουν είναι εύκολο να εφαρμοστούν γιατί έχουν την κοινωνική συναίνεση.

- Αδυναμία συνολικής έκφρασης. Στην συμμετοχική διαδικασία εμφανίζεται η αδυναμία να εκφραστούν όλες οι κοινωνικές και οικονομικές τάσεις λόγω φραγμών (οικονομικών, πολιτικών, συγκυριακών) κατά την διαδικασία προβολής τους. Η συμμετοχική διαδικασία εξετάζεται σαν μέθοδος λήψης αποφάσεων και όχι ως προς τις ποσοτικές επιλογές (η συμμετοχή δηλαδή 40 η 400 ατόμων δεν έχει σημασία ως προς την αρτιότητα της διαδικασίας).

> αλλά η πιο σημαντική είναι η
 εμφάνιση των κτηνικών των
 ιδιαιτερι
 σε διατηρησι
 δράσεις

1.2 Κινήματα συμμετοχικού σχεδιασμού

1.2.1 Εισαγωγικά

Στο ακόλουθο κεφάλαιο επιχειρείται αναφορά στα κυριότερα ιδεολογικά κινήματα για τα οποία η συμμετοχική διαδικασία αποτέλεσε πολιτική πρόταση στην νομιμοποίηση των διαφόρων επιλογών, κυρίως επιχειρησιακού χαρακτήρα (η συμμετοχική διαδικασία εμφανίζεται πιο αποτελεσματική στην μικρή κλίμακα χωρικού σχεδιασμού).

Νέες απόψεις, μεθοδολογίες, εμφανίσθηκαν μετά την αποτυχία του καθολικού σχεδιασμού και της συστημικής προσέγγισης, να δώσει επαρκείς λύσεις στα ιδιαίτερα έντονα χωρικά προβλήματα της εποχής. Οι νέες αυτές κατευθύνσεις στοχεύουν στην αντιμετώπιση του σχεδιασμού όχι μόνο ως τεχνική διαδικασία, αλλά και ως κοινωνικοπολιτικού φαινομένου, προβάλλοντας επιτακτικά την ανάγκη της συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων, προτάσεων.

Οι κυριότερες μορφές συμμετοχικού σχεδιασμού (Participatory Planning) που εμφανίστηκαν με την μορφή ιδεολογικών ρευμάτων ήταν οι ακόλουθες:

- Κοινοτικός σχεδιασμός (Community Planning), ριζοσπαστικό, κίνημα το οποίο θεωρούσε ότι τα ζητήματα χωρικών ρυθμίσεων που αφορούσαν μια περιοχή, νομιμοποιούνταν να τα αποφασίζουν μόνοι οι κάτοικοι της. Μόνο αυτή η διαδικασία εξασφάλιζε άρτιο αποτέλεσμα.
- Ο συνηγορικός σχεδιασμός (advocacy planning), εισήγαγε το δικαίωμα διάφορων μειονοτικών περιθωριακών ομάδων να εκφράζονται στις διαδικασίες παραγωγής σχεδίων προτάσεων, μέσω ειδικών, οι οποίοι υπό μορφή συνηγόρων, προάσπιζαν τα συμφέροντα της ομάδας.
- Local Agenda 21, σύμφωνα με την διακήρυξη η οποία προέκυψε από την διάσκεψη κορυφής του Rio Janeiro κάθε πολιτική επιλογή νομιμοποιείται όταν εμπεριέχει συμμετοχικές διαδικασίες, πράγμα που συνεπάγεται την κοινωνική συναίνεση και άρα την καθιστά κοινωνικά αποδεκτή σαν λύση.

1.2.2 Κοινοτική δράση (Community Planning)

Μια ακραία έκφραση της συμμετοχικής διαδικασίας αποτέλεσε το κίνημα της κοινοτικής δράσης, συστάθηκε στην δεκαετία του '60 ξεκινώντας από τις ΗΠΑ και σύντομα εξαπλώθηκε στην Μ. Βρετανία επηρεάζοντας και πολλές άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις.

Από τη δεκαετία του '60 και μετά καλλιεργείται η αντίληψη, αρχικά στις ΗΠΑ και αργότερα στη Μεγάλη Βρετανία, πως για την επίτευξη καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής γενικότερα, είναι αναγκαίο οι ίδιοι οι πολίτες μιας περιοχής (κοινότητας) να οργανωθούν και να συμμετέχουν στις σχετικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η αντίληψη αυτή αποτελεί την ιδέα της κοινοτικής δράσης¹¹.

Στο κίνημα της κοινοτικής δράσης¹² τάχθηκαν διάφορες μειονοτικές ομάδες οι οποίες κατοικούσαν στα κέντρα των πόλεων, χαρακτηριστικά υποβαθμισμένες περιοχές. Οι ειδικοί του σχεδιασμού αδυνατούσαν να προσφέρουν σε αυτές τις ομάδες τις καλύτερες συνθήκες περιβάλλοντος. Σύμφωνα με το κίνημα της κοινοτικής δράσης, το οποίο αποτελεί μια κριτική στην οργάνωση του σύγχρονου κράτους, η κάθε κοινότητα πρέπει να οργανωθεί και να σχεδιάσει το περιβάλλον της έτσι ώστε να εξασφαλίζονται σε αυτήν οι καλύτερες συνθήκες για την διαβίωση της.

Οι στόχοι αυτής της κοινότητας δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσα από το κεντρικό κράτος, την τοπική εξουσία, αφού αυτοί οι φορείς επιδιώκουν την διασφάλιση των συμφερόντων μιας μεγαλύτερης κοινωνικής ομάδας, της πλειοψηφίας. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από την ταξική διάρθρωση της κοινωνίας με αποτέλεσμα τα διαφορετικά συμφέροντα της κάθε κοινωνικό-οικονομικής ομάδας. Θα ήταν ουτοπία να θεωρήσουμε ότι οι πολύπλοκες σύγχρονες κοινωνίες μπορούν να δράσουν ως ενιαία σύνολα, ομάδες με κοινούς στόχους για θέματα διευθέτησης του χώρου.

Τα αποτελέσματα αυτού του κινήματος ήταν ευεργετικά πάνω στα θέματα του σχεδιασμού, με την λογική ότι επίσημα ή ανεπίσημα, ομάδες των πολιτών άρχισαν να εμπλέκονται και ουσιαστικά να ελέγχουν με αυτόν τον τρόπο τις αποφάσεις, πάνω σε θέματα χωρικού σχεδιασμού που τους αφορούσαν.

¹¹ Gans H.«SOCIAL AND PHYSICAL PLANNING FOR THE ELIMINATION OF URBAN POVERTY» Basic Books, 1968.

¹² Gans «H. SOCIAL AND PHYSICAL PLANNING FOR THE ELIMINATION OF URBAN POVERTY» Basic Books, 1968.

Oosthuizen A. «PUBLIC PARTICIPATION IN THE PLANNING AND DEVELOPMENT OF URBAN AREAS» Gower, 1984.

*
Καθημέριος: Κοινωνικός

Η διαδικασία αυτή έφερε στην επιφάνεια ένα από τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας, την σύγκρουση συμφερόντων, κάτι το οποίο η συστημική θεωρία σχεδιασμού αγνοούσε θεωρώντας ότι η κοινωνία διέπεται από συνεργασία παρά από σύγκρουση.

Η κριτική στο κίνημα της κοινοτικής δράσης εστιάζεται κυρίως στο εξής. Ήδη τα αστικά συστήματα είναι πολύ πολύπλοκα και χαοτικά άρα απαιτούν απλούς μηχανισμούς και διαδικασίες για τον σχεδιασμό, ικανούς αφενός να αποδεικνύουν την αρτιότητα τους και αφετέρου να πραγματοποιούνται σε μικρά χρονικά διαστήματα και με σχετικά χαμηλό κόστος.

Από την άλλη όλο και περισσότερες κοινωνικές ομάδες απαιτούν δικαίωμα στο να συνεισφέρουν και στο να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις, αμφισβητώντας με αυτόν τον τρόπο την ικανότητα της εκλεγμένης ηγεσίας, της κεντρικής κυβέρνησης, ή της τοπικής κοινωνίας να διαχειριστεί θέματα τα οποία ενδέχεται να επηρεάσουν άμεσα τη ποιότητα ζωής τους.

Η αμφισβήτηση αυτή ως προς την νομιμότητα και την αρτιότητα της διαδικασίας του σχεδιασμού, καθιστά αυτά τα κινήματα, ίσως όχι στην ολότητα των ιδεών τους αλλά σε τμήμα αυτών, διαχρονικής αξίας. Με κριτική και επιλεκτική αντιμετώπιση, θα μπορούσαν και σήμερα να αποτελέσουν χρήσιμα εργαλεία για την διαχείριση θεμάτων χωρικού σχεδιασμού.

1.2.3 Συνηγορικός Σχεδιασμός (Advocacy planning)

Το κίνημα του συνηγορικού σχεδιασμού βασίστηκε στις θεωρίες των νέο-πλουραλιστών ότι η κοινωνία συντίθεται από κοινωνικές ομάδες με διαφορετικά συμφέροντα οι οποίες λειτουργούν σε ένα περιβάλλον άνισου ανταγωνισμού.

Η διαδικασία του σχεδιασμού δεν πρέπει να είναι ουδέτερη ή απολιτική. Θα πρέπει να ενσωματώνει μηχανισμούς ώστε να προωθούνται και τα συμφέροντα των μειονοτικών ομάδων. Ο σχεδιασμός σαν διαδικασία δεν αφορά τους λίγους ειδικούς, αλλά σε αυτόν θα πρέπει να συμμετέχουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες εκφράζοντας τα αντίστοιχα συμφέροντα τους.

Αυτή η διαδικασία χωρικού σχεδιασμού προτάθηκε στην δεκαετία του '60 με στόχο να ενισχυθούν κάποιες αδύναμες κοινωνικές ομάδες, να εκφραστούν δηλαδή τα συμφέροντα τους κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων χωρικών θεμάτων.

Η λογική του συνηγορικού σχεδιασμού εντάχθηκε σε μια προσπάθεια, η οποία επιβλήθηκε από την κριτική που ασκήθηκε στην διαδικασία του σχεδιασμού, με στόχο η

διευθέτηση χωρικών ζητημάτων να πραγματοποιείται με δικαιότερο τρόπο, με στόχο το κοινωνικό περιεχόμενο του σχεδιασμού, την αναδιανομή δηλαδή των πόρων και της εξουσίας με όφελος κυρίως ως προς τα αδύναμα και περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα.

Η διαδικασία του συνηγορικού σχεδιασμού με στόχο την διαχείριση χωρικών ζητημάτων προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Davidoff¹³ το 1960. Η προσέγγιση του αυτή για την διαδικασία του σχεδιασμού προτάθηκε από ένα πάντρεμα προσωπικών πεποιθήσεων και της πρακτικά απαλλαγμένης από αξιολογικές κρίσεις επαγγελματικής πρακτικής.

Ο Davidoff καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαδικασία του σχεδιασμού έχει έντονα κοινωνική διάσταση και δεν είναι σκόπιμο να προσεγγίζεται σαν ένα καθαρά τεχνικό αντικείμενο. Είναι άστοχη σύμφωνα με τον Davidoff η προσπάθεια για την επίλυση δημοσίων ζητημάτων μόνο με την χρήση τεχνικών εργαλείων.

Σύμφωνα με την διαδικασία του συνηγορικού σχεδιασμού οι διαφορές περιθωριακές ή αδύναμες κοινωνικές ομάδες θα πρέπει να συμμετέχουν στην διαδικασία του σχεδιασμού με δικές τους προτάσεις και ομάδα ειδικών¹⁴ ικανών να διαπραγματευτούν τα συμφέροντα τους με την κεντρική, ή τη τοπική εξουσία, που λαμβάνει τις αποφάσεις. Δηλαδή σύμφωνα με την διαδικασία του συνηγορικού σχεδιασμού πολεοδόμοι και άλλων ειδικοτήτων ειδικοί (τεχνοκράτες) αναλαμβάνουν την προάσπιση των συμφερόντων των μειονεκτικών ομάδων (οικονομικά, κοινωνικά, εθνικά, φυλετικά κλπ).

Η ανάγκη για εκπροσώπηση των μειονοτικών ομάδων από ειδικούς, ουσιαστικά επιβάλλεται από την αδυναμία των ανωτέρω ν' αντιπαραβληθούν με την κεντρική η τοπική εξουσία η οποία ουσιαστικά ευνοεί την προώθηση λύσεων που θίγουν τα συμφέροντα τους. Το αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής είναι να διαμορφώνονται ποιο ευνοϊκές ρυθμίσεις για αυτές τις κοινωνικές ομάδες.

Το περιβάλλον για την λήψη αποφάσεων ουσιαστικά τροποποιείται από το γεγονός ότι στην διαδικασία λήψης αποφάσεων συμμετέχουν πλέον ειδικοί οι οποίοι προωθούν τα συμφέροντα κάποια κοινωνικής ομάδας.

---

¹³ Davidoff P. «ADVOCACY AND PLURALISM IN PLANNING» *Journal of American Institute of planners*, 1965 (p.331-337).

Frieden B. «THE CHANGING PROSPECTS FOR SOCIAL PLANNING» *Journal of American Institute of planners*, 1967 (p.311-323).

¹⁴ Η διαδικασία του συνηγορικού σχεδιασμού (Advocacy Planning) ουσιαστικά αναπαράγει το δικαίωμα του καθενός να προσφεύγει στην δικαιοσύνη με τον δικηγόρο του (συνήγορος) ο οποίος είναι υποχρεωμένος να υπερασπιστεί τα συμφέροντα του.

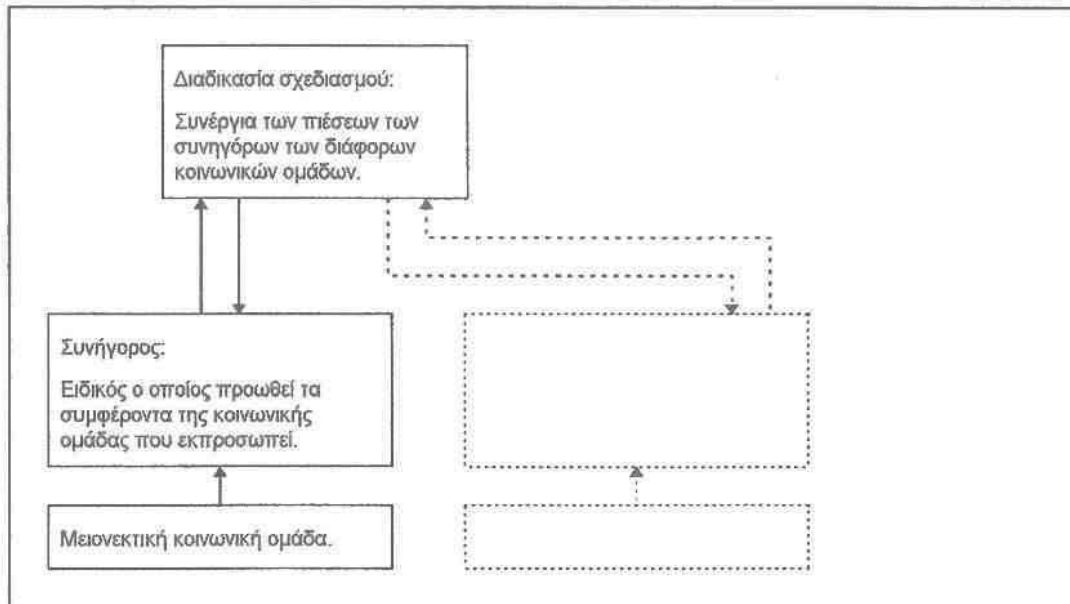
Η διαδικασία αυτή έχει δεχθεί κριτική για την αρτιότητα της. Δηλαδή μια μικρή μειονεκτική ομάδα¹⁵ πολιτών νομιμοποιείται να εκφράσει τα συμφέροντα της μέσω κάποιου συνηγόρου στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Τα συμφέροντα λόγω της ιδιαιτερότητας της, ενδέχεται να είναι διαφορετικά από αυτά της πλειοψηφίας των πολιτών η οποία συνήθως έχει και την δύναμη να διαμορφώνει τις αποφάσεις¹⁶.

Συχνά το αποτέλεσμα της όλης διαδικασίας είναι συμφέροντα αυτών των ομάδων να μην εκφράζονται στην τελική πρόταση και ταυτοχρόνως να έχει δυσκολέψει η διαδικασία του σχεδιασμού λόγω των οργανωμένων αντιδράσεων των μειονοτικών ομάδων με όλα τα αρνητικά που αυτό συνεπάγεται.

---

¹⁵ Θέμα τίθεται για τον προσδιορισμό του ποια ομάδα πολιτών θεωρείται μειονεκτική. Ουσιαστικά όποια ομάδα θεωρεί ότι θίγονται τα συμφέροντα της νομιμοποιείται να εκπροσωπηθεί στην διαδικασία του σχεδιασμού μέσω συνηγόρου.

¹⁶ Μικρές δυναμικές ομάδες των οποίων θίγονται τα συμφέροντα έχει αποδειχθεί πολλές φορές ότι είναι σε θέση να επηρεάσει την διαδικασία λήψης αποφάσεων τροποποιώντας το αποτέλεσμα.

Γράφημα 5: περιγραφή της διαδικασίας του συνηγορικού σχεδιασμού

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο διάγραμμα παριστάνεται η διαδικασία σχεδιασμού όπως περιγράφεται στο συνηγορικό μοντέλο σχεδιασμού. Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες εκφράζονται μέσω κάποιου ειδικού τεχνοκράτη (συνηγού) στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η διαδικασία σχεδιασμού ουσιαστικά μετατρέπεται σε μια αναμέτρηση συμφερόντων, στην οποία όμως μετέχουν και οι μειονεκτικές ομάδες. Η διαδικασία αυτή του σχεδιασμού εκπροσωπεί, θεωρητικά τουλάχιστον, το κοινωνικό πρόσωπο του σχεδιασμού.

Η λογική αυτού του είδους του σχεδιασμού δεν είναι απολύτως ξεκαθαρισμένη. Ο πολεοδόμος εγκαταλείπει το ρόλο ότι υπερασπίζεται τα συμφέροντα όλων των πολιτών προτείνοντας λύσεις κοινωνικά δίκαιες και επιστημονικά άριστες, αποδεχόμενος ότι υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, και προωθεί τα συμφέροντα κάποιας συγκεκριμένης κοινωνικό-οικονομικής ομάδας.

1.2.4 Local Agenda 21

Το πιο πρόσφατο κίνημα που θεωρούσε απαραίτητη την συμμετοχή των πολιτών για την άρτια επίλυση ζητημάτων που άπτονται θεμάτων χωρικού σχεδιασμού εκφράστηκε από το πρόγραμμα δράσης Local Agenda 21. Το 1992 πραγματοποιήθηκε στο Rio Janeiro η σύσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον¹⁷ και την Ανάπτυξη¹⁸ εκφράζοντας την παγκόσμια ανησυχία για τις διαδικασίες που ακολουθεί η ανάπτυξη με αποτέλεσμα την περιβαλλοντική υποβάθμιση πολλών περιοχών του πλανήτη.

Η διάσκεψη πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο κορυφής. Οι πρωθυπουργοί που συμμετείχαν αποφάσισαν την συλλογική δράση των κρατών μελών, για την υιοθέτηση της ανάπτυξης, μέσα από διαδικασίες, οι οποίες δεν προκαλούν ουσιαστικά αλλοιώσεις στο περιβάλλον, αποσκοπώντας επίσης στην βελτίωση των όρων διαβίωσης των ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη .

Ο προβληματισμός που προέκυψε από την διάσκεψη κορυφής του Rio Janeiro καταγράφηκε σε ένα κείμενο, "πρόγραμμα δράσης" για τον 21ο αιώνα που ονομάστηκε "Agenda 21". Σύμφωνα με την Agenda 21 η ανθρωπότητα οφείλει:

¹⁷ Η έννοια του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα δύσκολο να οριστεί και αυτό αποδεικνύεται από την πληθώρα ορισμών που υπάρχουν, ανάλογα με την θεματική σπτική (οικολογική, γεωγραφική, οικονομική, κοινωνική) την γωνία εξέτασης του αντικείμενου (σφαιρική, τομεακή) τις όψεις του υλικού κόσμου (φυσική, λειτουργική διάσταση) και τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δράσης (Ιστορική, κοινωνική, πολιτιστική διάσταση).

Από την πληθώρα των ορισμών που υπάρχουν για το περιβάλλον παρατηρείται ο ασαφής και δυναμικός, συνεχώς μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της έννοιας. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι ορισμοί που χρησιμοποιήθηκαν σε νομοθετικά κείμενα:

- στον ν.360/76 Φυσικό περιβάλλον ορίζεται: «ο περιβάλλον τον άνθρωπο χερσαίος θαλάσσιος και εναέριος χώρος με την χλωρίδα, την πανίδα και τους φυσικούς πόρους».
- στον ν.1650/86 «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία την ποιότητα ζωής και την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».
- τελικά περιβάλλον τείνει να γίνει «οτιδήποτε ρυθμίζει την ζωή και τις δραστηριότητες μας αλλά και οτιδήποτε επηρεάζουν οι δραστηριότητες αυτές. Δηλαδή το μεγαλύτερο σύνολο στοιχείων παραγόντων και διαδικασιών που βρίσκονται σε στενή αλληλεπίδραση και συσχέτιση μεταξύ τους και με τον άνθρωπο».

Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος 1997.

¹⁸ Η λογική της ισόρροπης ανάπτυξης σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική δικαιοσύνη τίθεται σαν νέος στόχος στον σχεδιασμό του χώρου. Η συσχέτιση του περιβάλλοντος με την ανάπτυξη αποτελεί μια διαδικασία των τελευταίων δεκαετιών, μετά τα τέλη της δεκαετίας του '70.

- να μειώσει την χρήση μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και φυσικών πόρων καθώς και την παραγωγή απορριμμάτων και ρύπανσης.
- να προστατεύσει τα ευαίσθητα οικοσυστήματα
- να κατανέμει δικαιότερα τον πλούτο, τις ευκαιρίες, και τις ευθύνες για το μέλλον ανάμεσα στον βορρά και τον νότο, ανάμεσα σε χώρες και ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες κάθε χώρας με ιδιαίτερη έμφαση στις ανάγκες και τα δικαιώματα των φτωχών και μειονεκτικών ομάδων.

Στην Agenda 21 υπογραμμίζεται επίσης ότι οι στόχοι αυτοί μπορούν να επιτευχθούν μόνο με προσεκτικά σχεδιασμένες, δημοκρατικές και συναινετικές διαδικασίες, προτείνεται δηλαδή, ένας άλλος τρόπος, (διαδικασία) διαχείρισης των χώρο-κοινωνικών σχηματισμών αφού:

- η βιώσιμη ανάπτυξη¹⁹ δεν θα επιτευχθεί τυχαία, αλλά με συνειδητή δουλειά σε όλα τα επίπεδα από το διεθνές μέχρι το τοπικό.

¹⁹ Η Agenda 21 στοχεύει στην "βιώσιμη ανάπτυξη" δηλαδή: Την ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες του σήμερα χωρίς να υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. Δηλαδή η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακιδεύονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών. Έκθεση Brundtland (1987). Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης βασίζεται σε τέσσερις κύριους άξονες: την προστασία του περιβάλλοντος, την πρόβλεψη για το μέλλον, την ποιότητα ζωής την κοινωνική δικαιοσύνη και αποσκοπεί στην ισόρροπη ανάπτυξη αυτών.

Ιστορικά η έννοια της βιωσιμότητας μεταφέρθηκε από προγράμματα διαχείρισης των δασών της Γερμανίας ήδη από τον 18ο αιώνα. Η έννοια χρησιμοποιήθηκε και στις ΗΠΑ κατά τον 19ο αιώνα. Η πρώτη σύνδεση της έννοιας της ανάπτυξης με βιώσιμο τρόπο προτάθηκε το 1960 κατά την ιδρυτική πράξη του ΟΟΣΑ. Σταθμό στον σχετικό προβληματισμό αποτελεί η έκθεση "The limits of growth" από τους Denis και Donella Meadows σαν αποτελέσματα του "Club of Rome". Η έκθεση κυκλοφόρησε σε 2 εκ. αντίτυπα σε 20 γλώσσες. Το 1972 στην διάσκεψη του ΟΗΕ στην Στολκχόμη "Για τον άνθρωπο και το περιβάλλον προβάλλεται μια συνολική ρύθμιση και πολιτική για την περιβαλλοντική προστασία. Αφορμή για την επανάληψη των συζητήσεων για την ανάπτυξη με βιώσιμο τρόπο αποτέλεσε στην δεκαετία του '80 η κρίση του πετρελαίου Το 1983 στην γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών συγκαλείται η παγκόσμια επιτροπή για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στην οποία προεδρεύει η Brundland. Η έκθεση πόρισμα κατατέθηκε το 1987 με τίτλο "Our Common Future" όπου συνοψίζονται τα πορίσματα της διάσκεψης και υιοθετήθηκε από τους υπέρ εθνικούς οργανισμούς.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης υιοθετήθηκε και στην διάσκεψη του ΟΗΕ στο Ρίο από όπου προέκυψαν η διακήρυξη για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, η Ατζέντα 21 και η δήλωση των αρχών για διαχείριση, διατήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη των δασών. Δημιουργήθηκε επίσης η "Επιτροπή για την βιώσιμη ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών" Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης έχει δεχθεί κριτική κυρίως από οικολογικούς κύκλους σαν κάτι αντιφατικό, αφού η ανάπτυξη εξ' ορισμού συνδέεται με την κατανάλωση φυσικών πόρων πράγμα που συνεπάγεται την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Απλώς στην βιώσιμη ανάπτυξη αυτό συντελείται με πιο ήπιο τρόπο.

- Όλοι οι πολίτες πρέπει να συμμετάσχουν στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων για το περιβάλλον και την ανάπτυξη νομιμοποιώντας την συμμετοχική διαδικασία σε όποια προσπάθεια διευθέτησης του χώρου.
- Όλες οι κοινωνικές ομάδες πρέπει να συνεργαστούν με κοινό στόχο την βιωσιμότητα. Στην συμμετοχική διαδικασία κρίσιμη κρίνεται η συμμετοχή όλων των κοινωνικών εταίρων στην λήψη της όποιας απόφασης.

Σε αρκετές χώρες του κόσμου έχει υιοθετηθεί η στρατηγική της Local Agenda 21 από τα διάφορα επίπεδα τοπικής αυτοδιοίκησης κυρίως τους δήμους²⁰. Στης ΗΠΑ και την βόρεια Ευρώπη η στρατηγική αυτή έχει αποδειχτεί ιδιαίτερα αποτελεσματική και εφαρμόζεται σε σχετικά ευρεία κλίμακα.

Η Ε.Ε. υιοθετεί το σχέδιο δράσης της Agenda 21 για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στο 5^ο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον. Στο κείμενο με τίτλο «προς τη βιωσιμότητα» αναγνωρίζεται στη τοπική αυτοδιοίκηση ο ρόλος στο να *«διασφαλίσει την βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από την ενεργοποίηση των κανονιστικών τους λειτουργιών ως αρμόδιες αρχές για την εφαρμογή πολλών από τις υπάρχουσες οδηγίες και κανονισμούς. Ο στόχος της κοινοτικής πολιτικής πρέπει να είναι η ενθάρρυνση της τοπικής αυτοδιοίκησης²¹ να αντιμετωπίσει την πρόκληση που αποτελούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα πολλών πόλεων σήμερα και η αρωγή της στην ανεύρεση του καλύτερου τρόπου αντιμετώπισης τους²²»*.

Στην λογική αυτή εγκαινιάστηκε στην πόλη Aalborg της Δανίας η Εκστρατεία των Ευρωπαϊκών Βιώσιμων Πόλεων για να ενθαρρύνει και να υποστηρίξει τις πόλεις που επιθυμούν να εργαστούν μέσα από τις διαδικασίες που υιοθετούνται από την Local

---

²⁰ Λογική που εκφράστηκε στο οικολογικό σύνθημα "think globally act locally" προτείνοντας μια διαδικασία ανάπτυξης η οποία λαμβάνει τις στρατηγικές επιτελικές αποφάσεις σε μεγάλη κλίμακα και τις εφαρμόζει σε τοπικό επίπεδο.

²¹ Αρχή της επικουρικότητας: Η κοινότητα δρα μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων που της αναθέτει και των στόχων που της ορίζει η παρούσα συνθήκη. Στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, μόνο εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύναται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο. Η δράση της κοινότητας δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων της παρούσας Συνθήκης.

Συνθήκη του Maastricht 1991 Άρθρο 3B (Προσθήκη στην συνθήκη της ΕΟΚ).

²² Ε.Ε. «ΠΕΜΠΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ» Κεφάλαιο 3 & 5 1992

Agenda 21. Από την συνάντηση στο Aarlborg προέκυψε η "Διακήρυξη του Aarlborg" την οποία και υπόγραψαν 15 δήμαρχοι πόλεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη δεύτερη φάση της εκστρατείας με θέμα "Από την διακήρυξη στην Δράση". Οι δήμαρχοι των πόλεων αυτών συναντήθηκαν το 1997 στην Λισσαβόνα για να συγκροτήσουν το Ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για την υλοποίηση της Local Agenda 21 στην Ευρώπη. Σύμφωνα με αυτό οι δήμαρχοι δεσμεύτηκαν:

Να επιτύχουμε στον δήμο μας συναίνεση ανάμεσα σε όλους του φορείς της τοπικής μας κοινωνίας σε ένα κοινό σχέδιο δράσης. Αυτό δεν απαιτείται απλώς από την Agenda 21, αλλά ισχυροποιεί τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό μας αυξάνοντας τις πιθανότητες επιτυχίας του. Θα καθοδηγήσουμε τους πολίτες που θα πάρουνε μέρος στις συμμετοχικές διαδικασίες με ευαισθησία, σταθερότητα αλλά και αίσθημα ευθύνης. Θα προσδιορίσουμε με σαφήνεια και ειλικρίνεια τα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας και θα συνεχίσουμε το διάλογο μαζί τους για να οικοδομήσουμε ένα πραγματικό κλίμα εμπιστοσύνης μέσα από την διαφάνεια και την προσήνεια.

Συχνά η συμμετοχή των πολιτών στον σχεδιασμό του μέλλοντος περιορίζεται μόνο στην προσφυγή στις κάλπες όπου οι πολίτες επιλέγουν τους τοπικούς διαχειριστές εξουσίας εγκρίνοντας η όχι αυτά που έπραξαν σε προηγούμενες περιόδους, ή τις προτάσεις τους. Στην συνέχεια οι εκπρόσωποι της τοπικής κοινωνίας αναλαμβάνουν την διαχείριση και την επίλυση προβλημάτων.

Με αυτόν τον μηχανισμό το έργο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης περιορίζεται στην επιλογή ειδικών επιστημόνων για την μελέτη των προβλημάτων, στην επιλογή της προσφορότερης λύσης και στην υλοποίηση της.

Οι πολίτες που επηρεάζονται από τις αποφάσεις αυτές αναγκάζονται ή να τις αποδεχτούν ή να προσφύγουν σε πελατειακές σχέσεις με τους κατέχοντες την τοπική εξουσία ή να αντιδράσουν δυναμικά.

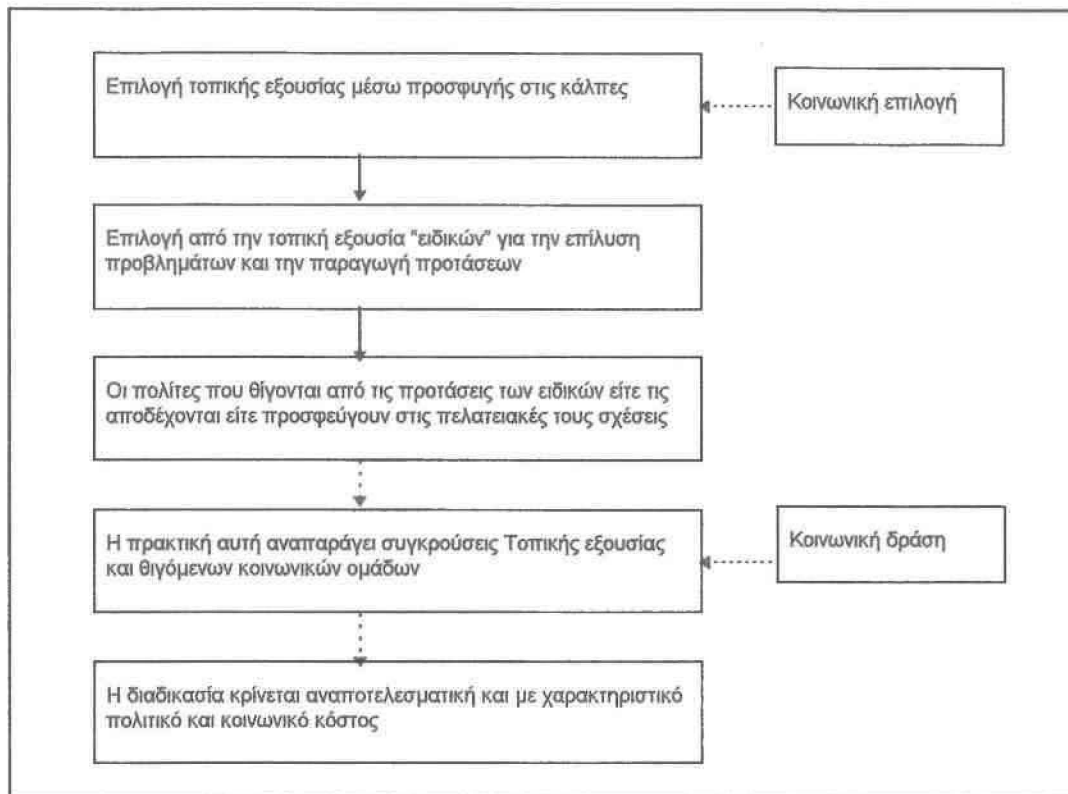
Η λογική του συστήματος δημιουργεί δυναμικές που οδηγούν σε σύγκρουση της τοπικής εξουσίας με τις διάφορες κοινωνικές ομάδες που επηρεάζονται από τις αποφάσεις με αποτέλεσμα άλλοτε να μην εφαρμόζονται οι προτεινόμενες λύσεις και άλλοτε να υπονομεύεται η επιλογή τους στην πράξη.

Αυτή η πρακτική δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική και συχνά έχει πολιτικό και κοινωνικό κόστος. Η στάση πολλών κοινωνικών ομάδων οι οποίες αντιστέκονται στην εφαρμογή κάποιων προτάσεων εκ μέρους της τοπικής εξουσίας δεν οφείλεται μόνο στο ότι θίγονται τα συμφέροντα των ομάδων αυτών. Πολλές φορές σχετίζεται με την άγνοια τόσο για τα προβλήματα (τα αίτια, την φύση, τις συνέπειες τους) όσο και για τις προτεινόμενες λύσεις. Για την άγνοια όμως αυτήν δεν ευθύνονται οι πολίτες, αλλά η

απουσία τους από τις διαδικασίες του σχεδιασμού και της εφαρμογής μέτρων σε κρίσιμα ζήτημα. Η άγνοια και η έλλειψη ενημέρωσης των πολιτών δημιουργεί ένα κλίμα καχυποψίας και επιθετικότητας υπονομεύοντας την ικανότητα του δήμου να επιβάλει τα μέτρα που έχει επιλέξει.

Γράφημα 6: περιγραφή τυπικού συστήματος παραγωγής πολιτικής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία από το Φυλλάδιο: «LOCAL AGENDA 21: Το μέλλον είναι στα χέρια μας» Μαρούσι Χαλάνδρι, Αθήνα, 1988

Στο γράφημα περιγράφεται η παραδοσιακή διαδικασία παραγωγής πολιτικής, όπως αυτή συνηθίζεται. Σε πολλά σημεία της διαδικασίας τίθενται θέματα νομιμοποίησης και αρτιότητας των προσώπων που λαμβάνουν τις αποφάσεις και των μηχανισμών που τις εφαρμόζουν.

Αν εξαιρεθούν η αρχική επιλογή των πολιτικών εκπροσώπων και ακραία δικαιώματα, μέσα διαμαρτυρίας (πορείες, καταλείψεις), δεν υπάρχουν διαδικασίες που να διασφαλίζουν ότι οι πολιτικές επιλογές είναι κοινωνικά οι βέλτιστες.

Σύμφωνα με την διακήρυξη της Local Agent 21 ο σχεδιασμός του μέλλοντος της πόλης πρέπει να βασίζεται στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών των κοινωνικών και άλλων φορέων. Η συμμετοχή των πολιτών και των φορέων στις διαδικασίες αυτές θα τους επιτρέψει:

- να κατανοήσουν τα αιτία, την φύση και τις συνέπειες των προβλημάτων πολύπλευρα και συνολικά.
- να επιλέξουν την προσφορότερη λύση με την βοήθεια των ειδικών μέσα από μια διαδικασία η οποία νομιμοποιεί την όποια επιλογή. Δηλαδή όταν η επιλογή προκύπτει από τα ίδια τα άτομα της τοπικής κοινωνίας επομένως δεν δίνετε να αμφισβητηθεί.

Η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά προϋποθέτει αλλά και παράγει γνώση. Ο άρτια πληροφορημένος πολίτης είναι εκείνος που θα βοηθήσει ενεργά τον δήμο του βιώνοντας την συμμετοχή του στα κοινά ως έκφραση της πολιτικής του ταυτότητας και όχι απλά ως μέσο προώθησης ιδιοτελών συμφερόντων.

Είναι λοιπόν σημαντικό καθήκον της τοπικής εξουσίας να εντάξει τους πολίτες της και τους φορείς σε οργανωμένες συμμετοχικές διαδικασίες, με στόχο την κατανόηση του αδιεξόδου στο οποίο οδηγεί το σύγχρονο μοντέλο ανάπτυξης και να συνεργαστούν για την υιοθέτηση ενός διαφορετικού παραγωγικού και καταναλωτικού μοντέλου, το οποίο θα σέβεται τα όρια και τις ανοχές της φύσης, προωθώντας την βιώσιμη ανάπτυξη για την περιοχή τους.

Στο εγχείρημα αυτό η τοπική εξουσία θα πρέπει να σταθμίσει τα αντικρουόμενα συμφέροντα που υπαγορεύονται από τις διαφορετικές ανάγκες των διαφόρων κοινωνικών και οικονομικών ομάδων (της βιομηχανίας, του εμπορίου, των υπηρεσιών και των κατοίκων), καθιστώντας δύσκολη και οριακή την επίτευξη της όποιας ισορροπίας. Άλλωστε αυτά τα συγκρουόμενα και διαπλεκόμενα συμφέροντα δημιουργούν το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονται οι τοπικές εξουσίες σήμερα.

Οι τοπικές εξουσίες σήμερα καλούνται να απαντήσουν σε έναν φαινομενικά αντικρουόμενο στόχο, από την μια πρέπει να λάβουν μέτρα ευεργετικά για την προστασία του περιβάλλοντος και την ποιότητα ζωής ενώ πρέπει ταυτόχρονα να προστατεύσουν την επιχειρηματική και οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή τους.

Με βάση αυτούς τους άξονες πρέπει να διαμορφώνεται κάθε νέα πολιτική πρόταση ενσωματώνοντας έτσι περιβαλλοντικούς κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους. Σύμφωνα με την διακήρυξη της Local Agenda 21 η βιώσιμη ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα από παραδοσιακές διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Μια στρατηγική για την άρτια διαχείριση του χώρου ακόμα και όταν συνοδεύεται από ολοκληρωμένες διαδικασίες σε όλα τα επίπεδα, ανάλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων, συντονισμένος σχεδιασμός, συνεχής έλεγχος και αξιολόγηση ενεργειών, δεν μπορεί παρά να είναι καταδικασμένη σε περιορισμένα και βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα αν δεν έχει εξασφαλίσει ένα πλαίσιο για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών, ένα υψηλό βαθμό ευαισθητοποίησης, οικολογικής σκέψης και “διαφορετικής” συμπεριφοράς στις παραγωγικές και καταναλωτικές συνήθειες

Η λογική της συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων δεν είναι νέα. Παρατηρείται σε πολλές ιστορικές φάσεις για την οργάνωση χώρο-κοινωνικών σχημάτων σε περιπτώσεις όπου οι κοινωνικές και ιστορικές συγκυρίες ευνοούσαν κάτι τέτοιο²³. Σαν πολιτική πρόταση έχει συστηματικά υιοθετηθεί από διάφορες χώρες κατά την δεκαετία του 80 και διατυπώθηκε σαν μια προσπάθεια έκφρασης της πλειοψηφίας σε θεσμικό επίπεδο (βουλή, δημοτικά και νομαρχιακά συμβούλια κλπ) αποσκοπώντας στην επίτευξη συναίνεσης όσο των δυνατών περισσότερων κοινωνικών ομάδων. Δυστυχώς αυτή η προσπάθεια δεν είχε επαρκή αποτελέσματα.

Η νέα αυτή πολιτική λογική προέκυψε από την συνειδητοποίηση ότι μέτρα τα οποία επιχειρήθηκε να εφαρμοστούν χωρίς την κοινωνική συναίνεση είτε δεν εφαρμόζονται σωστά είτε υπονομεύονται σαν μια μορφή αντίδρασης σε όποια μορφή εξουσίας (κοινωνικοί αγώνες, απεργίες, πορείες κλπ).

Οι συμμετοχικές διαδικασίες εφαρμόστηκαν κυρίως στο πολιτικό επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης Δήμων. Οι Δήμοι παρουσιάζουν εκείνα τα κοινωνικά πληθυσμιακά χαρακτηριστικά που τους καθιστούν ιδιαίτερα ευαίσθητους σε αυτό το ιδεολογικό ρεύμα, αφού ρυθμίζουν την καθημερινή ζωή των πολιτών και γίνονται αποδέκτες αντιδράσεων και διαμαρτυριών. Στην πολιτική διακήρυξη της Agenda 21 γίνεται κατανοητό ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης και αναγνωρίζεται ότι:

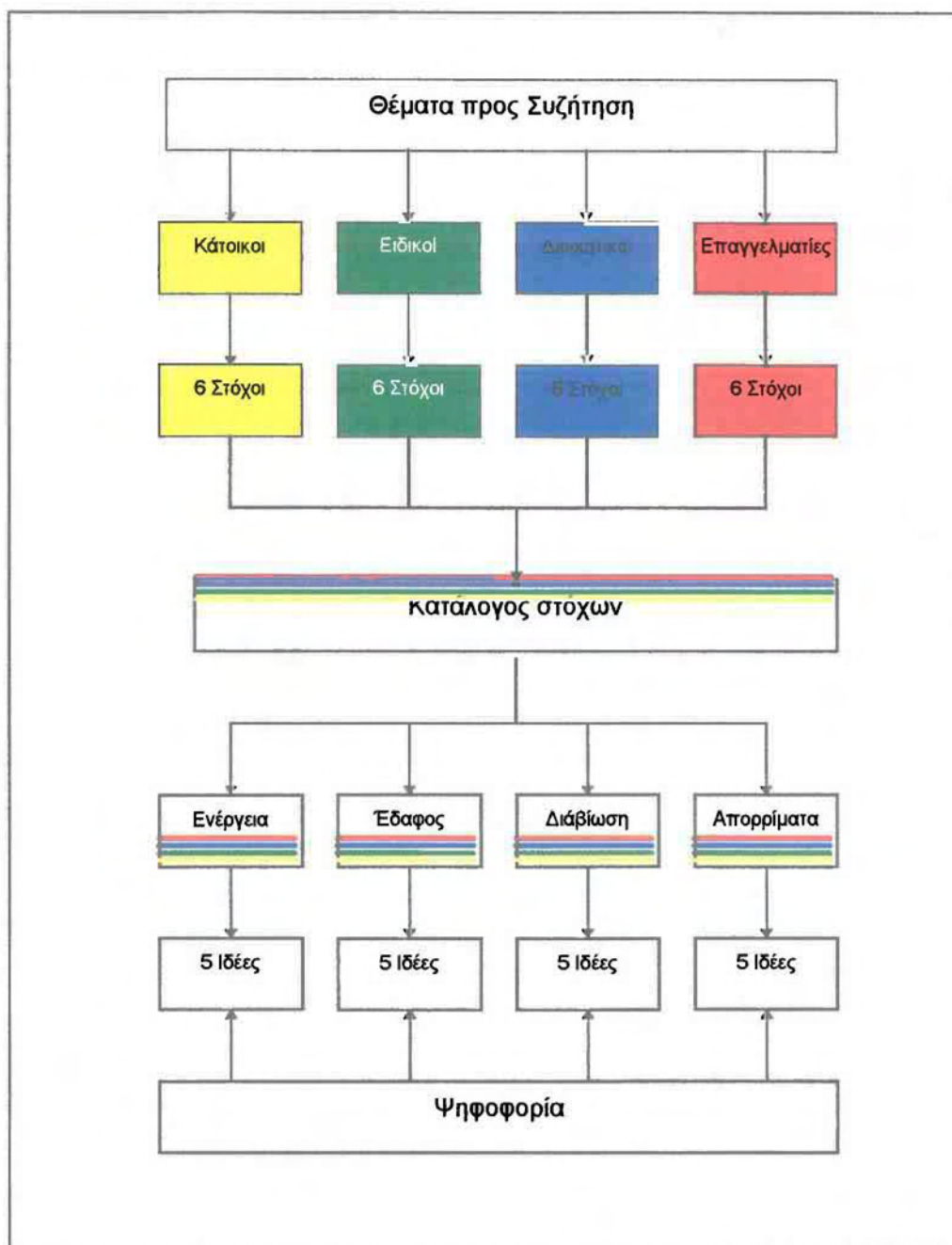
....επειδή μεγάλος αριθμός από τα προβλήματα και τις λύσεις που αναφέρονται στην Agenda 21 έχουν της ρίζες τους σε τοπικές καθημερινές δραστηριότητες, η συμμετοχή και η συνεργασία της τοπικής αυτοδιοίκησης θα αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης ...Η τοπική αυτοδιοίκηση ως το επίπεδο διοίκησης που είναι πιο κοντά στους πολίτες διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση, ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των πολιτών για την επίτευξη της αειφορίας. Για τον

²³ Αναφέρεται χαρακτηριστικά το παράδειγμα της Μυκόνου όπου η τοπική κοινωνία οργάνωσε το Κοινό των Μυκονιατών το 1615. Έτσι κατάφερε την προώθηση των τοπικών της συμφερόντων.

Ζελεντι Π. «ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΜΥΚΟΝΙΩΝ» Ιστορικά τόμος Δ Εκδόσεις, Ερμούπολης 1924.

Λόγο αυτό καλούμε κάθε τοπική αυτοδιοίκηση να προχωρήσει άμεσα στην υιοθέτηση της *Agenda 21* και μέχρι το 1996 να συγκροτήσει την δική της τοπική "Local Agenda 21" για τον σχεδιασμό και υλοποίηση των κατάλληλων δράσεων που θα οδηγήσουν προς την βιωσιμότητα με την συμμετοχή όλων των κοινωνικών φορέων.

**Γράφημα 7: περιγραφή σχημάτων αναπαραγωγής συμμετοχικής διαδικασίας
"Δομή του εργαστηρίου Λαυρίου και Κω"**

Πηγή: Σπυροπούλου Αικ. Βέη «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ» Εκδόσεις Κω 1997

Στο Γράφημα περιγράφεται ένας μηχανισμός για την λήψη αποφάσεων βάση συμμετοχικών διαδικασιών. Στο εργαστήριο λαμβάνουν μέρος κάποιες ενδεικτικές ομάδες με διαφορετικά συμφέροντα και οι αποφάσεις λαμβάνονται από την συνέργια αυτών. Σίγουρα δεν καθίσταται δυνατόν να συμμετάσχουν όλες οι κοινωνικές ομάδες και συνήθως δεν λαμβάνονται υπόψη περιθωριακές η μειονεκτικές ομάδες γεγονός που αποτελεί και ένα σημείο κριτικής της συμμετοχικής διαδικασίας.

Συμπερασματικά τη μόνη βιώσιμη διέξοδο από το αναπτυξιακό αδιέξοδο²⁴ αποτελούν οι κατάλληλα οργανωμένες συμμετοχικές διαδικασίες που οικοδομούν την εμπιστοσύνη και την συνεργασία μεταξύ κοινωνικών ομάδων με διαφορετικά η και συγκρουόμενα συμφέροντα. Οι συμμετοχικές διαδικασίες αμβλύνουν η και επιλύουν τις συγκρούσεις αφού εστιάζουν στην προσπάθεια επίτευξης αμοιβαίου συμβιβασμού. Η συμμετοχή των πολιτών συνεπάγεται την ενημέρωση τους στα όποια προβλήματα και την ενεργή ενσωμάτωση τους σε όποιες προσπάθειες εφαρμογής.

Μηρητικό βήμα στην τοπική ανάπτυξη

---

²⁴ Η αναπτυξιακή διαδικασία περιγράφεται σαν αδιέξοδη από πολλούς κοινωνικούς εταίρους, λόγω των οικολογικών προβλημάτων που έχει δημιουργήσει, των κοινωνικών ανισοτήτων Βορρά - Νότου και των οικονομικών αδιεξόδων για πολλές οικονομίες. Το μέλλον της διαδικασίας της ανάπτυξης έχει προβλεφθεί σε δύο αντιδιαμετρικά αντίθετα σενάρια. Το αισιόδοξο σενάριο, που θεωρεί ότι τα όποια οικολογικά προβλήματα που έχει προκαλέσει η διαδικασία της ανάπτυξης μπορούν να παρακαμφθούν από τεχνολογίες αιχμής. Σε αντιδιαμετρικά αντίθετη λογική κινείται το απαισιόδοξο υπόδειγμα "The limits to Growth" το οποίο αποτελεί το πόρισμα από το "Club of Roma" και προβλέπει διακοπή της ανάπτυξης θεωρώντας ότι το μόνο δίλημμα που τίθεται σαν επιλογή είναι το αν θα είναι συνειδητή ή βίαιη διαδικασία.

**2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ:
ΧΩΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ**

2.1 Η παράδοση των συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα

2.1.1 Εισαγωγικά

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται αναφορά σε χαρακτηριστικές περιόδους της νεότερης Ελληνικής ιστορίας²⁵ όπου παρατηρούνται μορφές κοινωνικής αυτό-οργάνωσης. Αναλύονται συνοπτικά ιστορικές, οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες οι οποίες επέτρεψαν ή "επέβαλαν" την οργάνωση χώρο-κοινωνικών συστημάτων με βάση συμμετοχικές διαδικασίες.

Στην συνέχεια διαπιστώνεται η έλλειψη συμμετοχικών διαδικασιών στην σύγχρονη Ελλάδα σε θέματα χωρικού σχεδιασμού και επιχειρείται μια καταγραφή των αιτιών τους σε αδρές γραμμές καθώς και των προβλημάτων που αυτή η έλλειψη δημιουργεί στην διαδικασία επιλογών για θέματα χωρικού σχεδιασμού (διαχείρισης του χώρου).

Θεωρήθηκε σκόπιμη η αναφορά σε παραδείγματα από την νεότερη ιστορία όπου κοινωνικές δομές αναπαρήγαν συμμετοχικές διαδικασίες για την εύρυθμη λειτουργία τους. Δύο κυρίως είναι οι λόγοι γι' αυτό, αφενός σαν απόδειξη ότι τοπικές κοινωνίες έχουν εμπειρία, πάνω σε θέματα αναπαραγωγής συμμετοχικών διαδικασιών και αφετέρου οι ιστορικές αυτές αναφορές αποτελούν διδαχές για τις σύγχρονες προσπάθειες που γίνονται με στόχο την ενσωμάτωση της λογικής της αυτοδιαχείρισης, αυτό-οργάνωσης των τοπικών κοινωνιών, στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων.

---

²⁵ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε η αναφορά στην αρχαία Ελλάδα, στην περίοδο της κλασικής αρχαιότητας, όπου αναπτύχθηκαν ίσως οι τελειότερες δομές κοινωνικής αυτό-διαχείρισης και αυτό-οργάνωσης ενός χώρο-κοινωνικού σχηματισμού ο οποίος λειτουργούσε με το ποιο τέλειο πολίτευμα, άμεση δημοκρατία. Δεν κρίθηκε σκόπιμο στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας η ανάλυση των ανωτέρω λόγο των προορισμών τόσο στην έκταση της μελέτης όσο και στον χρόνο παράδοσης αυτής.

2.1.2 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στην Ελλάδα στην νεώτερη ιστορία

Στην νεότερη ιστορία την Ελλάδα παρατηρούνται λαμπρά σχήματα αυτοδιαχείρισης, αυτό-οργάνωσης των τοπικών κοινωνιών. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα παραδείγματα οι δραστηριότητες στα Αμπελάκια²⁶, στα Ζαγοροχώρια, στα Μαδεμοχώρια²⁷, στα 24 χωριά του Πηλίου, η αυτοδιοίκηση των Αγράφων, οι Δημογέροντες²⁸, που ασκούσαν πλήρη εξουσία στο χωριό, ο κοινοτικός σύνδεσμος Κοσκινά (1909) ο κώδικας λαϊκής αυτοδιοίκησης του ΕΑΜ.

Αξιοσημείωτος είναι επίσης ο ομαδικός τρόπος παραγωγής της κατοικίας κατά γειτονιά, η διαδικασία κατασκευής κοινόχρηστων εγκαταστάσεων (εκκλησίες, πλατείες, σχολεία, καλντερίμια, κρήνες) οι ομαδικές καλλιέργειες και βοσκές και ένα πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων και δράσεων που συνδέουν την παραγωγική διαδικασία σε μια θαυμάσια λαϊκή αυτό-οργάνωση.

Στην Ελληνική κοινωνία υπήρξαν θαυμαστές μορφές αυτοδιαχείρισης και αυτό οργάνωσης²⁹. κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και αργότερα, όπου οι διάφορες

---

²⁶ Ο συνεταιρισμός του χωριού Αμπελάκια της Θεσσαλίας ιδρύθηκε το 1778 από οικοτεχνίες κατασκευής και βαφής βαμβακερών νημάτων που ενώθηκαν ώστε να διαθέτουν ποιο εύκολα τα προϊόντα τους. Τα εικοσιτέσσερα εργαστήρια που αποτελούσαν το συνεταιρισμό, έστελναν εμπορεύματα σε δεκάδες Ευρωπαϊκές πόλεις από την Πετρούπολη ως τη Βιέννη και την Λειψία.

²⁷ Τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής οργανώθηκαν σε «ομοσπονδία» γνωστή με το όνομα Μαντεμοχώρια. Τα μεταλλεία αργύρου της περιοχής παραχωρήθηκαν για εκμετάλλευση στους κατοίκους από τον Σουλτάνο το 1705 και οι κάτοικοι συνασπίστηκαν για να διασφαλίσουν το δικαίωμα που προέβλεπε το σχετικό φερμάνι. Ένας αντιπρόσωπος από κάθε χωριό στέλνονταν στην πρωτεύουσα και όλοι μαζί αποτελούσαν την επιτροπή που ρύθμιζε τα θέματα της ομοσπονδίας.

²⁸ Οι τοπικοί, κοινοτικοί άρχοντες οι οποίοι εκλέγονταν από την ανώτερη κοινωνική τάξη με κριτήρια που αφορούσαν την τιμότητα και την ευφύια τους, έπρεπε να ήταν εγγράμματοι και να έχουν οικονομική άνεση. Το αξίωμα ήταν τιμητικό παρόλα αυτά ορισμένες κοινότητες είχαν θεσπίσει και καταβολή χρηματικού ποσού για τους δημογέροντες λόγω των υπηρεσιών που προσέφεραν. Οπωσδήποτε και παρά τις αδυναμίες του, που δεν είναι σκόπιμο στο πλαίσιο αυτής της εργασίας να αναλυθούν, ο θεσμός του Δημογέροντα είχε σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην οργάνωση των τοπικών κοινωνιών, επέτρεψε να αναπτυχθούν πρωτοβουλίες οι οποίες ξέφυγαν από την επέμβαση της τουρκικής διοίκησης.

²⁹ Το μέρος (άτομο) υποβαθμίζει τις δυνατότητες του εντασσόμενο σε ένα οργανωμένο σύνολο (κοινωνία). Το σύνολο σαν σύστημα (κοινωνία) είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του αφού από την οργάνωση του δύναται, να αναπηδήσουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία στηρίζουν την ύπαρξη τους στην συνεργία των μερών που το αποτελούν (γλώσσα, ήθη, έθιμα κλπ).

Edgar Morin «Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑΣ» Φύση και κοινωνία -5, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1990.

κοινότητες αποφάσιζαν το μέλλον τους μέσα από σχήμα ενεργού συμμετοχής των πολιτών αναπτύσσοντας το αίσθημα συμμετοχής και ευθύνης στα μέλη τους.

Μέσα από την λειτουργία τους ξεπήδησαν οι ιδέες της επανάστασης και της κοινωνικής προόδου, συνέβαλαν κατηγορηματικά στην δημιουργία ελεύθερων συνειδήσεων ανθρώπων υπεύθυνων για την τύχη τους, ικανών να φέρουν το βάρος των επιλογών τους. Στην Ευρώπη δεν υπήρξαν παρόμοια πολιτικό-κοινωνικά σχήματα, γιατί προφανώς οι ιστορικές συγκυρίες δεν ευνοούσαν κάτι τέτοιο (φεουδαρχία).

Στην σύγχρονη Ελλάδα η διοικητική οργάνωση περιγράφεται από τον ιδιαίτερο κατακερματισμό της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης και από την έλλειψη φορέων ικανών να αναπαράγουν μηχανισμούς αυτοδιαχείρισης και αυτό-οργάνωσης.

Στο νέο ελληνικό κράτος δεν ευνοήθηκε η λογική αυτό-οργάνωσης, οι τοπικοί δεσμοί και η κοινωνική εμπειρία κατέρρευσε στην σύσταση ενός «Αθηνο-κεντρικού» κράτους άκρως συγκεντρωτικού στα πρότυπα ευρωπαϊκών μοντέλων διοίκησης (γαλλικού).

Οι ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες, η εξάρτησης από τις υπερδυνάμεις της εποχής, οι αυταρχικές, αναχρονιστικές, στρατοκρατικές αντιλήψεις των κρατούντων, ήταν αρκετές για την πλήρη απαλοιφή των όποιων κοινοτικών συμμετοχικών θεσμών.

2.1.3 Ιδιαιτερότητες από την εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα

Η άρτια λειτουργία συμμετοχικών διαδικασιών σε θέματα χωρικού σχεδιασμού απαιτεί την ύπαρξη κάποιων προϋποθέσεων. Προφανής απαίτηση είναι η ενημέρωση και η γνώση των πολιτών πάνω σε θέματα περιβάλλοντος (περιβαλλοντική παιδεία).

Απαραίτητη κρίνεται επίσης και η ύπαρξη κάποιων μηχανισμών και διαδικασιών ικανών να ενσωματώσουν δημιουργικά, στις μελέτες, πάνω σε θέματα διαχείρισης του χώρου, ενδογενείς δυναμικές και απαιτήσεις.

Αναγκαία (αλλά όχι και ικανή) συνθήκη για την εύρυθμη λειτουργία της συμμετοχικής διαδικασίας σε θέματα χωρικού σχεδιασμού, είναι η θεσμική κατοχύρωση του δικαιώματος της πληροφόρησης και της συμμετοχής τοπικών φορέων τόσο κατά την σύνταξη όσο και κατά την εφαρμογή της μελέτης.

Στην Ελλάδα την τελευταία περίοδο (μεταπολεμικά) δεν υπάρχει σημαντική εμπειρία για συμμετοχικές διαδικασίες πάνω σε ζητήματα χωρικού σχεδιασμού. Η συμμετοχή των

δημοκρατικά

πολιτών για ζητήματα που αφορούν τον χωρικό σχεδιασμό έχει εκφραστεί (στον βαθμό που έχει εκφραστεί) από τους ακόλουθους φορείς.

- οργανωμένες μονάδες πολιτών, οι οποίες είτε εκφράζουν διάφορα συμφέροντα οικονομικής φύσης (παραγωγικοί σύνδεσμοι, συνδικάτα) είτε έχουν κοινές αντιλήψεις για το περιβάλλον (οικολόγοι).
- πολίτες σε τοπικό και ευρύτερο πεδίο, ασχέτως ιδεολογικής και οικονομικής τοποθέτησης οι οποίοι οργανώνονται σε ανοικτές συγκεντρώσεις (πορείες διαδηλώσεις) εκφράζονται με δημοσιεύσεις στον τύπο καθώς και με την διαδικασία των ενστάσεων.
- Η Τοπική Αυτοδιοίκηση συμμετέχει βάση του ν.1337/83³⁰ "για την επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων κλπ" με γνωμοδοτικό και συμβουλευτικό ρόλο.
- Η Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονίας³¹ ενεργοποιεί συντονίζει και δραστηριοποιεί πολίτες σε σχέση με πολεοδομικά θέματα (προτάσεις μικρής κλίμακας τοπικού επιπέδου) και στέλνει προτάσεις προς το συνοικιακό συμβούλιο.
- Οι ιδιοκτήτες ακινήτων υποχρεούνται για συμμετοχή κατά την πολεοδομική ενεργοποίηση μιας οικιστικής περιοχής που επιβάλλει εισφορά σε γη και χρήμα για την δημιουργία κοινόχρηστων χώρων και έργων.

Προφανώς οι ανωτέρω συμμετοχικές διαδικασίες δεν είναι επαρκείς για την παραγωγή σχεδίων και χωρικών διευθετήσεων που να ενσωματώνουν τις ενδογενείς δυναμικές και να χαρακτηρίζονται από κοινωνική συναίνεση. Για να εξελιχθεί η συμμετοχική διαδικασία σε ένα ουσιαστικό μέσο για την διαχείριση χώρο-κοινωνικών θεμάτων απαιτείται ευθύνη και συνείδηση των συμμετεχόντων.

---

³⁰ Στο άρθρο 3 του ν. 1337/83 ορίζεται ότι επιβάλλεται σε εκείνον που κινεί την διαδικασία εκπόνησης του ΓΠΣ (κοινότητα, Δήμο, ΥΠΕΧΩΔΕ) η επιδίωξη της συμμετοχής των ενδιαφερομένων πολιτών στην διαδικασία σύνταξης του σχεδίου. Η συμμετοχή αυτή επιδιώκεται με κάθε πρόσφορο μέσο: ανοικτές συγκεντρώσεις ενημέρωση από τον τύπο, έκθεση της μελετούμενης εκπόνησης στα γραφεία του Δήμου ή της Κοινότητας.

Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ» Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα, 1990, (σελ. 157-158).

³¹ Στο άρθρο 30 του ν. 1337/83 εισάγεται ο θεσμός της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονίας με σκοπό την ενεργοποίηση των πολιτών σχετικά με πολεοδομικά θέματα της περιοχής τους. Η ΠΕΓ γνωμοδοτεί στην ΤΑ η οποία έχει μόνο γνωμοδοτικό ρόλο στην διαδικασία του ΠΣ. Η διαδικασία της γνωμοδότησης ενός οργάνου σε ένα ήδη γνωμοδοτικό όργανο καθίσταται προβληματική, αυτό αποτέλεσε και το σημείο κριτικής του θεσμού.

Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ» Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα, 1990, (σελ. 157-158).

Σε πολλές περιπτώσεις οι φορείς δεν μπόρεσαν να προωθήσουν ουσιαστικά συμμετοχικές διαδικασίες αφού οι ίδιοι ήταν δέσμιοι από τον κομματισμό και τις πολιτικές και κοινωνικές ακαμψίες (πελατειακό σύστημα).

Στην Ελλάδα λόγω ιστορικών και πολιτικών συγκυριών οι κοινωνικές και παραγωγικές ενώσεις ήταν απροετοίμαστες για μια τέτοια διαδικασία η οποία και σε τελική ανάλυση ίσως να ήταν και αντίθετη με τον χαρακτήρα συγκρότησής τους. Η κεντρική εξουσία προσανατόλισε τέτοιου είδους δυναμικές στην αδράνεια, αφού αντιμετώπισε αυτούς τους φορείς σαν ένα μέσο κομματικής υποστήριξης

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός πως σήμερα η ποιο απομακρυσμένη κοινότητα, εκεί όπου τα πάντα, υλικές και πνευματικές δραστηριότητες ήταν το αποτέλεσμα της πρωτόβουλιακής δράσης των κατοίκων, μιας δράσης δοσμένης με πολύ μεράκι και υπέροχα πολιτιστικά στοιχεία, αυτός λοιπόν ο χώρο-κοινωνικός σχηματισμός για το παραμικρό σήμερα απευθύνεται στις κεντρικές υπηρεσίες της νομαρχίας.

Ο κρατισμός λοιπόν σήμερα δεν μπορεί να βοηθεί μόνο σαν αυταρχική επιλογή των απόψεων και των επιλογών της κεντρικής εξουσίας στην κοινωνία, βίαιη προέκταση του κράτους αλλά και σαν νοοτροπία, σαν νέα διαπαιδαγώγηση (συνείδηση) της κοινωνίας η οποία φαίνεται να χάνει την πρωτοβουλία της, αφού στηρίζεται όλο και περισσότερο στο κράτος και λιγότερο στην δική της εξουσία³².

Στην συνέχεια του κεφαλαίου εξετάζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες όπως εκφράστηκαν στις οργανωμένες προσπάθειες χωρικού σχεδιασμού που λάβανε χώρα στην Ελλάδα κατά την μεταπολεμική περίοδο. Για την διευκόλυνση στην ανάλυση και την διασφάλιση εσωτερικής λογικής στην εργασία σκόπιμο κρίθηκε ο διαχωρισμός σε τρεις ενότητες, περιόδους, παραγωγής μελετών, με στόχο την διευθέτηση χωρικών θεμάτων.

Η λογική διαχωρισμού των τριών ενοτήτων έγινε βάση ουσιαστικής λογικής στην οποία εμπλέκονται, όχι με κάποιο απόλυτο τρόπο, κριτήρια του τύπου των μελετών, πολιτικο-κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων και χρονικά κριτήρια. Ποιο αναλυτικά ελήφθησαν υπόψη για τον διαχωρισμό τα εξής κριτήρια:

- Χρονολογική σειρά. Οι μελέτες εξέφρασαν κάποια κοινωνικά και πολιτικά ιδεώδη της εποχής και για αυτό τον λόγο θεωρήθηκε σκόπιμο να ληφθούν υπόψη κατά το διαχωρισμό οι πολιτικές συγκυρίες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή. Προφανώς

---

³² Βαρέλας Β.- Κωσταντακάτος Γ.- Ποπώλης Ν. «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ: ΕΝΝΟΙΑ ΣΗΜΑΣΙΑ, ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΤΕΕ» Εκδόσεις ΤΕΕ κεντρικής και δυτικής Θεσσαλίας 1989.

αυτό το κριτήριο δεν είναι απόλυτο και κάποιες μελέτες συνεχίζουν να υλοποιούνται ακόμα και μετά το τέλος της αντίστοιχής περιόδου.

- Χαρακτηριστικά των μελετών, και κάποιες ιδιαιτερότητες που περιγράφουν τις μελέτες της κάθε ενότητας και οι οποίες μπορεί να οφείλονται σε αντικειμενικές αιτίες (τεχνολογία, θεσμικό πλαίσιο) είτε σε αξίες και ιδεολογίες που επικρατούσαν στις αντίστοιχες εποχές.

Οι τρεις ενότητες μελετών που προέκυψαν, βάση των ανωτέρω κριτηρίων και αναλύονται στην συνέχεια του κεφαλαίου είναι οι ακόλουθες:

- Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα πρώτα ρυθμιστικά σχέδια της Αθήνας και στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο.
- Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα Χωροταξικά Νομών στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης.
- Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (EXM).

2.2 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες στα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια της Αθήνας και στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο

2.2.1 Εισαγωγικά

Σε αυτήν την ενότητα επιχειρείται σε αδρές γραμμές αναφορά σε μια χαρακτηριστική περίοδο για την ιστορική εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα όπως αυτός διαμορφώθηκε κατά την μεταπολεμική περίοδο κατά της δεκαετίες '60 και '70.

Στο ακόλουθο κεφάλαιο αναλύονται κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες και συγκυρίες οι οποίες ως προϊόν είχαν την παραγωγή σχεδίων, προτάσεων στα οποία απεικονίζονται οι αντιλήψεις της εποχής για τον σχεδιασμό.

Θεωρήθηκε σκόπιμο και σύμφωνα με το πνεύμα της διπλωματικής εργασίας, η διερεύνηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθηνών, όπως αυτό συστάθηκε στην πρώτη φάση από τον κ. Βασιλειάδη Π. και στην συνέχεια συμπληρώθηκε από τον κ. Κοκωλειάδη και του Εθνικού Χωροταξικού το οποίο εκπονήθηκε από το γραφείο μελετών Δοξιάδη το 1965 και κατόπιν ανάθεσης από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων.

Ουσιαστικά στην συγκεκριμένη περίοδο δεκαετία του '60 και '70 οι μελέτες του γραφείου Δοξιάδη σηματοδότησαν μια εποχή ως προς τον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα. Υπήρξαν και άλλα μελετητικά γραφεία που παρήγαν χωρικές μελέτες αλλά θεώρησα σκόπιμο να επιλέξουμε ως δείγμα ανάλυσης τις μελέτες Εθνικού Χωροταξικού και του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθηνών ως ενδεικτικές για την νοοτροπία και την αντίληψη που επικρατούσε για τον σχεδιασμό στην συγκεκριμένη περίοδο.

2.2.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο

Η πρώτη περίοδος προσπαθειών για την διεύθυνση και ρύθμιση χωρικών θεμάτων περιγράφεται από ένα πνεύμα συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας για κεντρικά προγραμματισμένες προτάσεις. Οι αναζητήσεις της εποχής αφορούν θέματα

διαδικασιών παραγωγής σχεδίων και νομικού πλαισίου. Δυστυχώς όμως η πρακτική που ακολουθήθηκε χαρακτηρίζεται από αποσπασματική αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων κυρίως με στόχο την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών συμφερόντων.

Η Ελλάδα είχε βγει από τον πόλεμο με πολύ σημαντικά προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής φύσης τα οποία έπρεπε να αντιμετωπισθούν σε αυτήν την περίοδο. Η αναπτυξιακή διαδικασία που ακολουθήθηκε βασίσθηκε κυρίως σε παραγωγικούς τομείς οι οποίοι θα μπορούσαν να αποδώσουν σύντομα, λύνοντας το πρόβλημα της ανεργίας και της οικονομικής μεγέθυνσης, χωρίς αντίστοιχα να απαιτούν μεγάλες επενδύσεις σε πάγια κεφάλαια και τεχνολογία. Τέτοιοι τομείς ήταν η οικοδομική δραστηριότητα, ο αγροτικός τομέας και η ελαφρά βιομηχανία.

Οι τομείς παραγωγικής δραστηριότητας που προαναφέρθηκαν σε συνδυασμό με τον τριτογενή τομέα³³ αναπτύχθηκαν χαρακτηριστικά κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο και σε συνδυασμό με πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες που συνέτρεχαν οδήγησαν σε μια έντονη πληθυσμιακή μετακίνηση³⁴ προς τα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης συμβάλλοντας στην διάρρηξη του παραδοσιακού παραγωγικού ιστού και δημιουργώντας έντονες κοινωνικές ανακατατάξεις.

Στης αρχές της δεκαετίας του '60 παρατηρείται μια στροφή της Ελληνικής οικονομίας με την είσοδο ξένων κεφαλαίων σε επενδύσεις στην βιομηχανία. Η περίοδος αυτή διαρκεί μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70. Παρόλη την διεύρυνση του βιομηχανικού τομέα η οικοδομική δραστηριότητα και ο τομέας των υπηρεσιών αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο ποσοστό στο ΑΕΠ της χώρας.

Οι κυβερνήσεις αυτής της περιόδου επιχείρησαν την ρύθμιση μιας ελεύθερης οικονομίας και της επίλυσης του προβλήματος της ανεργίας μέσω της διόγκωσης του δημόσιου τομέα (χωρίς ταυτόχρονα να γίνει και ποιο αποτελεσματικός), σε ένα οικονομικό περιβάλλον το οποίο γινόταν διαρκώς και ποιο ανταγωνιστικό. Η πρακτική αυτή δημιούργησε ιδιαίτερα προβλήματα, αργότερα, στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου.

---

³³ Κυρίως στον τομέα του τουρισμού, την δεκαετία του '50 αρχίζουν να εισρέουν στα νησιά οι πρώτοι τουρίστες κυρίως για να θαυμάσουνε της κλασσικές αρχαιότητες (Δήλος) είτε για την σπάνια ομορφιά των νησιών (Σαντορίνη) σηματοδοτώντας μια νέα εποχή για αυτούς τους τόπους, με έντονη οικονομική ανάπτυξη και κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

³⁴ Η Εσωτερική μετανάστευση που παρατηρήθηκε σε εκείνη την περίοδο, έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ύπαιθρο, τόσο λόγω της ρήξης του κοινωνικού ιστού (ένα ολόκληρο παραγωγικό σύστημα κατέρρευσε) όσο λόγω της εγκατάλειψης που συνοδεύτηκε με καταστροφή των παραδοσιακών δομών.

Στην δεκαπενταετία 1960 - 1975 αυξήθηκε εντονότατα η μετανάστευση προς το εξωτερικό ενώ συνεχίστηκε και η εσωτερική μετανάστευση προς τα κέντρα. Η συγκέντρωση αυτή πληθυσμού και παραγωγικών δραστηριοτήτων συνέβαλε στην έντονη πόλωση του Ελλαδικού χώρου³⁵, αναπτυξιακή επιλογή (η ιστορική συγκυρία) η οποία θα επηρεάσει την ζωή του τόπου στην επόμενη περίοδο

Τα προγράμματα αυτής της περιόδου δεν αποτέλεσαν ουσιαστικά το πλαίσιο άσκησης κάποιας αναπτυξιακής πολιτικής³⁶. Οι κύριοι λόγοι όπου παραμείνανε ασκήσεις επί χάρτου οφείλονται στις εξής αιτίες:

- δεν υπήρχαν κατάλληλοι φορείς, ούτε οι δημόσιες υπηρεσίες ήταν επαρκώς οργανωμένες ώστε να μπορέσουν να εφαρμόσουν της συγκεκριμένες προτάσεις, επιλογές του κεντρικού κράτους. Οι επιλογές αυτές συχνά στερούνταν κοινωνικής συναίνεσης αφού κατά την σύσταση τους δεν είχαν ούτε στο ελάχιστο εμπλέξει ενδογενείς δυναμικές.
- οι επιλογές των αναπτυξιακών φορέων δεν συνδέθηκαν με τις μελέτες αυτής της περιόδου και ουσιαστικά λειτούργησαν ως μέσο ιδεολογικών διακηρύξεων και "εκλογίκευσης" των κρατικών παρεμβάσεων.
- έλλειψη σταθερών στόχων οικονομικής και περιφερειακής πολιτικής από μέρους του κεντρικού κράτους. Οι επιλογές του κεντρικού κράτους συχνά μεταβάλλονταν αναλόγως των διεθνών συγκυριών και μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων.
- οι μελέτες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη της οικονομίας και των παραγωγικών δομών της χώρας, αντιγράφοντας «ξενόφερτα» μοντέλα τα οποία δεν θα ήταν δυνατόν να λειτουργήσουν ομαλά στην ελληνική κοινωνία, με όλες τις ιδιαιτερότητες που την χαρακτηρίζουν. Η εφαρμογή δηλαδή ενός τέτοιου σχεδίου ενδεχομένως θα προκαλούσε ιδιαίτερες ανισοροπίες στο

---

³⁵ Ο Ελληνικός χώρος σύμφωνα με τα γεωφυσικά του χαρακτηριστικά και τις οικονομικές και κοινωνικές επιλογές που πραγματοποιήθηκαν μπορεί να χαρακτηριστεί ως:

- ομοιογενής ως προς την ασυνέχεια και την διάσπαση οφειλόμενη κυρίως στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας καθώς και ως προς τα φυλετικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά.
- πολωμένος χώρος, πληθυσμιακά, οικονομικά, πολιτιστικά ως προς την Αθήνα.
- ανισοτροπικός χώρος ως προς τον άξονα ανάπτυξης «S» Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εύζωνοι.

Μπεριάτος «Η. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1993, σελ. 12,13,14.

³⁶ Αγγελίδης Μηνάς «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΘΕΩΡΙΑΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ» Εκδόσεις Συμμετρία, Αθηνά 1991.

χώρο-κοινωνικό σύστημα με μάλλον αρνητικές επιπτώσεις. Η μεταφορά κεφαλαίων στον βιομηχανικό τομέα και στην παροχή “μοντέρνων” υπηρεσιών ουσιαστικά θα εξαφάνιζαν το παραδοσιακό παραγωγικό δυναμικό της χώρας, κάτι το οποίο σίγουρα δεν είναι ευκαταίο.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι σε αυτήν την περίοδο η περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας δεν υπαγορεύτηκε από κάποια κεντρική συντονισμένη δράση αλλά προέκυψε σαν απορία της ενίσχυσης συγκεκριμένων οικονομικών τομέων. Οι περιφέρειες που εξειδικεύονταν στην παραγωγή του πριμοδοτούμενου προϊόντος βρέθηκαν σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες. Χαρακτηριστικές ήταν οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης³⁷ από την οποία ωφελήθηκαν κατά κύριο λόγο οι παραθαλάσσιες περιοχές.

---

³⁷ Η τουριστική δραστηριότητα εμφανίσθηκε στην δεκαετία του '60 κυρίως στις παραθαλάσσιες περιοχές. Κατέλαβε εξέχουσα θέση σαν οικονομική δραστηριότητα εκτοπίζοντας τις παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες. Σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός αποτελεί την μόνη οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα με χαρακτηριστικές αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική (διάρρηξη του κοινωνικού ιστού, κοινωνικές αντιθέσεις) και οικονομική ζωή του τόπου (σε μία κρίση της συγκεκριμένης αγοράς καταρρέει όλη η τοπική οικονομία, μικρότερες ανοχές προσαρμογής σε νέα δεδομένα).

Πίνακας 4: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1923 - 74

Χρονολογία	Δράση Χωροταξικής Πολιτικής.
1923	– Ν.Δ. 17/7/1923 «περί σχεδίου πόλεων» ισχύει και σήμερα και καθορίζει την μορφή των σχεδίων χρήσης του εδάφους.
1946 - 1960	– Αμερικάνικη αποστολή, Σχέδιο Marshal, – Υπουργείο Συντονισμού. – 5-ετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης 1948 - 1952.
1960 - 1967	– Εκσυγχρονισμός της διοίκησης και θεσμών – Κέντρο Προγραμματισμού Κοινωνικών Ερευνών (ΚΕΠΕ.). – Υπηρεσία Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΥΠΑ.). – Πενταετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης (1960 - 1964) – Ε.Μ.Π. ιδρύθηκε το εργαστήριο πολεοδομικών ερευνών 1963.
1964 - 1967	– Ρυθμιστικό Αθηνών, Πρ. Βασιλειάδη Υπ. Δημοσίων Έργων.
1967 - 1977	– Περίοδος δικτατορίας – 15-ετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης (Δοξιάδης).
1972 - 1975	– Χωροταξικό πρωτεύουσας (Δοξιάδη) – Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και Πρόγραμμα

Πηγή: Λουκίσσας Φιλ. Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙ: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997, ΥΠΕΧΩΔΕ «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Εκδόσεις ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, 1995

Την περίοδο αυτή ουσιαστικά συνειδητοποιήθηκε η αναγκαιότητα για συντονισμένες και συνειδητές προσπάθειες σε θέματα ρύθμισης του χώρου. Δυστυχώς η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας προστασίας τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς χώρου περιορίστηκε σε θεωρητικό και προγραμματικό επίπεδο.

Τα έργα τα οποία αποτέλεσαν και την περιφερειακή πολιτική για εκείνη την περίοδο δεν υλοποιήθηκαν στην βάση κάποιου σχεδιασμού, αλλά αποτέλεσαν αποσπασματικές επιλογές συχνά για την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών συμφερόντων.

2.2.3 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες στα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών του Υπουργείου Δημοσίων Έργων

Το πρώτο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών συντάχθηκε από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων το 1965. Η έκδοση της πρότασης αποτελεί συνέχεια της εργασίας που έγινε στην διεύθυνση πολεοδομικών μελετών του Υπουργείου Δημοσίων Έργων³⁸ από το 1952 έως το 1964. Συντονιστής της πρότασης του Ρυθμιστικού Σχεδίου ήταν ο αρχιτέκτονας πολεοδόμος Βασιλειάδης Προκόπιος προϊστάμενος του ΡΣΑ.

Το ΡΣΑ αποτελείται από ένα σύνολο χαρτών στους οποίους αναλύεται η υπάρχουσα κατάσταση και απεικονίζονται οι προτάσεις. Στο τέλος της μελέτης παρατίθεται ένα αδρομέρες κείμενο στο οποίο περιγράφονται χαρακτηριστικά μεγέθη της μείζονος περιοχής πρωτεύουσας.

Αρμόδια για τον πολεοδομικό σχεδιασμό ήταν η ΤΑ οι υπηρεσίες της οποίας συχνά δεν ήταν σε θέση να διεκπεραιώσουν άρτια τις διαδικασίες που απαιτούνται για την σύσταση των πολεοδομικών σχεδίων με αποτέλεσμα την διαδικασία της πολεοδόμησης μιας περιοχής να την αναλαμβάνουν οι αντίστοιχες υπηρεσίες του κεντρικού κράτους δηλαδή η υπηρεσία των οικισμού του Υπουργείου Δημοσίων Έργων.

Σκοπός του ρυθμιστικού σχεδίου είναι η κατάλληλη οργάνωση των αστικών λειτουργιών με τρόπο ώστε να δημιουργηθούν τα πλαίσια ανάπτυξης ενός ισόρροπου περιβάλλοντος για την αρμονική διαβίωση των κατοίκων της μείζονος περιοχής Αθηνών.

---

³⁸ Υπενθυμίζεται εδώ ότι πριν από την δημιουργία του Υπουργείου Χωροταξίας (1980) οι αρμοδιότητες του πολεοδομικού σχεδιασμού ανήκαν στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων (Διεύθυνση Οικισμού).

Το ρυθμιστικό σχέδιο Αθηνών αποτελεί μια συστηματική ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, χωρίς να γίνει κάποια διάκριση, να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε πρωτογενούς και δευτερογενούς ενδιαφέροντος, για την μελέτη, τομείς.

Ο ρόλος της ΤΑ δεν φαίνεται πουθενά κατά την διαδικασία σύνταξης της μελέτης αφού ο ρόλος της αποδυναμώθηκε από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Δημοσίων Έργων, σε άμεση συσχέτιση με αυτό, στην μελέτη δεν ενεπλάκησαν καθόλου οι τοπικές κοινωνίες.

Το δεύτερο Ρυθμιστικό Σχέδιο για την Αθήνα συντάχθηκε, επίσης από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Συντονιστής της πρότασης του Ρυθμιστικού Σχεδίου ήταν ο αρχιτέκτονας πολεοδόμος κ. Κοκολιάδης, προϊστάμενος του ΡΣΑ. Αυτή η μελέτη κινήθηκε λίγο πολύ στη ίδια λογική, ουσιαστικά ήταν μια βελτιωμένη έκδοση του πρώτου ΡΣΑ.

Στην συνέχεια το 1979 συντάχθηκε από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων με πρωτοβουλία του τότε υφυπουργού οικισμού Στέφανου Μάνου το νέο (τρίτο κατά σειρά) ρυθμιστικό σχέδιο³⁹ για την αντιμετώπιση των πολεοδομικών προβλημάτων της πρωτεύουσας, το μέγεθος των οποίων καθιστούσε επιτακτική την άμεση εφαρμογή του.

Στο νέο ρυθμιστικό σχέδιο έχουν ενσωματωθεί ορισμένες συμμετοχικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα από της αρμόδιες υπηρεσίες του υπουργείου γίνεται προσπάθεια για την εμπλοκή των σχετικών επιστημονικών και κοινωνικών φορέων καθώς και της τοπικής κοινωνίας κυρίως μέσω της ΤΑ στην διαδικασία σύνταξης των προτάσεων⁴⁰. Η όλη προσπάθεια σχεδιασμού συνδυάζεται με την Εθνική Χωροταξική Πολιτική η οποία προτάθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος (ΕΣΧΠ) στις 23 Μαρτίου του ίδιου έτους (1997).

---

³⁹ «ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ 2000 ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ» Υπουργείο Δημοσίων Έργων Αθήνα 1979.

⁴⁰ Η συμμετοχή των επιστημονικών και κοινωνικών φορέων καθώς και της ΤΑ, επιδιώχθηκε κυρίως μέσω της δημοσιοποίησης και του ανοικτού διαλόγου που οργανώθηκε από του υπουργείο κατά την διάρκεια σύνταξης των προτάσεων του νέου ρυθμιστικού.

2.2.4 Οι Συμμετοχικές διαδικασίες όπως προτάθηκαν στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και πρόγραμμα της Ελλάδος του γραφείου μελετών Δοξιάδη

Η μελέτη ανατέθηκε στο γραφείο μελετών Δοξιάδη από το Υπουργείο Συντονισμού και Προγραμματισμού το 1976. Η μελέτη Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και Πρόγραμμα της Ελλάδος αποτελείται από 10 τόμους, στους οποίους εξετάζονται συστηματικά και με ορθολογικές, επιστημονικές διαδικασίες όλες οι πλευρές δράσης της χώρας μας.

Από την μελέτη προτάθηκαν άυλες και υλικές υποδομές οι οποίες θα μπορούσαν ακόμα και σήμερα (σε κάποιο βαθμό) να θεωρηθούν επίκαιρες. Επιστημονικά και τεχνικά η μελέτη είναι ιδιαίτερα καινοτόμα για την εποχή.

Στην διαδικασία σύστασης της μελέτης δεν υπήρξαν ουσιαστικές συμμετοχικές διαδικασίες. Η κλίμακα (σε εθνικό επίπεδο) και ο χαρακτήρας (στρατηγικές, επιτελικές ρυθμίσεις) της δεν ευνοούσε κάτι τέτοιο. Η συστημική θεωρία του σχεδιασμού, σύμφωνα με τις αρχές της οποίας, συντάχθηκε η μελέτη δεν πρότεινε την αναπαραγωγή τέτοιου είδους διαδικασιών.

Οι προτάσεις της μελέτης δεν θεσμοθετήθηκαν, ούτε απέκτησαν δεσμευτικό χαρακτήρα για τις επιλογές και τις δράσεις του κράτους.

2.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα Χωροταξικά Νομών, στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και στα Ρυθμιστικά Σχέδιά Αθηνών και Θεσσαλονίκης

2.3.1 Εισαγωγικά

Σε αυτήν την ενότητα επιχειρείται μια αδρομερής αναφορά στην δεύτερη περίοδο χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα όπως αυτή εκφράστηκε από το νεοσύστατο Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΥΧΟΠ) και αποτέλεσε την λεγόμενη πολιτική «Τρίτση».

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται οι κοινωνικοί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες και συγκυρίες οι οποίες ως προϊόν είχαν την συγκεκριμένη παραγωγή σχεδίων και προτάσεων. Γίνεται επίσης ανάλυση του νομικού πλαισίου το οποίο παρήχθη στην συγκεκριμένη περίοδο. Στην συνέχεια εξετάζεται, στην συγκεκριμένη περίοδο αναλύεται ο ρόλος των Χωροταξικών Σχεδίων των νομών, την πρώτη ολοκληρωμένη πρόταση χωρικού σχεδιασμού που προτάθηκε από το κεντρικό κράτος. Αναλύεται επίσης και ο ρόλος της συμμετοχής πολιτών στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα.

2.3.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο

Η δεύτερη περίοδος χωρικού σχεδιασμού περιγράφεται από έντονη θεσμική και προγραμματική δράση, αφού σε αυτήν την περίοδο επιχειρήθηκε να καλυφθεί το θεσμικό κενό πάνω σε θέματα χωρικών ρυθμίσεων.

Στην περίοδο αυτή υλοποιήθηκε και η 1^η γενιά χωροταξικών μελετών, συνειδητή παραγωγή σχεδίων με συστηματικό τρόπο. Παρά τις προθέσεις και το όραμα που

χαρακτήριζε αυτήν την προσπάθεια τα αποτελέσματα πάνω στο πρόβλημα της οργάνωσης του χώρου δεν ήταν και ιδιαίτερα αισιόδοξα.

A. Η πρώτη προσπάθεια για αναδιάρθρωση της διοικητικής πυραμίδας⁴¹

Στην περίοδο αυτή, στην Ελλάδα, τίθεται έντονα το πρόβλημα της αναδιάρθρωσης της διοικητικής πυραμίδας λόγω του μεγάλου κατακερματισμού και του μικρού μεγέθους των πρωτοβάθμιων μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης. Η δυσλειτουργία σε αυτό το επίπεδο διοίκησης έχει έντονες επιπτώσεις σε όλη την Διοικητική πυραμίδα αφού η πρωτοβάθμια ΤΑ αποτελεί την βάση της και οι ανισορροπίες σε αυτήν προκαλούν διαταραχές σε ολόκληρο το σύστημα. Σημειωτέον ότι η πρωτοβάθμια ΤΑ είναι ο φυσικός φορέας έκφρασης του τοπικού σχεδιασμού. Για την άρση του προβλήματος της ανισορροπίας της διοικητικής πυραμίδας (υπέρ - διογκωμένη βάση) γίνανε προσπάθειες επανασχεδιασμού με στόχο την "ανακυτάρωση" του διοικητικού συστήματος.

Οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές που λαμβάνουν χώρα έχουν δημιουργήσει κάποιες χωρικές δομές μη συμβατές με τις διοικητικές διαιρέσεις καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη για αναπροσαρμογή του μεγέθους του αριθμού και των ορίων των εδαφικών και διοικητικών οντοτήτων. Η λύση ουσιαστικά θα προέλθει από την συνένωση αριθμού κοινοτήτων με στόχο την δημιουργία βιώσιμων αναπτυξιακά μονάδων .

Για την προσπάθεια συνένωσης των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ γίνανε σε αυτήν την περίοδο οι εξής προσπάθειες.

- Ο ν. 1416/84: οι "γεωγραφικές ενότητες" (γε) και οι αναπτυξιακοί σύνδεσμοι. Προωθείται και αναβαθμίζεται η διακοινοτική συνεργασία με την θεσμοθέτηση των "αναπτυξιακών συνδέσμων" που δημιουργούνται στην βάση μιας προκαθορισμένης ενιαίας χωρικής μονάδας που ονομάζεται γεωγραφικές ενότητες. Το σημαντικότερο σε αυτήν την προσπάθεια είναι ότι υπήρχε εκφρασμένη πολιτική βούληση ώστε ο θεσμός αυτός να αποτελέσει τον πρόδρομο της συνένωσης (όπου ήταν και ο στόχος) μέσα από την συνεργασία μεταξύ τους για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Ο

---

⁴¹ Μπεριάτος Η «Ο ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ: ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ» Εισήγηση στο Επιστημονικό συνέδριο: Περιφερειακή Ανάπτυξη χωροταξία και περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης, Αθηνά 1995.

προσδιορισμός των γε προέκυψε από την μελέτη του Υπ. Χωροταξίας όπου προσδιορίστηκαν οι ανοικτές πόλεις⁴²

- Ο ν. 1622/86 οι «γεωγραφικές περιοχές (γπ) και οι νέοι δήμοι» αποτελούν την δεύτερη σημαντική πολιτική προσπάθεια “για την τοπική αυτοδιοίκηση, την περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικό προγραμματισμό”. Η νέα πολιτική προσπάθεια εντάσσει το πρόβλημα την αναδιάρθρωσης ΤΑ σε επίπεδο συνολικής διοικητικής αναμόρφωσης σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, νομαρχιακό, περιφερειακό, εθνικό). Σύμφωνα με τον ν. 1622/86 προτείνεται η συνένωση Κοινοτήτων σε Δήμους βάση μηχανισμών κινήτρων με μοναδικό κριτήριο⁴³ οι κοινότητες να ανήκουν σε συγκεκριμένες⁴⁴ γπ.

Β. Περιβαλλοντική, Χωροταξική, Πολεοδομική νομοθεσία

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται επίσης και από την παραγωγή μεγάλου αριθμού νόμων για την κάλυψη χωρικών ζητημάτων, τα οποία σε γενικές γραμμές έλυσαν σε μεγάλο βαθμό τα προβλήματα έλλειψης θεσμικού πλαισίου.

- Ο ν. 1032/80 “Περί συστάσεως του ΥΧΟΠ”. Με τον νέο νόμο συντάσσεται ένας ειδικός πολιτικός και διοικητικός φορέας για την διαχείριση και τον συντονισμό θεμάτων χωροταξίας και περιβάλλοντος. Είναι το αποκλειστικά αρμόδιο Υπουργείο σε θέματα περιβάλλοντος και πολεοδομίας ενώ για τον χωροταξικό σχεδιασμό είναι συναρμόδιο με το ΥΠΕΘΟ. Η σύσταση του ΥΧΟΠ αποτέλεσε πολιτική επιλογή μείζονος σημασίας για την προστασία του περιβάλλοντος επιταχύνοντας τις διαδικασίες για θεσμική και οργανωτική δράση.
- Ο ν. 360/76 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» Στην Ελλάδα η χωροταξία κατοχυρώνεται μέσω του συντάγματος για πρώτη φορά κατά την αναθεώρηση του 1975 με το άρθρο 24 (παρ.2) και μαζί με τις διατάξεις (παρ.1 και παρ. 6) που

---

⁴² Ανοικτές πόλεις οι ενότητες που θα αποτελέσουν την μικρότερη ανθρωπογεωγραφική ενότητα στην οποία μπορεί να υπάρξει στοιχειώδης αναπτυξιακή ολοκλήρωση με τα σημερινά δεδομένα. Από την μελέτη αυτή η οποία έγινε σε στενή συνεργασία με τις ΤΕΔΚ και τις νομαρχιακές υπηρεσίες προέκυψαν 502 ενότητες ανοικτών πόλεων και 53 ενότητες αστικού τύπου (χωρίς Αθήνα Θεσσαλονίκη).

⁴³ Αγνοώντας πληθυσμιακά η άλλα χώρο-κοινωνικά χαρακτηριστικά

⁴⁴ Κομβικό σημείο στην επιλογή των γεωγραφικών περιοχών αποτελεί το ότι δεν έλαβαν καθόλου υπόψη τις γεωγραφικές ενότητες οι οποίες είχαν βασιστεί σε ένα στιβαρό θεωρητικό πλαίσιο και είχαν ήδη δημιουργήσει κάποια δυναμική. Η επίσημη πολιτική διαχωρίζει πλήρως τις δύο πολιτικές εδαφικής αναδιάρθρωσης ενώ ταυτόχρονα αφήνει σε ισχύ τις διατάξεις του παλαιού καθεστώτος.

αφορούν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελούν το συνταγματικό πλαίσιο άσκησης της χωροταξικής πολιτικής. Για την εφαρμογή των παραπάνω συνταγματικών ρυθμίσεων εκδίδεται ν. 360/76 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» με τον οποίο για πρώτη φορά καθορίστηκαν οι έννοιες του χωροταξικού σχεδίου και προγράμματος, της χρήσης του χώρου, των επιπέδων χωροταξικού σχεδιασμού και θεσπίζονται τα όργανα και οι διαδικασίες σύστασης των ανωτέρων σχεδίων.

Ο νόμος έχει δεχτεί κατά καιρούς έντονη κριτική. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τηρουμένων των αναλογιών αποτελούσε με αξιόλογη προσπάθεια σε θεσμικό θεωρητικό επίπεδο για την διαχείριση χωρικών και περιβαλλοντικών θεμάτων στην χώρα μας. Εισήγαγε για πρώτη φορά την έννοια του “φυσικού” και “πολιτιστικού” περιβάλλοντος καθώς και την “προστασία” του περιβάλλοντος σαν βασικό στόχο του χωροταξικού σχεδιασμού. Από τον νόμο προτείνεται και η δημιουργία ενός διυπουργικού οργάνου για την διαχείριση περιβαλλοντικών και χωρικών θεμάτων πράγμα το οποίο αποτελεί και το ζητούμενο σήμερα, για έναν αποδοτικό οριζόντιο συντονισμό, αφού στα θέματα χωρικών διευθετήσεων τίθενται διατομεακά ζητήματα επηρεάζοντας περισσότερα από ένα υπουργεία. Περιγράφεται από σαφή διαδικαστικό χαρακτήρα και από έντονες δυνατότητες ευελιξίας οι οποίες όμως δεν χρησιμοποιήθηκαν.

Στον 360/76 διακρίνονται οι επιρροές του από την γαλλική νομοθεσία. Η εφαρμογή του στην Γαλλία αποδείκνυε την αρτιότητα του θεωρητικού του σκέλους αλλά η μεταφορά τους στην συγκεκριμένη κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα είχε πρόβλημα. Σημειωτέον ότι και τα επιστημονικά στάνταρ του νόμου ήδη είχαν ξεπεραστεί στις χώρες της δυτικής Ευρώπης.

- Ο ν. 1337/83 «πολεοδομικός σχεδιασμός». Ο ν. 1337/83 είναι καθαρά οικιστικός νόμος με στόχο ρυθμίσεις για τον αστικό χώρο. Χαρακτηριστικές χωροταξικές επιδράσεις για την χωροταξία είχε το άρθρο 29 όπου θεσπίζει τις Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου. Σε αντίθεση με το πνεύμα του νομοθέτη το εργαλείο της ΖΟΕ χρησιμοποιήθηκε για χωροταξικές ρυθμίσεις καθώς και στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό στις εκτός σχεδίου περιοχές, χώρος ο οποίος παραδοσιακά ανήκει στην χωροταξία.

Ο νόμος έδινε την δυνατότητα όχι μόνο για τον καθορισμό όρων δόμησης αλλά και ρύθμισης χρήσεων γης. Η λογική του νόμου ήταν να ορίζονται ζώνες γύρω από τις αστικές περιοχές με στόχο την άρση της άναρχης (μη σχεδιασμένης, μη προγραμματισμένης) εξωαστικής δόμησης. Στην παρ 2 του άρθρου 29 δίνεται η δυνατότητα για τον καθορισμό ΖΟΕ και σε περιοχές που χρήζουν ειδικής προστασίας όπως όχθες ποταμών και ακτές. Εκμεταλλευόμενη αυτήν την διάταξη του νόμου μετατράπηκε η ΖΟΕ σε εργαλείο προστασίας του περιβάλλοντος και

γενικότερα άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής.

Σε συνδυασμό με τις διατάξεις του 1650/86 (άρθρο 21, 24) τα οποία ενισχύουν το ρόλο της ΖΟΕ (αφού ουσιαστικά την θεωρούν μεγαλύτερης κλίμακας από τις αντίστοιχες ζώνες του 1650/86⁴⁵) και σε συνδυασμό με το ότι ο ν. 360/76 ήταν πολιτικά αδρανοποιημένος ο θεσμός της ΖΟΕ έγινε αντικείμενο υπερβολικών προσδοκιών για την λύση χωροταξικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της ορθολογικής εφαρμογής του εργαλείου, αφού κάτι τέτοιο δεν συμβαδίζει με την φύση του. Με την ΖΟΕ δίνεται η δυνατότητα για θεσμοθέτηση μόνο μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων και όχι μέσω μηχανισμών κινήτρων που είναι απαραίτητοι για χωρικές ρυθμίσεις τέτοια κλίμακας. Η κατάχρηση φυσικά των δυνατοτήτων του εργαλείου έγινε μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αφού ελάχιστες από τις προτεινόμενες ΖΟΕ στο πλαίσιο ΕΧΜ εφαρμόστηκαν στην πράξη σε αντίθεση με τις μελέτες τις ΕΠΑ. Το πνεύμα του εργαλείου αναφέρεται σε άλλη κλίμακα πολύ μικρότερη (τοπική) ενώ στο πλαίσιο των ΕΧΜ οι ΖΟΕ χρησιμοποιήθηκαν για την ρύθμιση ΧΓ σε ολόκληρα νησιά.

---

⁴⁵ Δηλαδή σύμφωνα με τον ν. 1650/86 στα άρθρα του 23 Ζώνες Ειδικών Περιβαλλοντικών Ενισχύσεων (ΖΕΠΕ) και στο άρθρο 24 Ζώνες Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (ΖΑΠΔ) υπονοείται ότι αυτές είναι μικρότερης χωρικής κλίμακας από την Ζώνη Οικιστικής Ανάπτυξης (ΖΟΕ) που ορίζεται από τον 1337/83 στο άρθρο 29.

Πίνακας 5: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1975 - 85

Χρονολογία	Δράση Χωροταξικής Πολιτικής.
1975	- Σύνταγμα του '75 Θεσμοθέτηση της χωροταξίας και του προγραμματισμού.
1976	- Ν. 360/76 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» νομοθετικό πλαίσιο. - Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος. - Σύνταξη Εθνικού Χωροταξικού Σχεδίου Ελλάδας (Δοξιάδη).
1978	- Σχέδιο πλαίσιο «Πρωτεύουσα 2000» (Στ. Μάνου). - Ενίσχυση πόλων ανάπτυξης «Αντίπαλες πόλεις» - Κέντρα Εντατικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης (ΚΕΠΑ).
1979	- Ν. 949/79 «περί οικιστικών περιοχών» - Ζώνες Ενεργού Πολεοδομίας.
1980	- Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος (Υ.Χ.Ο.Π.)
1982	- Ν. 1262/82 «περί κινήτρων» - Εκπόνηση πολεοδομικών μελετών. Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (Ε.Π.Α.). (Τρίτης)
1983	- Ν. 1337/83 Πολεοδομικός Σχεδιασμός, ανάπτυξη και επέκταση πόλεων. - Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ.). - Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.). - Ζώνες Ειδικών Κινήτρων (Ζ.Ε.Κ.). - Ρυθμίσεις Εισφοράς ιδιοκτητών σε γη και χρήμα. - Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης ΚΕΠΕ 1983-1987 (τελευταίο)
1984	- Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης Νομών ΥΧΟΠ - Οικιστικές ενότητες αγροτικού χώρου «Ανοικτές πόλεις»
1985	- Ν. 1515/85 Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας του Περιβάλλοντος Αθήνας - Ν. 1561/85 Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχέδιο και Προστασίας του Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης - Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας (Τρίτης). - Ν. 1577/85 Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός (Γ.Ο.Κ.)

Πηγή: Λουκίσσας Φιλ. Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙ: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, 1997, ΥΠΕΧΩΔΕ «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Εκδόσεις ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, 1995

Στο πίνακα φαίνεται η παραγωγή μεγάλου αριθμού νομοθετημάτων διευθέτησης χωρικών θεμάτων. Η περίοδος αυτή περιγράφεται από συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας για συστηματική και λογική αντιμετώπιση του χώρου μέσα από κεντρικά προγραμματισμένες προτάσεις.

2.3.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών⁴⁶

Το 1982 ξεκίνησε να διαμορφώνεται ανά νομό ένας χωροταξικός αναπτυξιακός προγραμματισμός που κατέληξε στην σύνταξη προτάσεων χωροταξικής οργάνωσης για το σύνολο των νομών της χώρας 1984. Οι μελέτες αυτές αποτέλεσαν την πρώτη και μοναδική συστηματική προσπάθεια χωροταξικού σχεδιασμού όλης της εθνικής επικράτειας. Η διαδικασία σύνταξης των μελετών Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των νομών έχει ως εξής:

Η Α φάση της Μελέτης ξεκίνησε το 1982 όποτε άρχισαν από το ΥΧΟΠ⁴⁷ οι διαδικασίες για τον σχεδιασμό του εθνικού χώρου με έμφαση στο επίπεδο του νομού. Πραγματοποιήθηκε μια γενική αλλά συστηματική αναγνώριση της χώρας με στόχο την συγκέντρωση όλων των στοιχείων που κρίθηκαν απαραίτητα για τον χωροταξικό σχεδιασμό.

Στάλθηκαν τριμελείς έως πενταμελείς ομάδες τεχνικών και άλλων επιστημόνων στους νομούς για διάστημα 30 έως 45 ημέρες ώστε να συλλέξουν για κάθε νομό:

- Μια έκθεση με πίνακες και σχεδιαγράμματα που να παρουσιάζουν την γενική μελέτη της υφισταμένης κατάστασης.
- Μια έκθεση για την οικολογική - περιβαλλοντική κατάσταση ειδικότερα.

---

⁴⁶ Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την συγγραφή αυτού του κεφαλαίου προέρχονται από την Εισαγωγή της μελέτης σελ. 10 - 13.

ΥΧΟΠ «ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ (ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΟΜΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ)» ΥΧΟΠ Αθήνα 1984.

⁴⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαδικασία σύνταξης των προτάσεων χωροταξικής οργάνωσης των νομών ξεκίνησε μαζί με την διαδικασία κατάρτισης του πενταετούς προγράμματος (1982-87) δίνοντας της δυνατότητα για συνεργασία ανάμεσα σε αυτές τις δύο μορφές σχεδιασμού.

- Τρεις σειρές χαρτών σε κλίμακα 1:50.000 που συνόδευαν τις εκθέσεις και παρουσίαζαν τις χρήσεις γης, τα δίκτυα τεχνικής υποδομής και τον κοινωνικό εξοπλισμό των οικισμών.

Οι εκθέσεις και οι χάρτες στάλθηκαν στις αντίστοιχες νομαρχίες για τυχών παρατηρήσεις και στην συνέχεια έγινε η τελική επεξεργασία στο ΥΧΟΠ που τις έστειλε πάλι πίσω διορθωμένες στους νομούς για κάθε περαιτέρω χρήση και αξιοποίηση τους.

Η σημαντική αυτή αναλυτική εργασία της Α φάσης καθώς και η εμπειρία οργανωτική και επιστημονική που αποκτήθηκε στο μεταξύ αποτέλεσαν την βάση για τα επόμενα βήματα των στόχων και προτάσεων της Β φάσης του σχεδιασμού.

Η Β φάση είναι συνδεδεμένη με τις μελέτες Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) όπου άρχισαν να εκπονούνται από τον Ιούλιο του 1983 καθώς επίσης και με την περίοδο οριστικοποίησης των προτάσεων του πενταετούς.

Έτσι τον Οκτώβριο του 1983 έγινε μια δεύτερη κάθοδος των κλιμακίων των κεντρικών υπηρεσιών του ΥΧΟΠ στους νομούς όπου κάτω από τον συντονισμό του νομάρχη και για διάστημα 15 έως 30 ημέρες έκαναν μια πλήρη καταγραφή και χαρτογράφηση των προτάσεων και απόψεων των τοπικών φορέων.

Στην συνέχεια στις κεντρικές υπηρεσίες και έπειτα από επεξεργασία όλων αυτών των προτάσεων συντάχτηκε ένα για κάθε νομό Συνοπτικό Σχέδιο Δομικών Παρεμβάσεων το οποίο περιέχει τις προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης οι οποίες παρουσιάζονται σε κείμενα και μια σειρά χαρτών.

Οι μελέτες αποτελούνταν από δυο φάσεις: α) Η Α φάση ανάλυση, διερεύνηση υφιστάμενης κατάστασης η οποία συνοψίζεται στους εξής τομείς: δημογραφικής, οικονομικής, κοινωνικής και οικολογικής ανάλυσης. Τα κρίσιμα μεγέθη αυτών των αναλύσεων απεικονίστηκαν σε χάρτες 1:5.000. β) Η Β φάση αποτελούνταν από το συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων στο οποίο απεικονίστηκαν σε κλίμακα 1:250.000 οι προτάσεις που ουσιαστικά αποτελούσαν το πόρισμα της ανάλυσης.

Συνέχεια αυτού του σχεδιασμού αποτελεί η σύνταξη Σχεδίων Γενικής Θεώρησης της περιφέρειας στο πλαίσιο των Αναπτυξιακών Συνεδρίων των Περιφερειών (1988) με στόχο την υποστήριξη της συγκρότησης της δομής της περιφέρειας, με την προσέγγιση της υπάρχουσας δομής, τον εντοπισμό προβλημάτων και δυνατοτήτων ανάπτυξης, και τον καθορισμό προτεραιοτήτων παρέμβασης.

Οι Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης του ΥΧΟΠ ενσωμάτωσαν συμμετοχικές διαδικασίες κατά την εκπόνηση τους. Τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη φάση του σχεδιασμού επιχειρήθηκε και πραγματοποιήθηκε, δημοκρατική συνεργασία με τους δημόσιους και τους κοινωνικούς φορείς καθώς και την συμμετοχή του κοινού, για κάθε

νομό που συντάσσονταν η μελέτη. Η συμμετοχή των φορέων έγινε σε κεντρικό όσο και σε νομαρχιακό επίπεδο.

Συγκεκριμένα στο αρμόδιο υπουργείο, έγιναν επανειλημμένες συντονιστικές συσκέψεις με την συμμετοχή όλων των αρμόδιων υπουργείων και των οργανισμών που το αντικείμενο τους αφορά τον χωροταξικό σχεδιασμό. Επίσης στα ίδια πλαίσια πραγματοποιήθηκαν συχνές διμερείς επαφές ανάμεσα στο ΥΧΟΠ και στον κάθε τομεακό φορέα για τη επίλυση πιο λεπτομερών θεμάτων επιστημονικού και τεχνικού χαρακτήρα.

Στο επίπεδο του νομού οργανώθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες με ευθύνη του υπεύθυνου του κλιμακίου του ΥΧΟΠ όπου πραγματοποιήθηκαν μια σειρά συσκέψεων και επαφών με το νομαρχιακό συμβούλιο και όλες τις νομαρχιακές υπηρεσίες.

Στο πλαίσιο της σύνταξης των προτάσεων Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών έγιναν πολλαπλές συνεννοήσεις με την Τοπική Αυτοδιοίκηση⁴⁸ (ΤΕΔΚ) καθώς και με όλους τους κοινωνικούς φορείς του νομού όπως Εμπορικό, Βιομηχανικό Επιμελητήριο, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Εργατικό Κέντρο, Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, Επιστημονικούς Συλλόγους κλπ.

Οι μελέτες αυτές (η πρώτη γενιά χωροταξικών μελετών) εφαρμόστηκαν μερικώς η παρέμειναν ασκήσεις επί χάρτου ανάλογος των νομό, δέχτηκαν όμως έντονη κριτική η οποία συνοψίζεται στους ακόλουθους τομείς:

- Οι μελέτες αυτές ποτέ δεν υποστηρίχθηκαν από κάποιο αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο ούτε υπήρξε η πολιτική βούληση που θα επέβαλε την εφαρμογή των προτάσεων τους με αποτέλεσμα να παραμείνουν απλώς ασκήσεις επί χάρτου.
- Δεν προέβλεπαν μηχανισμούς ανανέωσης και επικαιροποίησης. Ήταν απλώς μια στατική προσπάθεια η οποία μετά από λίγο χρονικό διάστημα ήταν απαξιωμένη. Δεν είχαν προβλεφθεί κάποιοι μηχανισμοί ικανοί να ενσωματώνουν στην μελέτη τις όποιες μεταβολές.
- Δεν εντάχτηκαν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μελετών διαφορετικής κλίμακας μεγαλύτερης και μικρότερης αντίστοιχά, πράγμα που θα διασφάλιζε ότι οι μελέτες θα δέχονταν εισροές από μεγαλύτερης κλίμακας χωρικά σχέδια και θα αποτελούν εισροή για άλλες μελέτες μικρότερης κλίμακας, αναγκαιότητα που τίθεται επιτακτικά

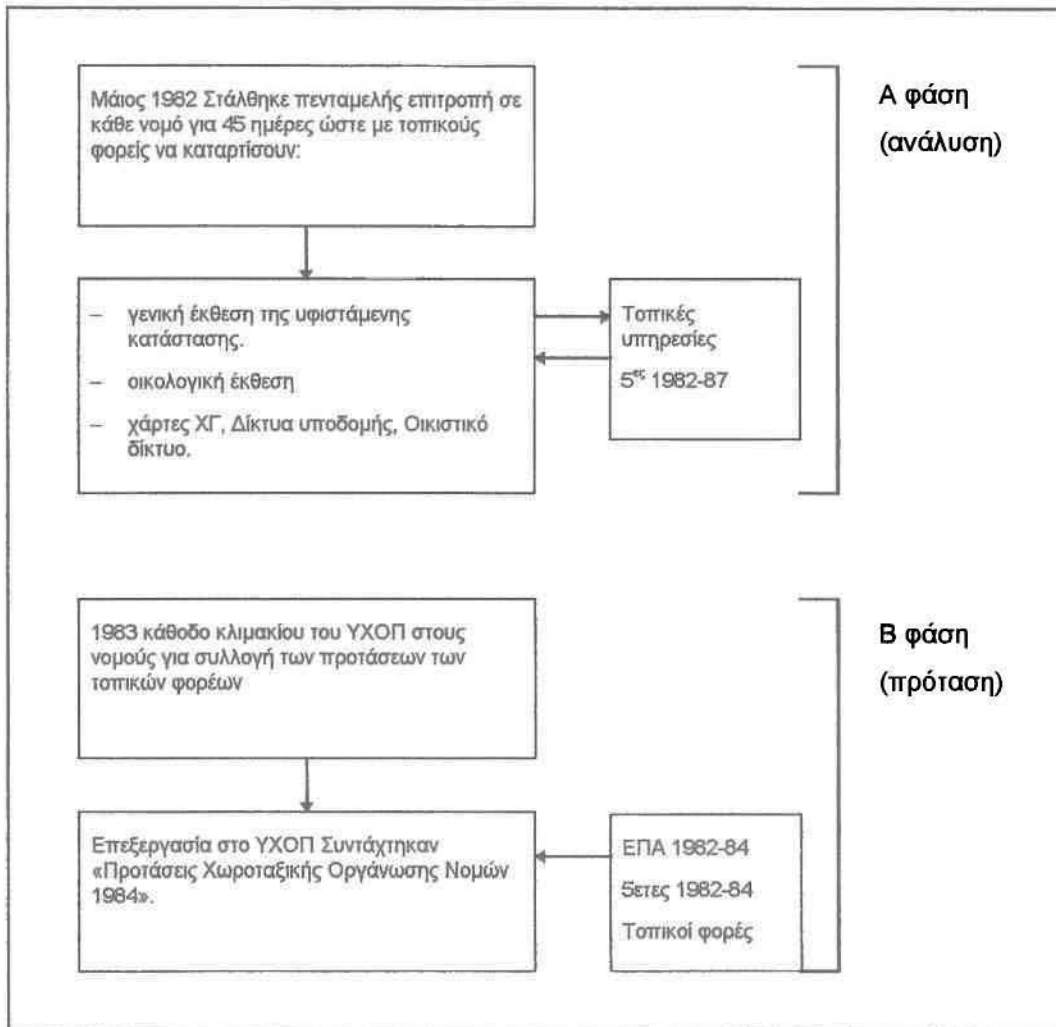
⁴⁸ Η Τοπική Αυτοδιοίκηση μέχρι το 1994 εκφραζόταν μόνο στο επίπεδο του Δήμου η της Κοινότητας αντίστοιχα. Στην συνέχεια συστάθηκε ο δευτεροβάθμιος βαθμός ΤΑ σε επίπεδο νομού (η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση) με τον ν. 2218/94.

κυρίως στο θέμα της συνεργίας των προτάσεων και των στόχων ανάμεσα στα σχέδια διαφορετικής χωρικής κλίμακας.

- Οι προσεγγίσεις των θεμάτων ήταν ιδιαίτερα αδρομερείς πολλά θέματα και κυρίως ποσοτικά στοιχεία και αναλύσεις τέθηκαν σε πολύ γενικές γραμμές δημιουργώντας ασάφειες και αδυνατώντας να καλύψουν πλήρως το αντικείμενο
- Οι μελέτες είχαν κοινές προδιαγραφές, αλλά οι αναλύσεις οι οποίες γίνανε ήταν διαφορετικής ποιότητας, πράγμα που οφείλεται στην διαφορετική ειδικότητα των μελών της κάθε ομάδας μελέτης.

Γράφημα 8: περιγραφή της διαδικασίας σύνταξης της μελέτης «Προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης (συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων) των νομών, ΥΧΟΠ 1984»

Πηγή: ΥΧΟΠ «ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ (ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΟΜΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ)» ΥΧΟΠ Αθήνα 1984

Οι μελέτες «Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών» πραγματοποιήθηκαν από το ΥΧΟΠ το 1984. Ουσιαστικά αποτέλεσαν την μόνη προσπάθεια για συστηματικό σχεδιασμό όλης της ελληνικής επικράτειας. Οι μελέτες αυτές εφαρμόστηκαν μερικώς, ανάλογα με τις νομαρχιακές αρχές σε κάθε νομό, υπήρξαν αντικείμενο ευρύτατης κριτικής, αποτελούν «σημείο αναφοράς» για κάθε χωρική μελέτη ακόμα και σήμερα.

2.3.4 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) και ο ρόλος της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονίας (ΠΕΓ)

Ο πολεοδομικός σχεδιασμός στην Ελλάδα περιγράφεται κυρίως στις διατάξεις του ν.1337/83⁴⁹.

Τόσο στην περίπτωση του ΓΠΣ όσο και στην περίπτωση της ΠΜ ο ρόλος της ΤΑ είναι απλώς συμβουλευτικός ή γνωμοδοτικός. Η έγκριση προέρχεται από την κεντρική διοίκηση⁵⁰. Σκόπιμο είναι η συμμετοχή των πολιτών κατά την σύνταξη των Π.Σ. να την διακρίνουμε σε δύο επίπεδα αυτό του ΓΠΣ και αυτό της ΠΜ.

Οι διαδικασίες ένταξης, επέκτασης, και αναθεώρησης του Σχεδίου Πόλεως πραγματοποιούνται με το ΓΠΣ το οποίο αποτελεί την πρώτη φάση του πολεοδομικού σχεδιασμού. Το ΓΠΣ εκπονείται για συγκεκριμένες περιοχές και ανταποκρίνεται σε προσδιορισμένες προϋποθέσεις και ανάγκες.

---

⁴⁹ Ο ν. 1337/83 είναι σε ισχύ σήμερα αν και παράλληλα ισχύουν ο ν.947/79 για μερικές διατάξεις του και το ΝΔ της 17/7/1923 για όλες του τις διατάξεις.

Πρόσφατα ψηφίστηκε ο νέος οικιστικός νόμος «για την βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και των οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις» η εφαρμογή του όμως ακόμα δεν έχει ξεκινήσει και άρα δεν υπάρχουν συγκεκριμένα αποτελέσματα τα οποία θα ήταν σκόπιμο να αναλυθούν.

Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ: ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ» Εκδόσεις Σακουλα Αθήνα 1990 (σελ.109).

⁵⁰ Μπορεί υπό προϋποθέσεις να μεταβιβαστούν στην ΤΑ η διαδικασία έγκρισης της ΠΜ με ορισμένες προϋποθέσεις και σε ορισμένους ΟΤΑ που θα καθοριστούν με προεδρικό διάταγμα. Χρήση του δικαιώματος αυτού έχει γίνει ελάχιστες φορές με αποτέλεσμα η κεντρική διοίκηση να είναι αρμόδια για την εκπόνηση και των δύο σταδίων του Πολεοδομικού Σχεδιασμού.

Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ: ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ» Εκδόσεις Σακουλα, Αθήνα 1990 (σελ. 111).

Το ΓΠΣ αποσκοπεί στον προσδιορισμό, για την περιοχή που εκπονείται, α) των ορίων της κάθε Πολεοδομικής Ενότητας περιοχής ένταξης επέκτασης ή αναθεώρησης, β) την υποδιαίρεση της περιοχής επέκτασης σε ζώνες πυκνοδομημένες, αραιοδομημένες ή αδόμετες, γ) την γενική εκτίμηση των αναγκών των πολεοδομημένων ενοτήτων σε κοινόχρηστους χώρους, κοινωφελείς εξυπηρετήσεις και δημόσιες παρεμβάσεις ή ενισχύσεις στον τομέα της κατοικίας, δ) την γενική πρόταση πολεοδομικής οργάνωσης των πολεοδομικών ενοτήτων σε συνάρτηση με τις παραπάνω ανάγκες που αναφέρονται στις ΧΓ, τα κέντρα, το κύριο δίκτυο κυκλοφορίας, την πυκνότητα και τον μέσο ΣΔ και περιλαμβάνει τυχών απαγορεύσεις δόμησης ή χρήσης, ε) την επιλογή τρόπων ανάπτυξης ή αναμόρφωσης και τον καθορισμό των αντίστοιχων ζωνών, στ) την εκτίμηση των αναμενόμενων επιπτώσεων στο περιβάλλον.

Τα κυριότερα μειονεκτήματα αυτής της μορφής χωρικού σχεδιασμού εστιάζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- το ΓΠΣ δεν είχε αρκετές και δεσμευτικές εισροές από κάποιο χωροταξικό σχέδιο με αποτέλεσμα οι στρατηγικές του επιλογές να μην είναι ενταγμένες σε μια ευρύτερη λογική χωρικού σχεδιασμού.
- δεν περιλαμβάνει νομοθετημένες ΧΓ αλλά χρήσεις με αόριστο περιεχόμενο που θα προσδιοριστούν από την διοίκηση, πρακτική η οποία εγκυμονεί ιδιαίτερους κινδύνους σύγχυσης και παρανόησης των επιλογών του ΓΠΣ.

Η διαδικασία παραγωγής του ΓΠΣ περιλαμβάνει ουσιαστικά δύο στάδια της εκπόνησης της μελέτης και της έγκρισης.

Η διαδικασία εκπόνησης του ΓΠΣ ξεκινάει από τον Δήμο ή την κοινότητα αντίστοιχα ή από το ΥΠΕΧΩΔΕ αφού προηγηθεί σχετική ενημέρωση του οικείου Δήμου ή Κοινότητας. Για την εκκίνηση της διαδικασίας εκπόνησης ΓΠΣ εκδίδεται σχετική απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ η οποία δημοσιεύεται στην εφημερίδα της κυβερνήσεως με στόχο να πάρει δημοσιότητα η επιλογή.

Η εκπόνηση του ΓΠΣ σύμφωνα με τον ν.1337/83 άρθρο 3⁵¹ δεν αποτελεί απόφαση μιας ομάδας ειδικών αλλά εμπλέκει όλους τους κατοίκους του συμβουλίου περιοχής. Επιβάλλεται σε εκείνους που κινούν την διαδικασία εκπόνησης (Δήμο, Κοινότητα, ΥΠΕΧΩΔΕ) η επιδίωξη της συμμετοχής των ενδιαφερομένων κατά την σύνταξη του σχεδίου.

---

⁵¹ Στον ν. 1337/83 στο άρθρο 3 περιγράφεται η διαδικασία «Εκπόνησης και έγκρισης του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου», αποτελείται από 7 παραγράφους.

Η συμμετοχή αυτή επιδιώκεται με κάθε πρόσφορο τρόπο⁵² (ανοικτές συγκεντρώσεις, ενημέρωση από τον τύπο, έκθεση της προτεινόμενης εκπόνησης στα γραφεία του Δήμου ή της Κοινότητας συμμετοχή για την οποία πρέπει να γίνεται γραπτή μνεία στην σχετική με την εκπόνηση απόφαση του Δημοτικού ή Κοινοτικού συμβουλίου. Οι θετικές ή αρνητικές απόψεις από την συμμετοχή κατά την εκπόνηση του ΓΠΣ θα πρέπει να αναφέρονται στο συνολικό όφελος ή βλάβη και όχι σε ατομικά τα οποία άλλωστε δεν θίγονται στο επίπεδο του ΓΠΣ. Στην λογική αυτή ο ν.1337/83 άρθρο 3 δεν έχει προβλέψει καθόλου την διαδικασία ενστάσεων σε αυτό το στάδιο της μελέτης.

Στην πρώτη φάση του ΠΣ κατά την σύνταξη δηλαδή του ΓΠΣ ορίζεται στο άρθρο 3 του 1337/83 ότι θα πρέπει να επιδιώκεται η συμμετοχή των ενδιαφερομένων πολιτών κατά την σύνταξη του σχεδίου με κάθε πρόσφορο τρόπο με ευθύνη της ΤΑ. Για την συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία του σχεδιασμού θα πρέπει να γίνεται ρητή μνεία στην σχετική απόφαση του οικείου δημοτικού συμβουλίου...>>.

Από την παραπάνω διάταξη όμως δεν εξασφαλίζεται η αναπαραγωγή γόνιμων συμμετοχικών διαδικασιών κατά την εκπόνηση του ΓΠΣ. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο η συμμετοχή των πολιτών εξαντλείται στην ενημέρωση αυτών μέσω της δημοσιοποίησης του σχεδίου και στην καλύτερη των περιπτώσεων στην ανταλλαγή κάποιων απόψεων. Δεν διασαφηνίζονται σαφείς διαδικασίες με τις οποίες θα εκφράσουν την γνώμη τους οι πολίτες και ούτε προσδιορίζεται η επιρροή που θα έχει αυτή στην διαδικασία του σχεδιασμού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η κεντρική διοίκηση έχει την δυνατότητα να συνεχίσει την διαδικασία εκπόνησης του ΓΠΣ και χωρίς να πραγματοποιηθεί ούτε η ενημέρωση των πολιτών αν η οικεία ΤΑ δεν το πράξει για εύλογο χρονικό διάστημα.

Μετά την δημοσίευση της απόφασης του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ για την κίνηση της διαδικασίας εκπόνησης του ΓΠΣ εκδίδεται εντολή προς την αρμόδια υπηρεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ για την σύνταξη του σχεδίου. Αφού καταρτιστεί το ΓΠΣ αποστέλλεται στον οικείο Δήμο ή Κοινότητα για να γνωμοδοτήσει. Σκοπός της γνωμοδότησης είναι η ενημέρωση του Υπουργού για την κατάσταση στην περιοχή

Όταν η διαδικασία κινείται με πρωτοβουλία του Δήμου ή της Κοινότητας ο Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ μπορεί να επιφέρει μόνο επουσιώδεις μεταρρυθμίσεις. Ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ μπορεί είτε να απορρίψει, είτε να τροποποιήσει είτε να αποδεχτεί το ΓΠΣ αιτιολογώντας σε κάθε περίπτωση την επιλογή του.

---

⁵² Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ» Εκδόσεις Σακουλιά, Αθήνα 1990 (σελ. 158).

Κατά το δεύτερο επίπεδο ΠΣ αυτό της ΠΜ η συμμετοχή των πολιτών περιορίζεται στη διαδικασία των ενστάσεων⁵³. Προφανώς αυτή η πρακτική δεν αποτελεί συμμετοχική διαδικασία όπως νοείται, σαν πολιτική πρόταση αλλά απλώς διαδικασία για την διασφάλιση των έννομων δικαιωμάτων του πολίτη.

Στο άρθρο 30 του ν.1337/83 εισάγεται η έννοια της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονίας (ΠΕΓ). Ο θεσμός αυτός σαν σκοπό έχει να ενεργοποιήσει τους πολίτες σχετικά με πολεοδομικά θέματα της περιοχής τους, δηλαδή η ΠΕΓ νομιμοποιείται να διατυπώνει προτάσεις προς το συνοικιακό συμβούλιο ή το συμβούλιο του δημοτικού διαμερίσματος ή προς το δημοτικό ή το κοινοτικό συμβούλιο. Η διαδικασία της ΠΕΓ ουσιαστικά παράγει συμμετοχικές διαδικασίες και εντάσσει στον σχεδιασμό της «γειτονίας» τους πολίτες. Το πρόβλημα εστιάζεται στο εξής: Η ΠΕΓ αποτελεί ένα γνωμοδοτικό όργανο το οποίο γνωμοδοτεί σε ένα άλλο γνωμοδοτικό όργανο την ΤΑ. Με άλλα λόγια η ΠΕΓ συγκεντρώνει τις ενδογενείς δυναμικές και απόψεις για να γνωμοδοτήσει σε ένα άλλο όργανο, συνοικιακό, δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο το οποίο στην διαδικασία του σχεδιασμού έχει πάλι γνωμοδοτικό ρόλο.

Ακόμα και αν η ΠΕΓ είχε ουσιαστικές αρμοδιότητες και όχι μόνο γνωμοδοτικό ρόλο αυτός θα δέσμευε όργανα με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Προφανές είναι ότι ο θεσμός της ΠΕΓ υπολειτουργεί αφού δεν προωθήθηκε από την ΤΑ. Ελάχιστες ΠΕΓ έχουν ιδρυθεί και ακόμα λιγότερες έχουν λειτουργήσει.

Για να προωθηθούν συμμετοχικές διαδικασίες στο ΠΣ το κράτος θα πρέπει να μεταφέρει ουσιαστικές αρμοδιότητες στην ΤΑ και στην συνέχεια να θεσμοθετηθεί η συμμετοχή των πολιτών ώστε οι αποφάσεις τους να επηρεάζουν ουσιαστικά της επιλογές των εκλεγμένων αντιπροσώπων της ΤΑ.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι συμμετοχικές διαδικασίες φαίνεται να πραγματοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό, στην διαδικασία ΠΣ, στο επίπεδο του ΓΠΣ και όχι σε αυτό τις ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης όπως θα ήταν το αναμενόμενο.

Υπενθυμίζετε εδώ ότι το ΓΠΣ, αποτελεί μορφή σχεδιασμού όπου λαμβάνονται οι επιτελικές στρατηγικές, αποφάσεις για την εξέλιξη της πόλης. Σε αυτό το επίπεδο σχεδιασμού προσδιορίζονται οι πολεοδομικές ενότητες, για κάθε μία εκ των οποίων εκπονείτε ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης, για να εφαρμοστούν στο επίπεδο της πολεοδομικής ενότητας, οι επιταγές του ΓΠΣ (κατεξοχήν μορφή σχεδιασμού όπου απαιτείται η εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας για την σύνταξη των προτάσεων).

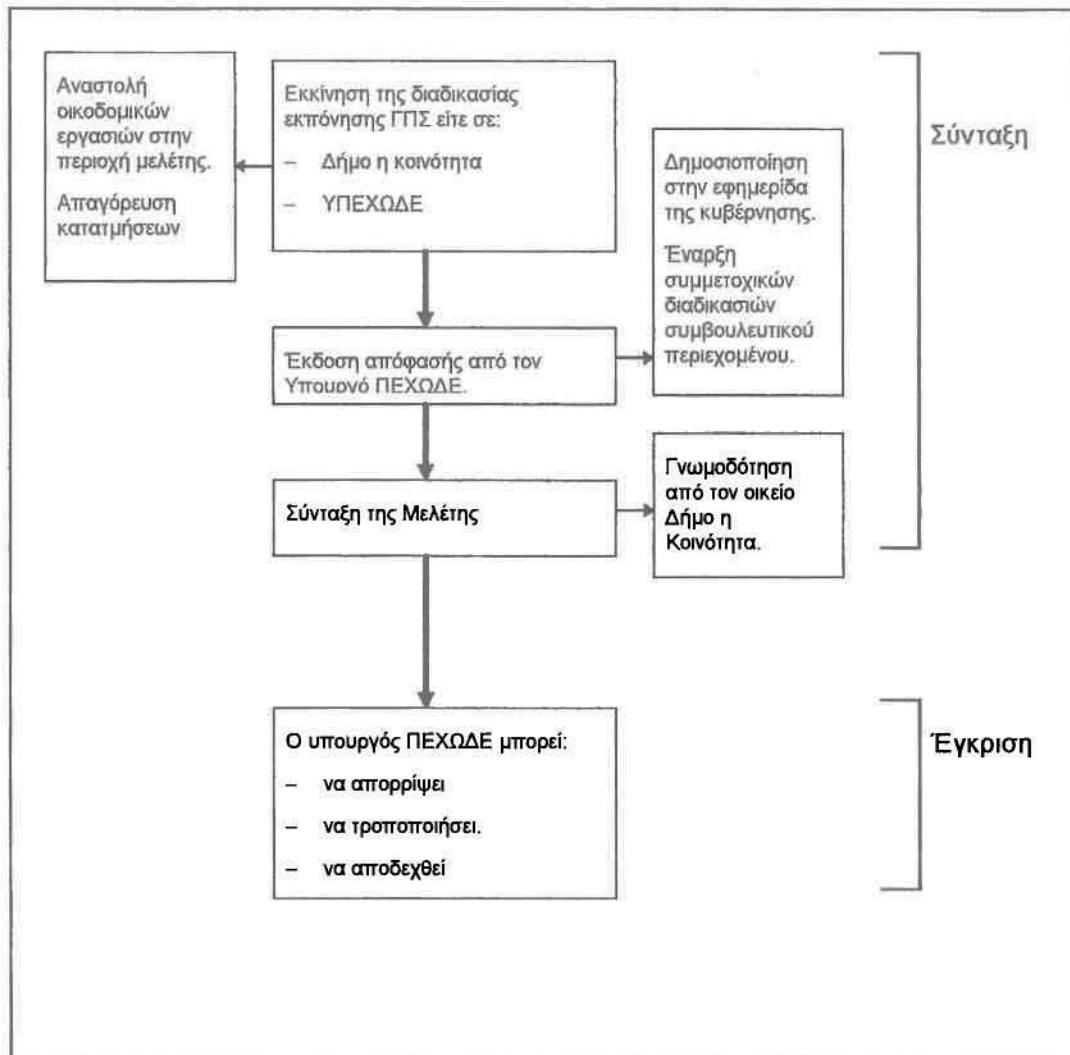
⁵³ Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ν.947/79 δεν ορίζεται τίποτα για την συμμετοχή των πολιτών ενώ στο ΝΔ της 17/7/23 υποχρεούται η οικεία ΤΑ για την δημοσιοποίηση της ΠΜ με στόχο την ενημέρωση των πολιτών και την υποβολή τυχών ενστάσεων.

Αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα είναι να αναπαράγονται κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες στο επίπεδο του ΓΠΣ ώστε να λαμβάνονται κάποιες αποφάσεις οι οποίες να εξασφαλίζουν την κοινωνική συναίνεση και μετά να ερώνται στο επίπεδο της ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης από κάποιες ατομικές πράξεις δικαίου.

Δηλαδή να συμφωνεί π.χ. η τοπική κοινωνία στην ανάγκη δημιουργίας νέων χώρων πρασίνου στην πόλη (απόφαση που λαμβάνεται στο επίπεδο ΓΠΣ) αλλά, όταν στο στάδιο της ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης αποφασίζεται η συγκεκριμένη χωροθέτηση αυτών (βάση των χαρακτηριστικών της πόλης), οι ιδιοκτήτες των οποίων τα οικόπεδα βαρύνονται από την επιλογή, επιχειρούν λαμβάνοντας υπόψη το ατομικό τους συμφέρον στην άρση της ρύθμισης. Αυτό μπορεί να γίνει είτε προσφεύγοντας στην δικαιοσύνη, σε περίπτωση που θίγεται έννομο δικαίωμα, είτε σε πελατειακές σχέσεις, ώστε να άρουν την ρύθμιση από την ιδιοκτησία τους μεταφέροντας την στον γείτονα.

Η λογική αυτή αναπαράγει μια ατομική αντίφαση, αφού το άτομο που στο επίπεδο ΓΠΣ, όπου το συλλογικό συμφέρον συμπίπτει με το ατομικό, ψήφισε την αναγκαιότητα για δημιουργία νέων χώρων πρασίνου στην πόλη, το ίδιο το άτομο ενδέχεται να επιχειρήσει στο επίπεδο της ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης, όπου το ατομικό συμφέρον δεν συμπίπτει με το συλλογικό, την άρση της δημιουργίας τους.

Συμπερασματικά, στο επίπεδο του ΓΠΣ αναπτύσσονται ουσιαστικές, εποικοδομητικές, συμμετοχικές διαδικασίες οι οποίες αποτελούν κοινωνικό, πολιτικό φαινόμενο, ενώ στο επίπεδο της ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης αναπαράγονται ατομικές πράξεις δικαίου, με στόχο την προάσπιση ατομικών συμφερόντων. Η λογική που περιγράφηκε ανωτέρω συνεπάγεται πολλά προβλήματα, αφού αναπαράγει φαύλο κύκλο που δυσκολεύει ουσιαστικά την θεσμοθέτηση των μελετών.

Γράφημα 9: περιγραφή της διαδικασίας εκπόνησης και έγκρισης του ΓΠΣ

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο διάγραμμα περιγράφονται τα στάδια εκπόνησης του ΓΠΣ. Η διαδικασία ένταξης επέκτασης ή αναθεώρησης του ΠΣ ξεκινάει με την εκπόνηση του ΓΠΣ στο οποίο τίθενται οι στρατηγικές επιτελικές επιλογές για την ανάπτυξη της πόλης προσδιορίζοντας τον χαρακτήρα της. Οι επιταγές του ΓΠΣ, με επουσιώδεις διαφοροποιήσεις, ειδικεύονται στο επόμενο στάδιο του ΠΣ αυτό της ΠΜ. Η εφαρμογή των σχεδίων επί του εδάφους πραγματοποιείται στο στάδιο της ΠΕ που αποτελεί το τελευταίο στάδιο του ΠΣ.

2.3.5 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στα Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας (ΡΣΑ) και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης (ΡΣΘ)

Το ρυθμιστικό σχέδιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης ΡΣΑ και ΡΣΘ συστήνεται με τους ν. 1515/85⁵⁴ και 1561/85⁵⁵ αντίστοιχα. Τα σχέδια αυτά δεν αποτελούσαν απλώς μελέτες (χάρτες και κείμενα), όπως συνέβη με τα Ρυθμιστικά σχέδια του ν. 1262/72, αλλά εκφράζουν το σύνολο των στρατηγικών επιλογών που αφορούν την μείζονα περιοχή της Αθήνα και της Θεσσαλονίκης, αντίστοιχα.

Ο σχεδιασμός στα προκείμενα σχέδια αποτελεί τρόπο λήψης αποφάσεων και χάραξη στρατηγικής για την χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση της περιοχής σχεδιασμού. Ουσιαστικά αυτής της μορφής σχέδια ενσωματώνουν ταυτοχρόνως και τα δύο επίπεδα χωρικού σχεδιασμού⁵⁶ (πολεοδομικό, χωροταξικό).

Αποτελούν δηλαδή δομικά σχέδια (Structure plans) με ευρύ αντικείμενο και πεδίο δράσης αλλά θεματικά σαφές και εξειδικευμένο. Οι επιλογές με τις οποίες υλοποιούνται οι στόχοι και οι επιλογές των ΡΣ βρίσκονται σε μια σχέση ιεράρχησης και σε άμεση εξάρτηση μεταξύ τους.

Το χωροταξικό επίπεδο αποτελούν οι αποφάσεις και στρατηγικές που περιλαμβάνονται στο ενιαίο πρόγραμμα γενικών κατευθύνσεων και προτεραιοτήτων εφαρμογής του ΡΣ, το οποίο συντάσσεται σε ετήσια ή πενταετή βάση και πρέπει να εναρμονίζεται με το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης για την περιφέρεια Αθηνών και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα⁵⁷.

Το πολεοδομικό επίπεδο αποτελούν οι αποφάσεις που περιλαμβάνονται στα ΠΣ ή αφορούν άλλες πολεοδομικές επεμβάσεις. Η εκπόνηση ΓΠΣ πρέπει να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του ΡΣΑ ή ΡΣΘ οι οποίες είναι προκαθορισμένες από τους ν. 1515/85 και 1561/85 για την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη αντίστοιχα. Με αυτήν την λογική το ρυθμιστικό σχέδιο αποτελεί σχετική δέσμευση για την διοίκηση. Ως προς τους πολίτες η

⁵⁴ Βλέπε παράρτημα ν. 1515/85 «Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας» (ΦΕΚ: 18 Α).

⁵⁵ Βλέπε παράρτημα ν.1561/85 «Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ: Α 148).

⁵⁶ Χριστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ» Εκδόσεις Σακουλά, Αθήνα 1990 (σελ. 190, 191, 192, 193).

⁵⁷ Η έλλειψη τέτοιου προγράμματος δεν εμποδίζει την κατάρτιση ενιαίου προγράμματος για την χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση της περιοχής του ρυθμιστικού σχεδίου.

δέσμευση άμεσα από το ΡΣΑ η ΡΣΘ δεν είναι άμεση. Προέρχεται κατά την εξειδίκευση των στόχων που πραγματοποιείται με τις ΠΜ οι οποίες συνεπάγονται υποχρεώσεις και δικαιώματα για τους πολίτες.

Με την λογική αυτή δεν δημιουργείται αντίστοιχο έννομο δικαίωμα στην κατάρτιση των στόχων του σχεδιασμού. Άλλωστε η συμμετοχή των πολιτών στο πρόγραμμα αυτό δεν προβλέπεται από τις διατάξεις σύνταξης των ΡΣΑ και ΡΣΘ.

2.4 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (EXM)

2.4.1 Εισαγωγικά

Σε αυτήν την ενότητα περιγράφεται η τρίτη περίοδος προσπαθειών χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα όπως αυτός διαμορφώθηκε μετά το 1986. Στο ακόλουθο κεφάλαιο αναλύονται κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες και συγκυρίες οι οποίες σαν προϊόν είχαν την συγκεκριμένη παραγωγή σχεδίων και προτάσεων.

Το χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου ήταν η χρηματοδότηση μεγάλου μέρους των προγραμμάτων και των έργων που προέρχονταν από την ΕΟΚ. Σημαντικές επίσης ήταν και οι επιρροές κυρίως σε προγραμματικό και θεσμικό επίπεδο της χώρας μας από την Ε.Ε. σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού και εξυγίανσης των διοικητικών δομών καθώς και του θεσμικού και προγραμματικού πλαισίου.

Θεωρήθηκε χρήσιμη η διερεύνηση των Ειδικών Χωροταξικών Μελετών σαν αντιπροσωπευτικό δείγμα της περιόδου, αφού ουσιαστικά αυτές κατείχαν και το μεγαλύτερο ποσοστό των μελετών αυτής της περιόδου.

Οι EXM αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης κριτικής ως προς την αποτελεσματικότητά τους σαν εργαλείο χωρικού σχεδιασμού. Αποτέλεσαν επίσης αφορμή για δημιουργία έντονης αντιπαλότητας μεταξύ κεντρικού κράτους και τοπικών κοινωνιών⁵⁸.

---

⁵⁸ Όπως αναφέρεται στην συνέχεια της μελέτης έντονες ήταν οι αντιδράσεις των κατοίκων της Μυκόνου κατά την προσπάθεια εφαρμογής ΖΟΕ με πολύ αυστηρούς όρους δόμησης σε μεγάλο ποσοστό της εξωοικιστικής περιοχής επιτρέποντας σε κάποιους θύλακες έως και ιδιωτική πολεοδόμηση, χωρίς την πρόβλεψη, κάποιων αντισταθμιστικών μηχανισμών των ωφελημένων σε σχέση με τις άλλες ιδιοκτησίες με αποτέλεσμα την δημιουργία έντονων αντιθέσεων από την ενδεχόμενη εφαρμογή της μελέτης.

2.4.2 Θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο

Η τρίτη περίοδος προσπαθειών για την διευθέτηση χωρικών θεμάτων, περιγράφεται από ένα κλίμα αμφισβήτησης και προβληματισμού για την αποτελεσματικότητα και αρτιότητα του σχεδιασμού, σε θεωρητική τουλάχιστον βάση. Παρατηρείται μια σχετική θεσμική ύφεση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο και έκρηξη προγραμμάτων με το 1^ο και 2^ο ΚΠΣ. Το 1987 ξεκίνησε η 3^η γενιά χωρικών μελετών οι ΕΧΜ επιχειρησιακού χαρακτήρα οι οποίες σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιήθηκαν σε ελλιπή αντιστοιχία με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο.

A. Ολοκλήρωση της αναδιάρθρωσης της διοικητικής πυραμίδας

Την περίοδο αυτή επιχειρήθηκε η ολοκλήρωση της διοικητικής αναδιάρθρωσης της Ελλάδας. Η προσπάθεια αυτή έλαβε χώρα βάση δύο νόμων:

Ο ν. 2218/94 για την «ίδρυση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τροποποίησης των διατάξεων για την πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την περιφέρεια και άλλες διατάξεις». Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταρρυθμίσεις στο νομαρχιακό όπλο και επέφεραν ουσιαστικές ανισορροπίες στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας ΤΑ. Από τον νόμο εισάγεται και ένα άλλο μέσο εδαφικής αναδιοργάνωσης, του οποίου το σημαντικότερο στοιχείο από γεωγραφική άποψη είναι η καθιέρωση της γεωγραφικής συνεργασίας των ΟΤΑ.

Η επόμενη προσπάθεια για την αναδιάρθρωση της διοικητικής πυραμίδας ήρθε με το πρόγραμμα ανασυγκρότησης της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης «Ιωάννης Καποδίστριας». Αποτελεί μια θεμελιώδη μεταρρύθμιση η οποία εντάσσεται μέσα στο συνολικό σχεδιασμό για την ανασυγκρότηση του κράτους επιχειρώντας τη συνένωση των 6.000 περίπου κοινοτήτων και μικρών δήμων σε λιγότερους από 1000 νέους Δήμους. Οι στόχοι του προτεινόμενου προγράμματος είναι η παροχή ισοδύναμων υπηρεσιών με του κατοίκους των πόλεων με αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό του διοικητικού συστήματος. Η ενίσχυση του ρόλου των αιρετών με την διεύρυνση της πολιτικής βαρύτητας της πρωτοβάθμιας ΤΑ και η δημιουργία αντικειμενικών προϋποθέσεων για την διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στον συνδυασμό της τοπικής δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας (μεγάλοι ΟΤΑ ισχυρή Δημοτική Αποκέντρωση) την συντονισμένη εφαρμογή νομικών ρυθμίσεων και αναπτυξιακών μέτρων καθώς και την εξασφάλιση της ευρύτερης δυνατής πολιτικής και κοινωνικής συναίνεσης.

B. Νέα περιβαλλοντική νομοθεσία

Αξιοσημείωτη ήταν και η προσπάθεια σύνταξης ενός νόμου πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο ν. 1650/86 «περί προστασίας του περιβάλλοντος», αποτελεί τον νόμο πλαίσιο για το περιβάλλον. Είναι από τους αρτιότερους νόμους στην Ευρώπη⁵⁹ αφού εμπεριέχει την εμπειρία μιας δεκαετίας περίπου από όταν εμφανίσθηκαν οι πρώτοι. Στην Ελλάδα συνέβαλε ουσιαστικά σε θεσμικό και θεωρητικό επίπεδο αφού βοήθησε στον ορισμό και προσδιορισμό θεμάτων για το περιβάλλον. Ήρθε να καλύψει την σύγχυση αρμοδιοτήτων και την πολυδιάσπαση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας προωθώντας τον οριζόντιο συνδυασμό των αρμόδιων υπουργείων και άλλων εμπλεκόμενων φορέων του κεντρικού κράτους, ενισχύοντας παράλληλα την αποκέντρωση.

Ο νόμος μπορεί να θεωρηθεί άρτιος από θεωρητικής πλευράς, παρόλα αυτά δεν μπόρεσε να προσφέρει πολλά στην προστασία του περιβάλλοντος, κυρίως λόγω του ότι η εφαρμογή του απαιτούσε την έκδοση μεγάλου αριθμού εξουσιοδοτικών πράξεων ΠΔ και ΥΑ πράγμα που αποτέλεσε ισχυρό ανασταλτικό παράγοντα αν ληφθεί υπόψη η επιστημονική και διοικητική στήριξη που απαιτείτο καθώς και πολιτική βούληση.

Ο νόμος είχε και χωροταξικό χαρακτήρα αφού πρότεινε την σύσταση χωρικών ρυθμίσεων σε μία προσπάθεια του νομοθέτη να καλύψει τα κενά που υπάρχουν στο θεσμικό πλαίσιο της χωροταξίας. Η προσπάθεια αυτή δημιούργησε και μια πρόσθετή σύγχυση ως προς την κλίμακα εφαρμογής της ΖΟΕ αφού την όρισε σε μεγαλύτερη κλίμακα από τις ζώνες⁶⁰ που πρότεινε (εμπεριέχονται αυτές σε ΖΟΕ).

---

⁵⁹ Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ 1974-1994» Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Ναυπλιακών Σπουδών, Αθήνα 1996.

⁶⁰ Σύμφωνα με τον ν. 1650/86 «περί προστασίας του περιβάλλοντος» θεσμοθετούνται:

- στο άρθρο 19, «Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης», «Περιοχές προστασίας της φύσης», «Εθνικά πάρκα», «Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί», «Περιοχές οικονομικής ανάπτυξης», για της οποίες υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί αντίστοιχα.
- στο άρθρο 23, «Ζώνη Ειδικών Περιβαλλοντικών Ενισχύσεων» και στο άρθρο 24, «Ζώνη Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων» στην οποία προβλέπονται μηχανισμοί κινήτρων και άλλων οικονομικών παροχών.

Πίνακας 6: περιγραφή χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν από το κεντρικό κράτος κατά την περίοδο 1986-94

Χρονολογία	Δράση Χωροταξικής Πολιτικής
1986	– Ν. 1660/86 «περί προστασίας περιβάλλοντος». Οριοθέτησης ζωνών προστασίας.
1987	– Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες α-γενιάς (Μ.Ο.Π.)
1989	– Σχέδια Περιφερειακής Ανάπτυξης (Σ.Π.Α.) – Ευρωπαϊκά προγράμματα Μ.Ο.Π.- Κ.Π.Σ.
1991	– Συνθήκη του Maastricht Ευρωπαϊκή Ένωση - Πολιτική Οικονομική Σύγκλιση και κοινωνική προστασία
1993	– Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες β-γενιάς (ENVIREG).
1994	– Εκπόνηση Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης της συγκοινωνιακής υποδομής Ελλάδα 2010 ΥΠΕΘΟ – Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (β' βαθμού αυτοδιοίκηση). – Επιχείρηση Χωροταξικής Ανασυγκρότησης (ΕΧΑ.) – Αρμοδιότητες σε συμβούλια περιοχής.

Πηγή: Λουκίσσας Φιλ. Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙ: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997, ΥΠΕΧΩΔΕ «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Εκδόσεις ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα 1995

Στο πίνακα φαίνεται μια θεσμική ύφεση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο και μια έκρηξη προγραμμάτων και μελετών, μεγάλο μέρος των οποίων χρηματοδοτήθηκαν από πόρους της ΕΟΚ.

Την περίοδο αυτήν στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν πολλά μεγάλα έργα με πόρους κυρίως από την ΕΟΚ κυρίως στους τομείς των υποδομών και της προστασίας του περιβάλλοντος.

2.4.3 Οι συμμετοχικές διαδικασίες στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (EXM)

Οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες αποσκοπούσαν στον σχεδιασμό και προστασία σε ιδιαίτερες, εξειδικευμένες περιοχές της ελληνικής επικράτειας⁶¹ (ολόκληρος ο νησιωτικός χώρος, η παράκτια ζώνη της Χαλκιδικής καθώς και η περιοχή βόρεια και νότια του Κορινθιακού κόλπου). Συνολικά έχουν ανατεθεί 34 μελέτες.

Η φύση του εργαλείου της EXM ήταν η διευθέτηση του χώρου βάσει κανονιστικών ρυθμίσεων. Η κλίμακα σχεδιασμού ήταν χωρικές ενότητες περιορισμένης έκτασης. Οι EXM συντάχτηκαν σε δύο φάσεις, η πρώτη γενιά EXM χρηματοδοτήθηκε από τα ΜΟΠ και πραγματοποιήθηκαν μελέτες για 21 περιοχές. Η δεύτερη γενιά EXM υποστηρίχτηκε από το κοινοτικό πρόγραμμα ENVIREG και μελέτες πραγματοποιήθηκαν για 13 περιοχές. Με την λήξη και της δεύτερης γενιάς EXM ουσιαστικά είχαν μελετηθεί οι «ευαίσθητες» περιοχές του ελλαδικού χώρου. Οι κύριοι στόχοι στους οποίους αποσκοπούσαν οι EXM και οι οποίοι εκφράστηκαν σε θεωρητική βάση ήταν οι ακόλουθοι:

- Η αναβάθμιση και προστασία του περιβάλλοντος περιοχών που παρουσιάζουν προβλήματα υποβάθμισης, λόγω της υπέρμετρης τουριστικής ανάπτυξης, αφού οι EXM προτάθηκαν για μια σειρά ευαίσθητων οικολογικά περιοχών οι οποίες παρουσιάζουν έντονες πιέσεις για οικονομικές δραστηριότητες κυρίως του τριτογενούς τομέα (τουρισμός, οικοδόμηση κλπ).

---

⁶¹ Οι EXM αποτέλεσαν την τελευταία προσπάθεια χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Έχει ξεκινήσει η κατάρτιση νέου νόμου για την χωροταξία, ακόμα δεν υπάρχει ούτε σαν σχέδιο νόμου, με στόχο την αποτελεσματικότερη ρύθμιση του εξωοικιστικού χώρου. Δεν κρίθηκε σκόπιμο στο πλαίσιο αυτής της Διπλωματικής εργασίας η διερεύνηση των διατάξεων του, αφού η λογική της μελέτης είναι κυρίως η διερεύνηση του τι έχει γίνει μέχρι σήμερα.

- Η δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την αντιμετώπιση των πιέσεων από την τουριστική ανάπτυξη, με ταυτόχρονη προστασία του περιβάλλοντος. Μέσα από τις ΕΧΜ προτάθηκαν και μελετήθηκαν υποδομές υποστήριξης των οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούνται στις αντίστοιχες περιοχές ώστε η προστασία που περιβάλλοντος να μην συνοδεύει από διάσπαση του κοινωνικού και οικονομικού ιστού της περιοχής.
- Υποστήριξη της τουριστικής ανάπτυξης, σε περιοχές που παρότι διαθέτουν τους απαραίτητους τουριστικούς πόρους παρουσιάζουν μικρή ανάπτυξη. Με στόχο μια σχετικά ομογενής κατανομή του τουριστικού φόρτου στις διάφορες περιοχές. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται την αποσυμφόρηση τουριστικά κορεσμένων περιοχών με την μεταφορά φορτίων σε άλλες περιοχές και την ανάπτυξη περιοχών οι οποίες για κάποιες συγκυρίες παρέμειναν οικονομικά ανεκμετάλλευτες.

Πίνακας 7: Ειδικών Χωροταξικών Μελετών ΥΠΕΧΩΔΕ περιόδου 1987 - 1990

A/A	Τίτλος Μελέτης A γενιά EXM: Περίοδος 1987-90, Χρηματοδότηση από Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ), Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα(ΠΕΠ)
1	Ε.Χ.Μ. Πρεσπών.
2	Ε.Χ.Μ. Προστασίας Κερκυραϊκού Τοπίου.
3	Ε.Χ.Μ. Λίμνης Πλαστήρα Ταυρωπού.
4	Ε.Χ.Μ. Πηλίου, Βορίων Σποράδων.
5	Ε.Χ.Μ. Ν. Λέσβου.
6	Ε.Χ.Μ. Ν. Χίου.
7	Ε.Χ.Μ. Οινοφύτων, Σχηματαρίου.
8	Ε.Χ.Μ. Ν. Σάμου.
9	Ε.Χ.Μ. Ν. Πάμμου.
10	Ε.Χ.Μ. Ν. Νάξου.
11	Ε.Χ.Μ. Ν. Σύρου.
12	Ε.Χ.Μ. Μεσσηνιακής Μάνης.
13	Ε.Χ.Μ. Ν. Καρπάθου.
14	Ε.Χ.Μ. Νότιων Ακτών Ν. Ρεθύμνου.
15	Ε.Χ.Μ. Νότιων Ακτών Ν. Ηρακλείου.
16	Ε.Χ.Μ. Νότιων Ακτών Ν. Λασιθίου.
17	Ε.Χ.Μ. Θίσβης Δομβραίνης.
18	Ε.Χ.Μ. Λαρδού - Ρόδου.
19	Ε.Χ.Μ. Ουρανόπολης Χαλκιδικής.
20	Ερευνητικό Έργο Ορεινών Ογκων: Η Περίπτωση Της Κρήτης.
21	Μελέτη Προστασίας Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς.
	B γενιά EXM: Περίοδος 1992-94, Χρηματοδότηση από το Κοινωνικό Πρόγραμμα ENVIREG
1	Ε.Χ.Μ. Νέστου - Βισθωνίδας - Μητρικού.
2	Ε.Χ.Μ. Ορους Βορά.
3	Ε.Χ.Μ. Παράκτιων Περιοχών Ν Χαλκιδικής.
4	Ε.Χ.Μ. Ν Λήμνου - Ικαρίας - Φούρνων.
5	Ε.Χ.Μ. Ν Λευκάδας - Ζακύνθου.
6	Ε.Χ.Μ. Ν. Κεφαλλονιάς - Ιθάκης.
7	Ε.Χ.Μ. Παράκτιων Περιοχών Β. και Ν. Κορινθιακού Κόλπου.
8	Ε.Χ.Μ. Ν Ανδρου - Τήνου - Μύκονου.
9	Ε.Χ.Μ. Ν. Κέας - Κύθνου - Σέρφου - Σίφνου.
10	Ε.Χ.Μ. Ν. Μήλου - Κιμώλου.
11	Ε.Χ.Μ. Πάρου - Αντίπαρου.
12	Ε.Χ.Μ. Θήρας - Του.
13	Ε.Χ.Μ. Ν. Αστυπάλαιας - Νισύρου - Γυαλιού - Κως - Σύμης - Καλύμνου.

Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ 1994

Οι EXM αποτέλεσαν ουσιαστικά την τρίτη προσπάθεια χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, κυρίως για τις ιδιαίτερες και ευαίσθητες περιοχές. Οι προτάσεις των μελετών αυτών εφαρμόστηκαν σε πολύ μικρό βαθμό με αποτέλεσμα το εργαλείο χωροταξικού σχεδιασμού EXM έχει δεχτεί σημαντική κριτική η οποία μπορεί να σχετίζεται είτε με την φύση του, είτε με την αδυναμία λειτουργίας των ρυθμίσεων που προτείνει, στις συγκεκριμένες κοινωνικές και οικονομικές πραγματικότητες, που διέπουν τις χωρικές ενότητες που επιχείρησε να διευθετήσει. Η κριτική του θεσμού των EXM συνοψίζεται στους ακόλουθους άξονες.

- Ως προς την φύση τους. Η έλλειψη σαφών χωροταξικών επιλογών καθώς και η απουσία εξειδικευμένης πολιτικής αντιμετώπισης των διαφόρων τομέων παραγωγής. Οι ειδικές χωροταξικές μελέτες έχουν καταλήξει να αποτελούν γενικές μελέτες που εστιάζουν στο περιβάλλον. Ο όρος «ειδική» στον τίτλο παρουσιάζεται προβληματικός αφού το περιβάλλον δεν αποτελεί τομέα αλλά σύνολο τομέων καθώς και το γεγονός ότι τέτοιες μελέτες δεν πραγματοποιούνται σε άλλους κρίσιμους τομείς δημιούργησε σύγχυση ως προς τον προσανατολισμό των EXM. Σε αντίθεση με τον ν. 360/76 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» που ο όρος «ειδική» προσδιορίζεται συνολικότερα για τομείς π.χ. υγεία, παιδεία κ.τ.λ. Λογικά και σύμφωνα με τον όρο «ειδικές» οι μελέτες θα έπρεπε να συντάσσονταν ως προς κάποιους τομείς
Η αιτία για την μη ορθολογική χρήση του όρου «ειδικές» οφείλεται στην πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος που ακολούθησε η Ε.Ε. χρηματοδοτώντας μέσα από τα προγράμματα (ΜΟΠ, ENVIREG ΚΠΣ.) μελέτες συγκεκριμένων ευαίσθητων περιοχών (νησιωτικές, παράκτιες, ορεινές).
- Πολλές μελέτες δεν έχουν ακόμα τελειώσει. Κάθε μελέτη έχει δύο χρόνους τις νεκρές χρονικές περιόδους, αυτές δηλαδή που απαιτούνται από την υπηρεσία ώσπου ο μελετητής να πάρει την έγκριση για να προχωρήσει η μελέτη σε επόμενο στάδιο, καθώς και την χρονική περίοδο που διαρκεί η μελέτη. Στην πρακτική των μελετών αυτών παρατηρήθηκαν μεγάλα νεκρά χρονικά διαστήματα καθώς η αρμόδια υπηρεσία καθυστέρησε την έγκριση της αντίστοιχης φάσης⁶² με αποτέλεσμα ο μελετητής να μην μπορεί να συνεχίσει.
- Η διαδικασία σύστασης της μελέτης την αναιρούσε. Τα μεγάλα χρονικά διαστήματα τα οποία διαρκούσε η εκπόνηση της μελέτης (έως και 7 χρόνια) καταργούσαν την ίδια την μελέτη αφού δημιουργούνταν εντωμεταξύ de facto οι καταστάσεις τις οποίες η

---

⁶² Ο λόγος εξ αιτίας του οποίου οι αρμόδιοι φορείς καθυστερούν να την εγκρίνουν για να προχωρήσει η μελέτη στην επόμενη φάση ήταν οι πιέσεις που δεχόντουσαν από την τοπική κοινωνία λόγω αυτών που προτεινόταν στις μελέτες, κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες φαίνεται να αγνοούσαν πλήρως το κοινωνικό γίνεσθαι της περιοχής.

μελέτη ευελπιστούσε να αποτρέψει. Στην προσδοκία της μελέτης πολλές διαδικασίες αλλοίωσης του περιβάλλοντος εντεινόνταν⁶³, δημιουργώντας το παράδοξο οι μελέτες προστασίας να επιταχύνουν τους ρυθμούς αλλοίωσης, του περιβάλλοντος λόγω της πρακτικής που εφαρμόζονται αυτές. Σε θεσμικό επίπεδο προβλέπονται μηχανισμοί για την εξουδετέρωση αυτού του προβλήματος. Υπάρχει η δυνατότητα για άρση όλων των οικοδομικών αδειών και για αναστολή των οικοδομικών εργασιών. Η εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου ενδέχεται να έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις για την τοπική οικονομία για αυτό τα συγκεκριμένα μέτρα δεν είναι δυνατόν να έχουν μεγάλη χρονική διάρκεια.

– Δεν υπήρξε τελικό προϊόν εφαρμογής, σχέδιο προς υλοποίηση. Από ένα χαρακτηριστικά μικρό ποσοστό Ε.Χ.Μ οι οποίες θεσμοθετήθηκαν (5%) καμία δεν μπόρεσε να υλοποιηθεί λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικών αντιδράσεων που προκλήθηκαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η ΕΧΜ Πάρου, όπου δεν ήταν δυνατόν να υλοποιηθεί η ΖΟΕ, η οποία προτάθηκε από την μελέτη λόγω της έντονης αντίδρασης της τοπικής κοινωνίας. Παρεμφερείς ήταν οι αντιδράσεις και για τις υπόλοιπες ΕΧΜ.

– Αδυναμία υλοποίησης προτεινόμενων διευθετήσεων, διότι κατά κύριο λόγο στις ΕΧΜ ορίστηκαν μόνο ΖΟΕ, παρότι βάση του ν. 1650/86 νομιμοποιούνται να ορίσουν και άλλες ζώνες οι οποίες περιείχαν πιο αποτελεσματικούς μηχανισμούς υλοποίησης των αναγκαίων μέτρων.

Η θεσμοθέτηση της ΖΟΕ έγινε από τον 1337/83. Με την χρήση αυτού του εργαλείου πραγματοποιήθηκε μια σειρά μελετών⁶⁴ στο πλαίσιο της ΕΠΑ σύμφωνα με τις οποίες θεσμοθετήθηκαν 30 ΖΟΕ. Από τις 300 ΖΟΕ που προτάθηκαν στο πλαίσιο των ΕΧΜ που έχουν ανατεθεί έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής μόνο 5 ΖΟΕ. Η ουσιαστική διαφορά της λογικής οριοθέτησης ζωνών στο πλαίσιο της ΕΠΑ έναντι της πρακτικής που ακολουθείται βάση των ΕΧΜ, είναι ότι στις πρώτες η επιβολή

⁶³ Η διαδικασία επηρεάζει το αποτέλεσμα. Η πρακτική αυτή ονομάζεται αυτό-προκαλούμενη προφητεία. Οι ΕΧΜ προτάθηκαν για μια ευαίσθητη οικολογικά περιοχή στην οποία παρατηρούνταν μεγάλες πιέσεις για εξωαστική δόμηση και συγκρούσεις χρήσεων γης. Η λογική κάτω από την οποία λειτούργησε ο θεσμός ήταν η απαγόρευση της εξωαστικής δόμησης μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων.

Οι μελέτες άργησαν πολύ να ολοκληρωθούν κυρίως λόγω της πρακτικής που ακολουθήθηκε. Η προσδοκία της απαγόρευσης της δόμησης συνέτεινε στην επίστευση των οικοδομικών δραστηριοτήτων από τον φόβο μιας μελλοντικής απαγόρευσης με αποτέλεσμα στις περιοχές στις οποίες εκπονήθηκε οι ΕΧΜ, με σκοπό να προστατεύσει το περιβάλλον, να παρατηρείται υποβάθμιση του κυρίως λόγω της αύξησης της οικοδομικής δραστηριότητας.

⁶⁴ Ιδιαίτερα συνοπτικών μελετών.

αυστηρότερων όρων δόμησης στο πλαίσιο της ΖΟΕ συνοδευόταν από την προσδοκία ένταξης στο σχέδιο, με αποτέλεσμα η ιδιοκτησία να ωφεληθεί με όλα αυτά που κάτι τέτοιο συνεπάγεται⁶⁵. Από την άλλη στην περίπτωση των ΕΧΜ η επιβολή αυστηρότερων ΟΔ και άλλων περιορισμών δεν συνοδεύτηκε από την προσφορά κάποιου χειροπιαστού, άμεσου κέρδους για τους ιδιοκτήτες με αποτέλεσμα αυτοί να αντιδράσουν.

Η διαδικασία εκπόνησης της ΕΧΜ ξεκινάει με την πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος και την υποβολή των δικαιολογητικών από τους ενδιαφερόμενους τα οποία μελετώνται από την επιτροπή αξιολόγησης. Η τελική απόφαση ανάθεσης είναι του Υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ.

Η ομάδα μελέτης υποβάλει την Α φάση της μελέτης την οποία και παρουσιάζει σε σύσκεψη των αρμόδιων φορέων και στην επιτροπή επίβλεψης. Η Α φάση της μελέτης αποτελεί την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης με αποτέλεσμα να μην εγείρονται προβλήματα από την τοπική κοινωνία.

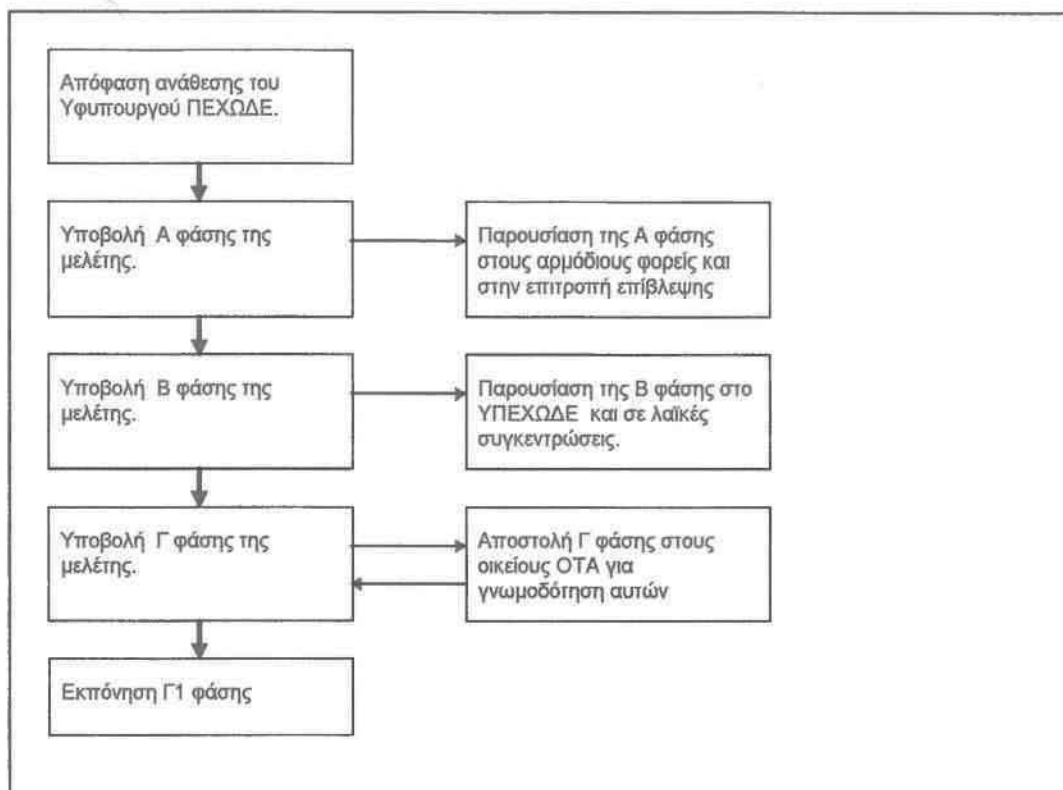
Στην συνέχεια ξεκινάει η Β φάση της μελέτης η οποία και παρουσιάζεται σε σύσκεψη των αρμόδιων φορέων και στην επιτροπή επίβλεψης. Μετά υποβάλεται η Β φάση της μελέτης η οποία παρουσιάζεται στην Δ/ση χωροταξίας του ΥΠΕΧΩΔΕ και σε λαϊκές συγκεντρώσεις στις αντίστοιχες περιοχές ρύθμισης.

Στην συνέχεια εκπονείται η Γ φάση της μελέτης στην οποία συζητούνται οι ρυθμίσεις με την οικεία ΤΑ, μετά την υποβολή της μελέτης, η οποία και αποστέλλεται στους αρμόδιους ΟΤΑ οι οποίοι έχουν γνωμοδοτικές αρμοδιότητες.

Όπως φαίνεται από την διαδικασία σύνταξης της μελέτης δεν εμπλέκονται ουσιαστικές συμμετοχικές διαδικασίες, πρακτική η οποία δημιούργησε σοβαρά προβλήματα όταν επιχειρήθηκε η θεσμοθέτηση της μελέτης. Οι τοπικές κοινωνίες στις οποίες επιχειρήθηκε η εφαρμογή των προτάσεων των μελετών αντέδρασαν έντονα με δυναμικές κινητοποιήσεις με αποτέλεσμα οι μελέτες αυτές να μην θεσμοθετηθούν. Προφανώς η έλλειψη συμμετοχικών διαδικασιών κατά την εκπόνηση των μελετών δεν είναι το μόνο πρόβλημα αυτών. Όμως αν είχαν εμπλακεί κατά την διαδικασία σύστασης οι τοπικές κοινωνίες σίγουρα θα υπήρχαν καλύτερα αποτελέσματα.

---

⁶⁵ Η ένταξη της ιδιοκτησίας στο σχέδιο πόλης συνήθως συνοδεύεται από την αύξηση της αξίας της γης λόγω της αύξησης του ΣΔ, και της μείωσης άλλων οικοδομικών περιορισμών καθώς και την παροχή άλλων αστικών υπηρεσιών νερό, ρεύμα, αποχέτευση κλπ.

Γράφημα 10: περιγραφή της διαδικασίας σύστασης της EXM

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο διάγραμμα περιγράφεται αδρομερώς η διαδικασία εκπόνησης μιας EXM. Γίνεται σαφές ότι κατά την διαδικασία σύστασης της μελέτης δεν αναπαράγονται ουσιαστικές⁶⁶ συμμετοχικές διαδικασίες. Στο τελευταίο στάδιο η ΤΑ έχει γνωμοδοτικό ρόλο.

Είναι λογικό ακόλουθο, της διαδικασίας εκπόνησης της μελέτης, ότι μια ενδεχόμενη προσπάθεια για εφαρμογή των ρυθμίσεων που προτείνει θα εγείρει σημαντικές αντιδράσεις από την τοπική κοινωνία. Σημειωτέον επίσης, ότι αυτές οι μελέτες εκπονήθηκαν για ιδιαίτερα ευαίσθητα χώρο-κοινωνικά συστήματα με πολύ λεπτές ισορροπίες και έντονα οικονομικά συμφέροντα.

⁶⁶ Προβλέπονται σε κάποια στάδια της μελέτης η εμπλοκή των πολιτών για την αναπαραγωγή συμμετοχικών διαδικασιών όμως οι τοπικές κοινωνίες αντέδρασαν αρνητικά κάτι το οποίο πρέπει να μας προβληματίζει (βλέπε κεφ.4).

3. ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ

3.1 Γενικά χαρακτηριστικά της Μυκόνου

3.1.1 Εισαγωγικά

Σε αυτήν την ενότητα περιγράφονται κάποια χαρακτηριστικά της Μυκόνου που την χαρακτηρίζουν ως ένα ιδιαίτερο χώρο-κοινωνικό σύστημα.

Η κύρια (και ίσως η μόνη) παραγωγική δραστηριότητα του νησιού είναι ο τουρισμός. Η τουριστική δραστηριότητα αναπτύχθηκε στο νησί της Μυκόνου με χαρακτηριστικά βίαιο και έντονο τρόπο, πρακτική που ως αποτέλεσμα είχε μια σειρά παρενεργειών και προβλημάτων με κοινωνική βάση, (διάρρηξη της συνοχής του κοινωνικού ιστού, δημιουργίας φαινομένων κερδοσκοπίας), οικονομική βάση (μονοτομεακή παραγωγική δραστηριότητα, υποβάθμιση παραδοσιακών παραγωγικών δραστηριοτήτων) και περιβαλλοντικές διαστάσεις, (μεγάλες αξίες γης, μεγάλες πιέσεις δόμησης) κλπ.

Ο χωρικός σχεδιασμός με στόχο την διαχείριση αυτών των προβλημάτων, δηλαδή ουσιαστικά την άρση μιας χρόνιας πρακτικής, οδηγεί στη σύγκρουση με ατομικά η συλλογικά και οικονομικά συμφέροντα τα οποία είναι πολύ ισχυρά.

Στο ακόλουθο κεφάλαιο τεκμηριώνεται η ιδιαιτερότητα του νησιού της Μυκόνου τόσο σαν οικιστικό απόθεμα “κέλυφος” όσο και σαν κοινωνικός σχηματισμός. Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει ο χώρο-κοινωνικό σχηματισμός της Μυκόνου ήταν η κύρια αιτία επιλογής αυτού του νησιού για την διενέργεια της επιτόπιας έρευνας (Case Study).

Θεωρήσαμε ότι τα προβλήματα στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων, προτάσεων για την διευθέτηση χωρικών θεμάτων θα είναι ποιο έντονα σε τέτοιες ιδιαίτερες περιοχές, όπου τα προβλήματα είναι εντονότερα και επιζητούν επιτακτικά λύση.

3.1.2 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η Μύκονος βρίσκεται στις Κυκλάδες σε απόσταση 94ν.μ. από τον Πειραιά. Έχει έκταση 88 χλμ² είναι άγονο και πετρώδες νησί με πολλές πεδινές εκτάσεις. Οι υψηλότερες

κορυφές του δεν ξεπερνούν τα 350μ και είναι ο προφήτης Ηλίας ο Βορνίοτης και ο Προφήτης Ηλίας ο Ανωμερίτης, στην δυτική και ανατολική πλευρά του νησιού αντίστοιχα.

Το νησί έχει πλούσιο υπέδαφος σε μόλυβδο, άργυρο και βαρίτη και σε συνδυασμό με το ότι αποτελεί μια από τις πλέον ανεμώδης περιοχές της Ελλάδας οφείλεται το ότι έχει πολύ περιορισμένη βλάστηση.

Το φυσικό τοπίο της Μυκόνου ενδείκνυται για τουριστική δραστηριότητα. Στο νησί υπάρχουν πολλές παραλίες οι κυριότερες από αυτές είναι στο νότιο τμήμα, Άγιος Ιωάννης, Ορνός, Ψαρού, Πλατύς Γαλός, Παράγκα, Paradise, Super Paradise Αγράρι, Ελιά, Καλό Λιβάδι Αγία Άννα, Καλαφάτης, στην Βόρεια πλευρά του νησιού η Φτελιά και ο Πάνορμος και Δυτικά ο Άγιος Στέφανος οι οποίες φαίνονται και στον χάρτη¹

Χαρακτηριστικό επίσης του νησιού, αποτελούν οι βράχοι στους οποίους η διάβρωση από τον αέρα και την βροχή έχει δημιουργήσει σχηματισμούς ιδιαίτερης αισθητικής αξίας. Άλλο φυσικό αισθητικό στοιχείο του νησιού είναι οι νεροσυρμοί, πράσινες «γραμμές» από πικροδάφνες στο τυπικό αιγαιοπελαγίτικο ξηρό τοπίο.

Το υδατοστεγές υπέδαφος του νησιού επέτρεψε την κατασκευή δύο φραγμάτων πράγμα που σήμαινε την απαλοιφή ενός από τα μεγαλύτερα προβλήματα, αυτό της λειψυδρίας, το οποίο θα συνεπάγονταν ειδικές δυσκολίες στην τουριστική ανάπτυξη.

Χάρτης 1 νησιού Μυκόνου

Πηγή: Ψηφιοποίηση από υπόβαθρο της Microsoft Encarta 96 Word Atlas

3.1.3 Χώρα και Αρχιτεκτονική της Μύκονου.

Οι κυριότεροι οικισμοί της Μυκόνου είναι η Χώρα, ο Άγιος Στέφανος, η Τούρλος, η Άνω Μερά, ο Καλαφάτης, ο Όρνος και ο Πλατύς Γιαλός.

Η Χώρα της Μύκονου είναι η πρωτεύουσα του νησιού. Είναι κτισμένη δυτικά ανάμεσα στους όρμους Αγίου Στέφανου και Τούρλο προς βορρά, την χερσόνησο του Αγίου Ιωάννη, τη Διακοφτή, τον Κόρφο και τον Όρνο προς τον νότο. Σε αντίθεση με τις άλλες "χώρες" των Κυκλάδων οι οποίες είναι κτισμένες σε υψώματα, φυσικά οχυρά, η χώρα της Μυκόνου είναι κτισμένη στο επίπεδο της θάλασσας με μοναδική εξαίρεση το κάστρο.

Η χώρα της Μυκόνου αποτελεί την φυσική εξέλιξη του Μεσαιωνικού κάστρου της Μυκόνου. Η πόλη βγήκε έξω από τα τείχη, που ουσιαστικά ήταν οι εξωτερικοί τοίχοι των σπιτιών, μετά το τέλος της Τουρκοκρατίας και γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου. Η χώρα της Μυκόνου διατηρεί το παραδοσιακό κυκλαδικό χρώμα με τα λευκά κυβόσχημα λαϊκά αρχιτεκτονήματα και την οργανική ρυμοτομία⁶⁷.

Αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος και η λειτουργία του δημόσιου υπαίθριου χώρου⁶⁸ της Χώρας της Μυκόνου κυρίως κατά τους θερινούς μήνες (τουριστικής αιχμής). Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κατάχρησης του κοινόχρηστου χώρου από τον υπερβολικό φόρτο που καλείται να εξυπηρετήσει. Μια σειρά από μέτρα κυρίως ήπιου χαρακτήρα κρίνονται απαραίτητα για την εύρυθμη λειτουργία του οικισμού.

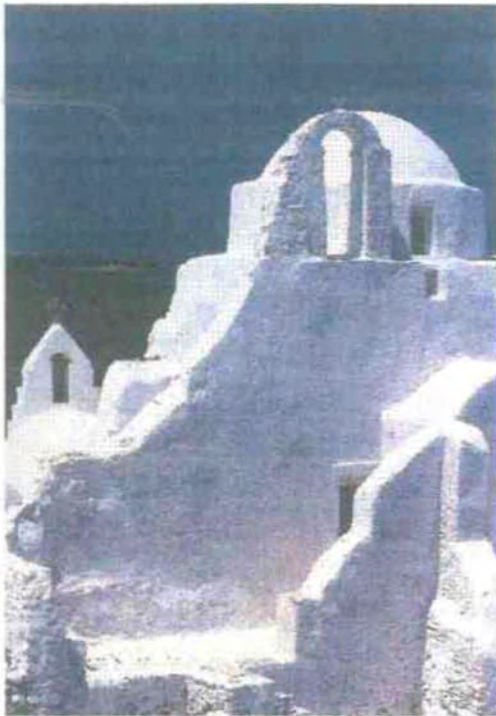
Τα σπίτια της Μυκόνου εφάπτονται μεταξύ τους σε ένα συμπαγές σύνολο. Εξωτερικά έχουν τις ίδιες μορφολογικές αναλογίες. Είναι κυρίως διώροφα. Ο πρώτος όροφος χρησιμοποιείται για αποθήκη και η κυρίως κατοικία είναι στον δεύτερο όροφο. Μία κατακόρυφη σκάλα καταλήγει στο μπαλκόνι (μπουντι) με χαρακτηριστικά χρώματα στα στηθαία και τις κουπαστές. Άλλο χαρακτηριστικό του οικισμού της χώρας είναι τα "κατάστεγα" πάνω από τους δρόμους όπου πάνω στα "βόλια" κτίζονταν κάποιο δωματιάκι. Σήμερα ελάχιστα από αυτά σώζονται.

Χαρακτηριστικές δομές για την χώρα της Μύκονου αποτελούν οι περιστερώνες. Η εκτροφή των περιστεριών αποτέλεσε οικονομική δραστηριότητα για το νησί. Οι περιστερώνες αποτελούν δομές ιδιαίτερης πλαστικής και μορφολογικής αξίας αν και σήμερα έχουν σε μεγάλο βαθμό χάσει την χρηστική τους αξία. Άλλες χαρακτηριστικές παραδοσιακές δομές οι οποίες περιγράφουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της λαϊκής αρχιτεκτονικής της Μυκόνου είναι οι καμινάδες "καπάσοι" και οι υδροροές οι οποίες συντάσσουν ένα δίκτυο για την εκμετάλλευση των όμβριων υδάτων.

---

⁶⁷ Οι λόγοι που οι παραδοσιακοί νησιώτικοι οικισμοί ήταν ρυμοτομημένοι με οργανικό σύστημα οφείλονται σε πρακτικούς λόγους κυρίως, παρά το άρτιο αισθητικό αποτέλεσμα που συνεπάγεται. Οι κυριότεροι λόγοι που επέβαλαν αυτήν την μορφή ρυμοτομίας ήταν αφενός η θωράκιση του οικισμού από τους αέρηδες και την έντονη ηλιοφάνεια που ταλαιπωρούν χαρακτηριστικά τα νησιά των Κυκλάδων και αφετέρου ότι οι οργανικοί οικισμοί με τα δαιδαλώδη δρομάκια που πρόσφεραν ένα σημαντικό πλεονέκτημα έναντι των εισβολέων οι οποίοι δυσκολεύονταν να προσανατολιστούν στις στενές οφιοειδής οδούς.

⁶⁸ Γοσποδίνη Άσπα «ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ ΑΡΣΗ ΤΗΣ «ΚΑΤΑΧΡΗΣΗΣ» ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ» Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, Εκδόσεις Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997

Φωτογραφία 1

Η εκκλησία της Παραπορτιανής στην συνοικία Κάστρο της χώρας αποτελεί ένα εξαιρετικής πολυπλοκότητας βυζαντινό κτίσμα. Είναι ένα συμπαγές σύνολο από πέντε μικρότερες εκκλησίες, οι οποίες εμφανίζονται σαν αλληπάλληλες κυβικές μορφές. Οι εκκλησίες είναι κτισμένες σε δύο διαφορετικά επίπεδα.

Το εσωτερικό των ναών είναι λιτό με απλό διάκοσμο και επιβλητικές εικόνες αφιερωμένες στους Αγίους.

Σε συνδυασμό με το λιγιστό φως, που έρχεται σε αντίθεση, με τον εξωτερικό απαστραφτοντα λευκό χώρο προκαλεί δέος και έντονο θρησκευτικό συναίσθημα

Πηγή: Τσιλιμίγκας Γ.

Το όνομα της εκκλησίας Παραπορτιανή οφείλεται στην τοποθεσία της. Είναι κτισμένη ανάμεσα στην θάλασσα και το μικρό (παραπόρτι) πύλη του κάστρου. Η εκκλησία της Παναγίας της Παραπορτιανής αποτελεί μοναδικό δημιούργημα λαϊκής αρχιτεκτονικής. Από τον Βασ. Κυριαζόπουλο έχει χαρακτηριστεί σαν "χρονογενή" λόγω των επιδράσεων, φυσικών και ανθρωπογενών, που δημιούργησαν αυτήν την μοναδικής πλαστικότητας μορφή.

Ο πρώτος και αρχαιότερος θεωρείται ο ναός των Αγίων Θεοδώρων ο οποίος λέγεται ότι κατασκευάστηκε στο τέλος του 14^{ου} αιώνα. Στην χώρα της Μυκόνου υπάρχουν πολλές εκκλησίες, (περίπου 700) διάσπαρτες στο ιστό του οικισμού. Ο μεγάλος τους αριθμός οφείλεται κυρίως στο έθιμο του νησιού να τοποθετούν τα λείψανα των νεκρών τους σε σκευοφυλάκια στον τοίχο η στο πάτωμα ιδιωτικής εκκλησίας και στα τάματα που κάνουν οι ναυτικοί.

Πηγή: Τσιλιμίγκας Γ.

Φωτογραφία 2

Τα караβοкураίικα σπίτια ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα οικοδομήματα της χώρας. Είναι στην πλειοψηφία τους πολύ μεγαλύτερα με τρεις ορόφους και άνετους εσωτερικούς χώρους. Εξωτερικά εκτός από τα παραδοσιακά μυκονιάτικα αρχιτεκτονικά στοιχεία (καπάση, κουπαστές) έχουν πολλά νεοκλασσικά χαρακτηριστικά και πολύ περισσότερα ανοίγματα.

Η μία πλευρά των σπιτιών βρέχεται από την θάλασσα προς την οποία υπάρχει άμεση πρόσβαση μέσω μιας μικρής πόρτας. Σε αυτήν την πλευρά υπάρχει πάντα μια μικρή προεξοχή δίπλα στο παραδοσιακό μπαλκόνι (μπουντι). Οι πόρτες των αυλών οδηγούσαν σε υπόγειους αποθηκευτικούς χώρους που χρησιμοποιούνταν για την φύλαξη της πειρατικής λείας

Η συνοικία της Αλευκάντρας, στην χώρα, πήρε το όνομα της από την χρήση που για μεγάλο χρονικό διάστημα είχε η μικρή ακτή όπου οι γυναίκες του τόπου λεύκαιναν τα ρούχα.

Τα σπίτια της Αλεύκαντας άρχισαν να κτίζονται από τα μέσα του 18ου αιώνα. Είναι σπίτια πλουσίων εμπόρων και καπεταναίων. Η κατασκευή τους συμπίπτει με την ανάπτυξη της ναυτιλίας και του εμπορίου και την εμφάνιση του πρώτου πυρήνα αστικής τάξης.

Σύμφωνα με τον Γ. Β. Λέοντα πολλοί Έλληνες των νησιών συνεργάστηκαν με τους Μπερμπερίνους κουρσάρους. Για τον Α. Ρωμανό οι Έλληνες πειρατές έδρασαν ως τοπικοί ληστές, μικρής ακτίνας δράσης, κυρίως γύρω από νησιά που προσφέρονταν για κρησφύγετα. Από την πειρατεία πλούτισαν οι κάτοικοι τους και δημιουργήθηκε η πρώτη αστική τάξη.

3.1.4 Κοινωνικά και Οικονομικά στοιχεία της Μύκονου

Η Μύκονος διέθετε πάντα σε αφθονία ως κύριους παραγωγικούς πόρους άφθονο ήλιο αέρα και θάλασσα αλλά και την γειτονική Δήλο και ως ένα βαθμό οι ποιο ακμαίες για την τοπική οικονομία εποχές του νησιού ήταν εκείνες που πρόσφεραν τις καλύτερες δυνατότητες για την αξιοποίηση αυτών των φυσικών πόρων. Η οικολογική αυτή θεώρηση είναι που δίνει κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον και διδακτική αξία στην ιστορία της Μύκονου⁶⁹.

Η σημαντικότερη περίοδος για το νησί της Μύκονου εστιάζεται στα Ιστορικά χρόνια κατά τα οποία είχε δύο σημαντικές πόλεις την Μύκονο η οποία αποτελεί την σημερινή χώρα και τον Πάνορμο. Μετά τους Περσικούς πολέμους το νησί πέρασε σε οικονομική παρακμή.

Στην Μύκονο αναπτύχθηκε ισχυρή ναυτική δύναμη κατά την περίοδο 1750-1815 η οποία συνοδεύτηκε από μεγάλη οικονομική ακμή κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Την περίοδο εκείνη αναπτύχθηκαν στο νησί και θαυμαστές διαδικασίες⁷⁰ αυτό-οργάνωσης⁷¹.

⁶⁹ Ρωμανός Αρ. «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΥΚΟΝΟΣ» Εκδόσεις Μέλισσα Αθήνα 1993.

⁷⁰ Ιστορική στιγμή ιδιαίτερης σημασίας είναι το 1615 που συστάθηκε το κοινό των Μυκονίων, δηλαδή όταν υλοποιήθηκε καθεστώς αυτοδιοίκησης που επέτρεψε το 1537 ο Καπουδαν Πασάς με την παραχώρηση ειδικών προνομίων. Το ψήφισμά και οι επιστολές του κοινού προς τον Πασά αποτελούν μαζί με τις νοταρικές πράξεις της εποχής πολύτιμο πληροφοριακό υλικό για τις συνθήκες ζωής στην Μύκονο στο 17ο και 18ο αιώνα και ιδιαίτερα για την φτώχεια και τα χρέη της κοινότητας προς τους εκάστοτε άρχοντες και βοεδεβόδες του νησιού.

⁷¹ Στις 8 Οκτωβρίου 1615 ο λαός και ο κλήρος της Μυκόνου συγκεντρώθηκε στον εκτός του κάστρου ναό του Προφήτη Ηλία. Κατέλυσαν την κυβέρνηση των καπεταναίων και ίδρυσαν το Κοινό των Μυκονίων συγκεντρώνοντας σε ένα βούλευμα τις αρχές της λειτουργίας του. Με καθολική ψηφοφορία που γινόταν κάθε 1 Μαρτίου, την πρωτοχρονιά των νησιωτών, εκλέγανε του επιτρόπους και τους λοιπούς αξιωματούχους και επικύρωναν την εκλογή με συμβολαιογραφική πράξη μεταξύ κοινότητας και επιτρόπων που υπέγραφαν οι εγγράμματοι. Το Κοινό απέστειλε πρέσβεις στην Κωνσταντινούπολη ή αλλού (στην Χίο η στο Νηριό της Πάρου όταν γινόταν η επίσκεψη του Καπουδάν Πασά).

Οι επίτροποι δίκασαν τις κοινές διαφορές και τιμωρούσαν με πρόστιμο, φυλακίσεις και ραβδισμούς. Ο Καπουδάν πασάς δίκασε μόνο όταν η προβλεπόμενη ποινή ήταν ο θάνατος. Οι επίτροποι ασκούσαν πολιτική τιμών και ημερομισθίων, φρόντιζαν για την υγεία των κατοίκων και για την συλλογή των φόρων των πληρωτέων στον Καπουδάν Πασά για τους οποίους οι Μυκονιάτες (δηλαδή το Κοινό) ήταν συλλογικά υπεύθυνοι. Οι επίτροποι αμείβονταν με ατελείς φόρους και με πρόστιμα δασμούς και είχαν άλλης οικονομικής φύσης προνόμια. Άλλοι αξιωματούχοι ήταν οι κριτές (δικαστές), οι προεστοί (πρώην επίτροποι), ο καδερνιστας (αναγραφείας φόρων), ο Νοταράς (γραμματέας ταμίας), ο φορόλογος κλπ.

Ζερλεντή Π. «ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΜΥΚΟΝΙΩΝ» ιστορικά τόμος Δ, Εκδόσεις, Ερμούπολης 1924.

Πηγή: Maps and Map - makers of the Aegean 1985.

Γκραβούρα 1

Ο χάρτης απεικόνισης της Μυκόνου χρονολογείται το 1584 και είναι διαστάσεων 15*18 εκ. Η περίοδο εκείνη ήταν ιδιαίτερα δύσκολη για το νησί της Μυκόνου που βρίσκονταν υπό Τουρκική κατοχή. Στο νησί αναπτύχθηκαν εκπληκτικά παραδείγματα αυτοδιαχείρισης με την σύσταση του κοινού των Μυκωνίων, όπου η τοπική κοινωνία οργανώθηκε για την διασφάλιση των δικαιωμάτων της.

Το νησί της Μυκόνου έλαβε ενεργό μέρος στην Επανάσταση του 21 με κυρίαρχη μορφή αυτή της Μαντώ Μαυρογένους.

Στα μέσα του 19ου αι. η επικράτηση των ατμοκίνητων πλοίων σήμαινε το τέλος, (αφού οι Μυκονιάτες εφοπλιστές δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις, τον μετασχηματισμό της παραγωγικής βάσης). Η οικονομία δέχεται ένα ισχυρό πλήγμα και συνοδεύεται με την μετανάστευση μεγάλου μέρους των κατοίκων σε άλλες περιοχές για την ανεύρεση καλύτερης τύχης. Η τάση αυτή διαρκεί μέχρι την δεκαετία του '50, όπου οι πρώτοι τουρίστες, με προορισμό της αρχαιότητες της Δήλου, καταφθάνουν στο νησί.

Παραδοσιακά οι κάτοικοι ασχολούνταν με την αλιεία, την ναυτιλία και την επισκευή σκαφών ή ήταν γεωργοί. Στο νησί καλλιεργούνταν αμπέλια⁷² και ξερικά κηπευτικά προϊόντα τα οποία είναι ξακουστά για την γεύση τους. Στην Μύκονο παράγονταν και σιτηρά όπου σε συνδυασμό με τους μύλους συντηρούνταν ένα παραγωγικό παραδοσιακό δίκτυο.

⁷² Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στις αρχές του 18^{ου} αιώνα το νησί της Μυκόνου παρήγαγε 30.000 βαρέλια κρασί το χρόνο το οποίο ήταν εξαιρετικής ποιότητας.

Τα τελευταία 40 χρόνια αναπτύχθηκε η τουριστική δραστηριότητα όπου η μαζική, εντατική ενασχόληση με αυτήν είχε σαν συνέπεια την διάρρηξη του οικονομικού και κοινωνικού ιστού του νησιού. Η παραγωγική δραστηριότητα του νησιού πλέον είναι μόνον ο τουρισμός, πραγματικότητα η οποία συνεπάγεται μία σειρά κινδύνων και προβλημάτων για τον τόπο όπως για κάθε οικονομία η οποία στηρίζεται σε μία μόνο οικονομική, παραγωγική δραστηριότητα. Η Μύκονος έχει τους πόρους για να αναπτύξει τουριστική δραστηριότητα υψηλών προδιαγραφών (μεγάλος αριθμός παραλίων, 3.000 ώρες το χρόνο ηλιοφάνεια, πεντακάθαρες παραλίες παραδοσιακούς οικισμούς κλπ).

Το πρόβλημα που παρουσιάζεται, θεωρώ ότι εστιάζεται στον μετασχηματισμό της παραδοσιακής οικονομικής και κοινωνικής ζωής ενός τόπου σε σύντομο χρονικό διάστημα και με αρκετά βίαιες διεργασίες. Η πρωτογενής ουσιαστικά δομή της οικονομίας του νησιού μετασχηματίσθηκε μέσα σε λιγότερο από 40 χρόνια σε τριτογενή για την παραγωγή υψηλού επιπέδου παροχής τουριστικών υπηρεσιών.

3.2 Κριτική περιγραφή των μελετών χωρικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν στο νησί της Μύκονου

3.2.1 Εισαγωγικά

Στο ακόλουθο κεφάλαιο καταγράφονται όλες οι προσπάθειες χωρικών ρυθμίσεων οι οποίες επιχειρήθηκαν βάσει μελετών για το νησί της Μύκονου κατά την μεταπολεμική περίοδο. Έμφαση δίνεται στην συσχέτιση των προβλημάτων της κάθε κατηγορίας μελετών χωρικού σχεδιασμού, όπως αυτή προέκυψε από την πρακτική της εφαρμογής της στην Ελλάδα και το πως αυτά τα προβλήματα συσχετίστηκαν με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται στο χώρο-κοινωνικό σύστημα της Μύκονου (συγκρούσεις χρήσεων γης, υποβάθμιση φυσικού και ανθρωπογενούς, παραδοσιακού περιβάλλοντος, σύγκρουση ιδιαίτερα έντονων συμφερόντων κλπ).

Οι μελέτες εξετάζονται ως προς τα χαρακτηριστικά τους και τα αποτελέσματα που αυτές είχαν σαν προσπάθεια διευθέτησης του χώρου. Τα προβλήματα και οι αδυναμίες που εμφανίστηκαν στην περίπτωση της Μύκονου ουσιαστικά περιγράφουν τις γενικές αδυναμίες του θεσμού.

Στο κεφάλαιο αυτό μεταφέρεται σε μεγάλο βαθμό η άποψη της ΤΑ και κυρίως του κ. Βερώνη Μιχ. δημάρχου Μύκονου, ο οποίος περιέγραψε της δυσκολίες και τις ιδιαιτερότητες που η τοπική κοινωνία αντιμετώπισε για την διευθέτηση χωρικών προβλημάτων στο νησί, καθώς και τον ρόλο του κεντρικού κράτους, κυρίως του ΥΠΕΧΩΔΕ, στην διαδικασία σύστασης και θεσμοθέτησης των μελετών.

3.2.2 Μύκονος - Δήλος - Ρηνεια: Χωροταξική Ρυθμιστική Μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως⁷³

Η μελέτη Καλλιγά Α.Σ. - Παπαγεωργίου Α.Ν. - Πολίτης Ι.Β. - Ρωμανού Α.Γ. ξεκίνησε το 1970 και ολοκληρώθηκε το 1972 ακολουθώντας αρκετά συνοπτικές διαδικασίες οι οποίες δεν ενέπλεκαν ούτε στο ελάχιστο τις όποιες ενδογενείς δυναμικές βάσει της συμμετοχής των πολιτών στην σύνταξη της μελέτης.

Στο πρώτο τόμο της μελέτης αναλύεται η υπάρχουσα κατάσταση των νησιών και της χώρας της Μυκόνου. Στον δεύτερο τόμο περιέχονταν η προμελέτη η οποία αφορούσε την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης, επισήμανση των εναλλακτικών δυνατοτήτων ανάπτυξης, εκτίμηση της ανάγκης για οικιστική γη και τον απαραίτητων υποδομών καθώς και εναλλακτικές λύσεις για την επέκταση του σχεδίου της χώρας. Αυτές οι προτάσεις των μελετητών παρουσιάστηκαν στην Επιτροπή Επίβλεψης. Στον τρίτο τόμο της μελέτης παρατίθενται οι τελικές προτάσεις ανάπτυξης η οποία και παραδόθηκε το 1972.

Η μελέτη «Μύκονος, Δήλος, Ρηνεια: Χωροταξική Ρυθμιστική μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως» η οποία σημειωτέων κρίνεται από τον Δήμαρχο Μυκωνίων κ. Βερώνη Μιχ. πολύ αξιόλογη, ουδέποτε εφαρμόστηκε, αφού δεν υπήρξε η πολιτική βούληση για την θεσμοθέτηση της.

Η τοπική κοινωνία δε δέχτηκε (αντέδρασε αρνητικά) στις προτάσεις της μελέτης, και κυρίως τις ρυθμίσεις για τον εξωαστικό χώρο. Αντιθέτως, οι προτάσεις της μελέτης για την Χώρα της Μυκόνου εφαρμόστηκαν με αποτέλεσμα να έχει προστατευτεί (στο βαθμό που έχει γίνει κάτι τέτοιο) η χώρα της Μυκόνου. Οι ρυθμίσεις οι οποίες αφορούσαν τον εξωοικιστικό χώρο⁷⁴ δεν πραγματοποιήθηκαν, αφού οι προτάσεις της μελέτης κρίθηκαν ιδιαίτερα δραχμοβόρες διαδικασίες και δεύτερον δε συνέφεραν άμεσα στην κοινωνία του νησιού της τότε εποχής.

⁷³ Η μελέτη εκπονήθηκε από τους μελετητές Καλλιγά Α.Σ. - Παπαγεωργίου Α.Ν. - Πολίτης Ι.Β. - Ρωμανός Α.Γ. και ανατέθηκε σε αυτούς από το Βασίλειον της Ελλάδας Υπουργείων Κυβερνητικής Πολιτικής Διεύθυνση Χωροταξικού Προγραμματισμού Αθήνα 1972.

⁷⁴ Όπως οι ρυθμίσεις που αφορούσαν ποιες και πού θα ήταν οι αφητηρίες στάθμευσης. τι χώροι έπρεπε να απαλλοτριωθούν, τι διαπλατύνσεις έπρεπε να γίνουν.

Συμπερασματικά δύο ήταν τα σημαντικά οφέλη από την μελέτη. Αφενός να συγκρατηθεί η χώρα της Μυκόνου, δηλαδή να προσδιοριστούν κάποια όρια ώστε να μην συνεχιστεί ανεξέλεγκτα η δόμηση και αφετέρου η ψήφιση του 336Δ του 1976 σύμφωνα με το οποίο προσδιορίζονται όροι δόμησης, μιλάει επίσης για ζητήματα αρχιτεκτονικής και αισθητικής, όροι οι οποίοι τηρούνται μέχρι σήμερα, ή τουλάχιστον τηρούνται στα περισσότερα σημεία τους και έτσι έχει προστατευτεί (στο βαθμό που αυτό έχει γίνει) η πόλη της Μυκόνου, αλλά και γενικότερα το νησί.

3.2.3 Νομός Κυκλάδων Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων)

Τον Μάιο του 1984 ολοκληρώθηκε η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια για τον χωροταξικό σχεδιασμό του Ελληνικού χώρου. Η μελέτη «Προτάσεις χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό Σχέδιο Δομικών Παρεμβάσεων) Νομού Κυκλάδων» επεχείρησε ουσιαστικά να προβλέψει και να επέμβει σε κάποια κρίσιμα μεγέθη που θα επηρέαζαν την εξέλιξη των Κυκλάδων.

Η μελέτη είναι συνολικής έκτασης 110 σελίδων, πράγμα που αποδεικνύει ότι κάποια θέματα αντιμετωπίστηκαν αδρομερώς, πράγμα μάλλον προβληματικό σε αυτήν την κλίμακα χωρικού σχεδιασμού, παρόλο που για τον νομό Κυκλάδων είναι από τους μεγαλύτερους τόμους αυτής της κατηγορίας μελετών. Η μελέτη συνολικά αποτελούνταν από πέντε ενότητες οι οποίες αναλύονται αδρομερώς στην συνέχεια.

A. Βασικοί αναπτυξιακοί στόχοι.

Στο κεφάλαιο γίνεται μια γενική αναφορά στην θέση και τον ρόλο του νομού Κυκλάδων και επιχειρείται προσδιορισμός των στόχων, των κατευθύνσεων, δηλαδή το πώς, θα ήταν ευκαίιο να εξελιχθεί η κατάσταση σε όλους τους τομείς δράσης του νομού. Διαπιστώνεται από την μελέτη η δημογραφική αποψίλωση που πλήττει τον ν. Κυκλάδων από τις αρχές του αιώνα. Υπογραμμίζεται ότι ο νομός είναι πλουσιότερος από τον μέσο όρο της χώρας. Προτείνεται η κατασκευή κοινωνικής υποδομής κυρίως για την άρση της απομόνωσης του νησιού. Αναγκαία σύμφωνα με την μελέτη είναι επίσης κάποια έργα για την προστασία του περιβάλλοντος, κυρίως αποχετευτικό δίκτυο και βιολογικοί καθαρισμοί.

Β. Δομή στον χώρο του παραγωγικού συστήματος.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται διαχωρισμός⁷⁵ σε αγροτικό και μη αγροτικό τομέα και αναλύονται οι παραγωγικές δραστηριότητες που συντελούνται στον νομό συνολικά και για κάθε νησί ξεχωριστά. Θεωρώ ελλιπή την ανάλυση η οποία αδυνατεί να συλλάβει τον ρόλο του τουρισμού για την οικονομική ζωή του νησιού και αναλώνεται αναλύοντας στον ίδιο βαθμό όλους του οικονομικούς τομείς (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή).

Γ. Τεχνική υποδομή (Δίκτυο συγκοινωνιών - μεταφορών).

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται κυρίως αναφορά στα δίκτυα συγκοινωνιών και μεταφορών, κομβικό θέμα για την τουριστική αξιοποίηση των νησιών. Στην μελέτη υπογραμμίζεται το ελλιπές οδικό δίκτυο του νομού καθώς και ο κομβικός ρόλος του θαλάσσιου δικτύου συγκοινωνιών. Η ανάλυση είναι ιδιαίτερα συνοπτική χωρίς να γίνεται ειδική αναφορά για κάθε νησί ξεχωριστά.

Δ. Οικιστική δομή.

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου και προσδιορίζονται οι νέες οικιστικές ενότητες. Η πρωτεύουσα του νομού αποτελεί οικισμό 1^{ου} επιπέδου, ενώ η χώρα της Μυκόνου 3^{ου} επιπέδου. Το νησί αποτελεί οικιστική ενότητα και υπογραμμίζεται ο ρόλος του τουρισμού στην εξέλιξη της.

Ε. Ζώνες προστασίας του περιβάλλοντος και ειδικού σχεδιασμού.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται συνολική αναφορά στο αντικείμενο προστασίας. Προσδιορίζονται ζώνες ειδικής προστασίας, ελέγχου και σχεδιασμού (ΖΟΕ) και επισημαίνονται περιοχές ειδικών προβλημάτων και ρυθμίσεων. Για την Μύκονο προτείνεται όλο το νησί εκτός της περιοχής των ορυχείων και αφορά τους παραδοσιακούς οικισμούς, το τοπίο, την παραθεριστική τουριστική ανάπτυξη, τις ακτές και την ΕΠΑ.

Η μελέτη δεν εφαρμόσθηκε ποτέ ούτε υπήρχε κάποια δέσμευση για άλλες μελέτες μικρότερης κλίμακας ώστε να δεχτούν εισροές. Απλώς παρέμεινε άσκηση επί χάρτου.

---

⁷⁵ Θεωρώ ότι ο διαχωρισμός του παραγωγικού συστήματος σε αγροτικό και μη αγροτικό τομέα θα ήταν δόκιμος σε κάποιο νομό ο οποίος περιγράφεται από την παραγωγή στον πρωτογενή τομέα, π.χ στον νομό Τρικάλων η Λαρίσης κλπ. Ειδικά για τον νομό των Κυκλάδων που εξειδικεύεται στον τομέα παροχής υπηρεσιών (τουρισμός), ο διαχωρισμός του παραγωγικού συστήματος θα έπρεπε να ήταν τομέας παροχής υπηρεσιών και υπόλοιποι τομείς.

Κατά την εκπόνηση της πραγματοποιήθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες οι οποίες ουσιαστικά είναι παρεμφερείς για όλες τις μελέτες αυτού του τύπου.

Σύμφωνα με τον Δήμαρχο της Μυκόνου, κ. Βερώνη Μιχ, η μελέτη αυτή δεν επηρέασε καθόλου την Μύκονο, πράγμα το οποίο έως έναν βαθμό είναι αναμενόμενο λόγω του ότι η μελέτη συνταχτική για τον νομό Κυκλάδων και όχι για το νησί της Μυκόνου. Πρέπει όμως να μας προβληματίσει η αδυναμία της νομαρχίας να διαδώσει την μελέτη στους Δήμους.

3.2.4 Γενικό πολεοδομικό Σχέδιο Χώρας Μυκόνου

Ήταν μια μελέτη που είχε μεγάλο αντίκτυπο στην τοπική κοινωνία της Μυκόνου⁷⁶. Η μελέτη ανατέθηκε το 1983 στον κ. Κατσούρο για την εκπόνηση της μελέτης Επέκτασης και Αναθεώρησης του Σχεδίου Πόλεως, αλλά παράλληλα και για την αναθεώρηση του 336Δ του 1976 (μελέτη Καλλιγά Α.Σ. - Παπαγεωργίου Α.Ν. - Πολίτης Ι.Β. - Ρωμανός Α.Γ.). Το ΓΠΣ, θεσμοθετήθηκε το 1987 με το Διάταγμα του Κουλουμπή και από κει και μετά ξεκίνησε η μελέτη Αναθεώρησης του 336Δ του 1976 και η μελέτη Επέκτασης του ΣΠ.

Μεγάλο πρόβλημα ανέκυψε κατά την θεσμοθέτηση της μελέτης από την λάθος εντύπωση που είχαν οι ιδιοκτήτες, θεωρώντας δεδομένο, ότι η Επέκταση του Σχεδίου Πόλεως θα πραγματοποιηθεί με το διάταγμα του '23⁷⁷, αφού κοντά στον οικισμό,

---

⁷⁶ Σύμφωνα με τον Δήμαρχο Μυκόνου, κ. Βερώνη Μιχ, στην δημόσια παρουσίαση που πραγματοποιήθηκε το 1983 για τα θεσμικά εργαλεία που θα χρησιμοποιούνταν στις νέες μελέτες (πολιτική του Τρίτη), της διαδικασίες που προβλέπει δηλαδή ο 947/79 και άλλες ρυθμίσεις από τον 1337/83, δημιουργήθηκαν αντιδράσεις, δηλαδή δεν ακούστηκε καλά, η τότε επαφή με αυτού του είδους τις ιδέες. Ίσως δεν αναπτυχθήκανε και σαφώς τα νέα θεσμικά εργαλεία (που είναι εκ των πραγμάτων σύνθετοι μηχανισμοί, ακόμα και για ειδικούς, πόσο μάλλον για ανθρώπους πιθανούς ιδιοκτήτες που δεν έχουν καμία σχέση με όλα αυτά). Αν είχε τεθεί απλά η επιλογή, (σύμφωνα με την λογική του Διατάγματος του '23) στους ιδιοκτήτες που θέλουν η περιοχή τους να μπει στον οικισμό, αν δηλαδή ήταν πρόθυμοι εκ των προτέρων, (προκειμένου να ενταχθούν οι ιδιοκτησίες τους σε οικισμό), να δώσουν υπό μορφή αυτό-αποζημίωσης το 25% της ιδιοκτησίας τους για κοινόχρηστους χώρους, όλοι θα δεχόντουσαν.

⁷⁷ Σύμφωνα με το διάταγμα του '23, το οποίο εφαρμόζεται για την ρυμοτόμηση σε πυκνοδομημένες περιοχές, ο ιδιοκτήτης προσφέρει για κοινόχρηστο χώρο ένα τμήμα του οικοπέδου του, ενώ στις αραιοδομημένες περιοχές εφαρμόζεται η εισφορά σε γη και χρήμα του 947/79 «περι αστικών περιοχών».

πολλές ιδιοκτησίες είχαν ήδη δομηθεί και έπρεπε να ρυμοτομηθεί μια είδη πυκνοδομημένη⁷⁸ περιοχή.

Η σύγκυση την οποία προκάλεσε η παρουσίαση των διαδικασιών για την απόκτηση των κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων κατά την επέκταση του σχεδίου πόλεως, (είτε με τον μηχανισμό της εισφορές σε γη και σε χρήμα, είτε με την διαδικασία της αυταποζημίωσης, είτε με την διαδικασία της απαλλοτρίωσης) δημιούργησε μια άρνηση στην τοπική κοινωνία, με αποτέλεσμα να υπάρχει άσχημη αντίδραση από την πρώτη επαφή με τη μελέτη. Η κατάσταση επιβαρύνθηκε και από το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δεν ήθελε την Επέκταση του Σχεδίου Πόλεως.

Την εκπόνηση του ΓΠΣ ανέλαβε αρχικά ο κ. Κατσούρος,⁷⁹. Τελικώς την εκπόνηση της μελέτης ανέλαβε το ΥΠΕΧΩΔΕ από το 1988 το οποίο όμως καθυστέρησε υπερβολικά, παρ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν από 1991 και έπειτα με στόχο την επιτάχυνση της μελέτης.

Η μελέτη χωρίσθηκε σε δυο φάσεις. Η Α φάση ήταν η επικαιροποίηση του διατάγματος της μελέτης Καλλιγά - Ρωμανού (το 336Δ/76) και από αυτό προέκυψε το 721Δ/95. Το πρώτο στάδιο της μελέτης τελείωσε το 1995 και προβλέπει κάποιες μικρές τροποποιήσεις στο Σχέδιο Πόλεως της Μυκόνου, κρατάει όμως γενικά τις προτάσεις από την μελέτη «Μύκονος - Δήλος - Ρηνεια Χωροταξική Ρυθμιστική μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως». Κάνει μόνο κάποιες τροποποιήσεις, ως προς τις επιτρεπόμενες χρήσεις γης (λίγο πιο αυστηρές). Η μελέτη για την Επέκταση του Σχεδίου Πόλεως που αποτελεί την Β φάση της μελέτης, στο τέλος του χρόνου ενδέχεται να πάει στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (για να θεσμοθετηθεί).

---

⁷⁸ Πυκνοδομημένη ορίζεται μια περιοχή βάσει των εξής κριτηρίων:

- έγκυρα στον υπολογισμό κτίσματα ορίζονται μόνο αυτά που είναι μεγαλύτερα από 30μ² και μόνο αυτά λαμβάνονται υπόψη στους υπολογισμούς.
- η περιοχή μελέτης να περιέχει έγκυρα κτίσμα τουλάχιστον το 50% των υφισταμένων ιδιοκτησιών.
- ιδιοκτησίες υπολογίζονται τόσες φορές, όσο είναι ακέραιο πολλαπλάσιο του 500μ², η συνολική έκταση του γηπέδου.
- πρέπει τα δυο έγκυρα κτίσματα να είναι σε απόσταση μικρότερη των 40μ.
- το 70% των κτηρίων να είναι κατοικίες.

⁷⁹ Η ομάδα εργασίας εγκατέλειψε την μελέτη μετά από προβλήματα που δημιουργήθηκαν, συνεχείς προστριβές με την ΕΠΑ της Σύρου.

Οι αντιδράσεις στο θέμα αυτό της κοινωνίας του νησιού στην τελευταία φάση της μελέτης, όπου έγιναν οι τελευταίες αναρτήσεις, τόσο για τα εντός όσο και τις εκτός σχεδίου ιδιοκτησίες, που έγινε η επέκταση το 1992 και 1993 γενικώς ήταν αρνητικές, στην γνωστή λογική να μη δώσει κανείς. Είναι παράλογο από την μία οι ιδιοκτήτες να θέλουν να μπουν στο Σχέδιο Πόλης και από την άλλη να μην είναι διατεθειμένοι να συνεισφέρουν για κοινόχρηστους χώρους. Οι ιδιοκτήτες στην εντός σχεδίου περιοχή, δικαιολογημένα⁸⁰ να αντιδρούν όταν είναι στο Σχέδιο Πόλεως από το 1900 και όταν έχει εκδοθεί το 336Δ/76.

Η ολοκλήρωση της μελέτης Αναθεώρησης και Επέκταση του ΣΠ καθυστέρησε χαρακτηριστικά. Τώρα τελειώνει η επέκταση του Σχεδίου Πόλεως ενώ έπεται ακόμη ΠΕ. Συνεπώς στην καλύτερη περίπτωση η μελέτη θα ολοκληρωθεί στο 2000, με αποτέλεσμα να έχει αλλοιωθεί, υποβαθμιστεί τελείως η περιοχή της Επεκτάσεως, αφού θα έχει οικοδομηθεί σε μεγάλο βαθμό, με άλλες διαδικασίες. Η περιοχή επέκτασης του ΣΠ κινδύνευε μέχρι τώρα διότι η τριετής αναστολή που δίνεται για αναστολή της οικοδομικής δραστηριότητας δεν έφτασε για την ολοκλήρωση της ΠΜ και έληξε εδώ και δύο χρόνια⁸¹.

Ο Δήμος έχει αναθέσει την ΠΕ⁸² εδώ και 2 χρόνια. Στόχος είναι η μελέτη να έχει ολοκληρωθεί μέχρι του 2000. Έχουν κρατηθεί κάποιοι δημόσιοι χώροι οι οποίοι μπορούν να φιλοξενήσουν κάποιες κοινόχρηστες και κοινωφελείς εγκαταστάσεις.

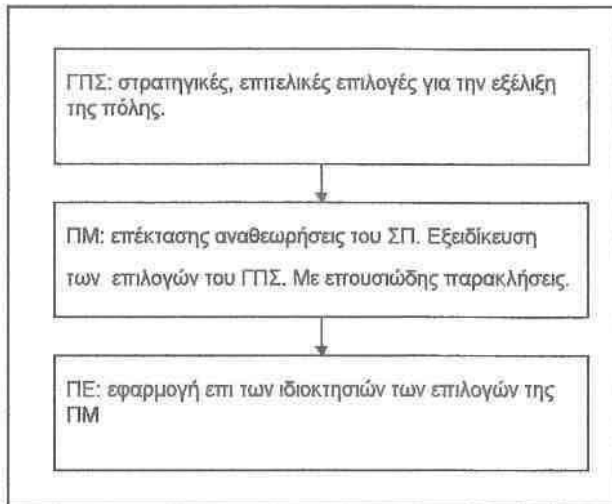
---

⁸⁰ Ουσιαστικά αν όχι και τυπικά, το Σχέδιο Πόλεως θα έχει ολοκληρωθεί το 2000μ.Χ με αποτέλεσμα να μην υπάρχει στους ιδιοκτήτες η απαιτούμενη εμπιστοσύνη ως προς την εξέλιξη της μελέτης και να αντιδρούν αρνητικά λόγω της αδικαιολόγητης καθυστέρησης η οποία δημιούργησε πολλά προβλήματα, κατά την σύνταξη της μελέτης.

⁸¹ Για αυτό το θέμα έγιναν επανειλημμένα διαβήματα στον Υπουργό ΥΠΕΧΩΔΕ, αλλά δεν κατέστη δυνατόν να βρεθεί άλλος τρόπος για να παρατείνει την αναστολή της οικοδομικής δραστηριότητας. Από την άλλη δεν επέστρεψε την διαδικασία έγκρισης της Επέκτασης του ΣΠ, η οποία και υπεγράφη τώρα. Κατά συνέπεια οι απόψεις που επικρατούν στον κόσμο, η δημιουργία αυτού του αρνητικού κλίματος δηλαδή για τον ρόλο του ΥΠΕΧΩΔΕ εντάθηκε.

⁸² Αξιοσημείωτο είναι ότι εισφορά σε γη και χρήμα σύμφωνα με τον 947/79 δίνουν και τα οικόπεδα τα εντός, του ΣΠ τα οποία είναι αραιοδομημένα, δηλαδή όχι μόνο οι αραιοδομημένοι τομείς της περιοχής Επέκτασης του ΣΠ αλλά και αυτά του οικισμού. Με αφορμή το Διάταγμα του 1995 που έδωσε το δικαίωμα στο Δήμο να προχωρήσει στην ΠΕ, ξεκίνησε ο Δήμος και ανέθεσε την ΠΕ.

Γράφημα 11: περιγραφής κύριου άξονα επέκτασης αναθεώρησης τους ΣΠ μιας περιοχής

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Η ολοκλήρωση της μελέτης Επέκτασης Αναθεώρησης του ΣΠ της Χώρας Μυκόνου καθυστέρησε αδικαιολόγητα. Είναι 1998 η μελέτη ξεκίνησε από το 1983, μια μελέτη η οποία ουσιαστικά θα μπορούσε να ολοκληρωθεί σε 2,3 χρόνια διήρκησε 15 χρόνια. Σήμερα θα έπρεπε να μιλάμε για την τρίτη επέκταση του ΣΠ όχι για την δεύτερη.

Επιπλέον ακόμα δεν έχει ξεκινήσει η ΠΕ και κινδυνεύει πλέον το Σχέδιο να μην έχει νόημα, και η περιοχή επέκτασης έχει υποβαθμιστεί ουσιαστικά από την οικοδομική δραστηριότητα ενώ οι αξίες γης έχουν ανέβει πολύ. Για την κατάσταση αυτή όλοι έχουν ευθύνη σε κάποιο βαθμό το κεντρικό κράτος κυρίως το ΥΠΕΧΩΔΕ, η νομαρχία, η ΤΑ Δήμος Μυκωνίων, αλλά και η τοπική κοινωνία (ο προσδιορισμός του βαθμό ευθύνης δεν είναι δυνατόν να διασαφηνισθεί στο πλαίσιο αυτής της μελέτης).

Το άλλο μεγάλο λάθος για την διευθέτηση των χωρικών θεμάτων στο νησί της Μυκόνου ήταν ο τρόπος που ορίστηκαν οι νέοι οικισμοί με το ΠΔ 244/3.5.1995⁸³. Δηλαδή οι περιοχές που έγιναν οι οικισμοί με απλή χάραξη των ορίων, όπως ο Πλατύς Γυαλός, ο Αη-Γιάννης. Το πρόβλημα με αυτήν την πρακτική ήταν ότι δεν εξασφαλίστηκαν σε αυτούς, τους νέους οικισμούς επαρκείς κοινόχρηστοι χώροι. Είναι καλό το ότι έγιναν οι

⁸³ Το διάταγμα 244/3.5.1985 και με τις πρόσθετες διατάξεις οι οποίες θεσμοθετήθηκαν με τον ν.2242/94 αποσκοπούσαν στην οριοθέτηση οικισμών κάτω των 2000 κατοίκων οι οποίοι προϋπήρχαν του 1983.

οικισμοί, διότι αν η οικοδομική δραστηριότητα δεν κατευθυνθεί σε οργανωμένους υποδοχείς θα οικοδομηθεί ο εξωοικιστικός χώρος, υποβαθμίζοντας το φυσικό περιβάλλον. Ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίστηκαν οι νέοι οικισμοί δεν ήταν ο καλλίτερος δυνατός⁸⁴.

Έτσι λοιπόν υποβαθμίστηκαν αυτές οι περιοχές, σήμερα υπάρχουν ελάχιστοι αδόμητοι χώροι, για την εξασφάλιση των απαραίτητων κοινόχρηστων χώρων και άλλων κοινωφελών υποδομών⁸⁵, με αποτέλεσμα να είναι πολύ δύσκολο να γίνει ρυμοτόμηση, λόγω των τεράστιων συμφερόντων που οφείλονται στην μεγάλη αξία της γης⁸⁶.

Συνοψίζοντας σύμφωνα με τον δήμαρχο Μυκονίων κ. Βερόνη Μιχ. τα λάθη τα οποία δημιούργησαν αυτό το αρνητικό κλίμα στην τοπική κοινωνία ως προς την ολοκλήρωση της διαδικασίας για την Επέκταση και Αναθεώρηση του ΣΠ στην χώρα Μυκόνου είναι:

- Η επιτόλαιη διαδικασία ενημέρωσης της τοπικής κοινωνίας του νησιού για τα θεσμικά εργαλεία τα οποία θα χρησιμοποιούνταν στην ΠΜ, για την απόκτηση των

⁸⁴ Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, με μια απόφαση του Νομάρχου, οι εκτός οικισμού περιοχές, εκεί που δεν μπορούσε κανείς να οικοδομήσει τίποτε σε μια έκταση 3 στρεμμάτων, (αφού η αρτιότητα ήταν 4 στρέμματα), βρίσκεται τώρα να κτίζει 400 μέτρα στο στρέμμα. Αυτή η ρύθμιση ήταν προβληματική, αφενός ως προς την επιτρεπόμενη οροφωεπιφάνια ανά στρέμμα (400 μ² είναι πολύ) και αφετέρου για αυτούς τους οικισμούς το κεντρικό κράτος θα μπορούσε να είχε συντάξει κανονικό πολεοδομικό σχέδιο απαιτώντας από τους ιδιοκτήτες είτε με αυταποζημίωση είτε με εισφορά σε γη και χρήμα ένα ποσοστό επί της ιδιοκτησίας περίπου 25% (και όχι το μικρότερο ποσοστό που πρόσφερε ο ιδιοκτήτης στον Δήμο ή την κοινότητα για την διάνοιξη του δρόμου κλπ) πράγμα που ήταν όλοι διατεθειμένοι να δώσουν, αφού οι ιδιοκτησίες τους αποκτούσαν πολύ μεγάλη αξία και από την άλλη ο δήμος αποκτούσε κοινόχρηστους χώρους.

Από την άλλη πλευρά δεν θα ήταν δυνατή η σύνταξη 11.000 ΠΣ, για όλους δηλαδή τους οικισμούς οι οποίοι απέκτησαν όριο, σίγουρα όμως σε κάποιες ιδιαίτερες, ευαίσθητες, περιοχές θα έπρεπε να είχε συνοδευτεί ο προσδιορισμός του ορίου του οικισμού και με κάποια μελέτη.

Ο προσδιορισμός νέων οικισμών με απλή χάραξη των ορίων τους μπορεί σε κάποιες περιοχές να είχε θετικά αποτελέσματα στην περίπτωση της Μυκόνου όμως δημιούργησε πολλά προβλήματα τα οποία είναι πολύ δύσκολο να ξεπεραστούν.

⁸⁵ Λύση για το πρόβλημα θα μπορούσε να αποτελέσει η μεταφορά συντελεστή δόμησης σε κάποια άλλο οργανωμένο υποδοχέα. Το μέτρο της μεταφοράς συντελεστή δόμησης έχει κριθεί από το συμβούλιο της επικράτεια αντισυνταγματικό παρόλα αυτά η προσεκτική εφαρμογή του θα μπορούσε να επιλύσει τα σοβαρά χωρικά προβλήματα κάποιων ευαίσθητων περιοχών όπως της Μυκόνου.

⁸⁶ Είναι πολύ δύσκολο σήμερα π.χ. στον Πλατύ Γυαλό να απαλλοτριωθεί το μοναδικό αδόμητο οικόπεδο, που υπάρχει μέσα στο κέντρο του οικισμού, κοντά στη θάλασσα, το οποίο κοστολογείται 1 δις τα 3 στρέμματα, άσχετα με τις αντικειμενικές αξίες που υπάρχουν, (επειδή είναι μοναδικό η αξία του είναι ανεκτίμητη). Πως θα γίνει η απαλλοτρίωση ώστε να γίνει πλατεία και με ποιο τρόπο, ο Δήμος αδυνατεί για προφανείς οικονομικούς λόγους. Από την άλλη αν ξεκινήσει μία τέτοια προσπάθεια τρεις μήνες το οικόπεδο αυτό θα έχει οικοδομηθεί.

κοινόχρηστων χώρων (δηλαδή οι μηχανισμοί που προβλέπονται από το ΠΔ '23, τον ν. 947/79 και τον ν. 1337/83) και κυρίως κάποιες πολύπλοκες διατάξεις του. Από τον «απλό λαό» δεν έγινε κατανοητή η λογική και η φύση των θεσμικών εργαλείων, επιτείνοντας την δημιουργία ενός κλίματος άρνησης και δυσπιστίας απέναντι στην προσπάθεια σύνταξης και θεσμοθέτησης της μελέτης.

- Άλλος λόγος αρνητικής αντίδρασης των κατοίκων της Μυκόνου, όπως αυτός εκφράστηκε στις δυο αναρτήσεις και κυρίως στην ανάρτηση, της επέκτασης του σχεδίου⁸⁷, ήτανε μια δριμύτατη κριτική για την καθυστέρηση της μελέτης, για την οποία ευθύνονταν οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες που αναπαράγονται στο ΥΠΕΧΩΔΕ. Με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα αφ' ενός, να θέλουμε οι ιδιοκτήτες της περιοχής την επέκταση του ΣΠ να μπούνε οι ιδιοκτησίες τους στο σχέδιο πόλης, και αφ' ετέρου να επιδιώκουν να δώσουν για κοινόχρηστο⁸⁸ χώρο όσο το δυνατόν λιγότερο από την ιδιοκτησία τους.

3.2.5 Ειδική Χωροταξική Μελέτη (EXM) των Νήσων Άνδρου - Τήνου - Μύκονου

Η Ειδική Χωροταξική Μελέτη των νήσων Άνδρου - Τήνου - Μύκονου ανατέθηκε στον Δασκαλάκη Κ. στις 19/11/1992. Η μελέτη εκπονείται σε τέσσερις φάσεις:

1. στην πρώτη φάση αναλύεται η υπάρχουσα κατάσταση καθώς και η διατύπωση εναλλακτικών προτάσεων.
2. στην δεύτερη φάση περιλαμβάνεται η διατύπωση της πρότασης που έχει επιλεγεί από την δ/ση της υπηρεσίας.
3. στην τρίτη φάση περιλαμβάνεται η τελική προσαρμογή της πρότασης και αποτελεί ουσιαστικά το σχέδιο του Π. Διατάγματος το οποίο αποστέλλεται για γνωμοδότηση

⁸⁷ Η δυσαρέσκεια της τοπικής κοινωνίας εκφράστηκε στο Δημοτικό Συμβούλιο, αρμόδιο για την διαδικασία των ενστάσεων από την τοπική κοινωνία, στις δυο αναρτήσεις και κυρίως στην ανάρτηση για την επέκταση του σχεδίου πόλεως που έγινε το 1993.

⁸⁸ Οι προτάσεις που έκαμε το Δημοτικό Συμβούλιο, να μην υπάρχουν σουβλατζιδικα, ή κλίμακες ανόδου προς τον όροφο, να μην υπάρχουν στην πόλη συνεργεία αυτοκινήτων, ορισμένα χωράφια να μην κτιστούνε, δράσεις οι οποίες είδη είχαν προταθεί σε προηγούμενες χωρικές μελέτες, αντιμετωπίστηκαν θετικά από τους κατοίκους.

Η κοινωνία του νησιού αντέδρασε δηλαδή θετικά στα ζητήματα που αφορούσαν ρυθμίσεις για την προστασία του παραδοσιακού στοιχείου του νησιού.

στο ΣΧΟΠ του νομού Κυκλάδων και μετά στο αρμόδιο υπουργό ΠΕΧΩΔΕ για θεσμοθέτηση.

4. στην τέταρτη φάση περιέχεται η σύνοψη όλης της μελέτης και περιλαμβάνεται η τελική διατύπωση της πρότασης.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην περίπτωση της EXM των νήσων Άνδρου, Τήνου, Μύκονου είναι η ακόλουθη: Σημειωτέον ότι η διαδικασία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα, η μελέτη βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο.

- 11/1992 Υπογραφή της σύμβασης ανάθεσης της μελέτης από τον Υφυπουργό ΠΕΧΩΔΕ.
- 12/1992 Υποβολή Α φάσης (παρουσίαση της Α φάσης της μελέτης σε σύσκεψη των αρμοδίων φορέων και της επιτροπής επίβλεψης στην Ερμούπολη της Σύρου).
- 9/1993 Υποβολής της Β φάσης μελέτης (παρουσίαση της Β φάσης της μελέτης στην Δ/ση Χωροταξίας του ΥΠΕΧΩΔΕ καθώς και σε λαϊκές συγκεντρώσεις στα νησιά Άνδρο, Τήνο, Μύκονο).
- 5/1995 Υποβολή της Γ φάσης της μελέτης (στους ΟΤΑ και γνωμοδότηση αυτών).
- 7/1996 Υποβολή της Γ1 φάσης της μελέτης (επανα-υποβολή της Γ1 φάσης της μελέτης μετά από την ενσωμάτωση των παρατηρήσεων, τροποποιήσεων που ζήτησε η δ/νουσα Υπηρεσία).

Στην περίπτωση της EXM Νήσων Άνδρου, Τήνου, Μύκονου αναπαράγονται τα προβλήματα που παρατηρούνται και σε άλλες περιπτώσεις όπου επιχειρήθηκε η θεσμοθέτηση EXM.

Η μελέτη διήρκησε μεγάλο χρονικό διάστημα (ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί), με αποτέλεσμα η κατάσταση που πήγε να αποτρέψει, να αποτελεί τώρα πραγματικότητα. Σε όλη αυτή την περίοδο η οικοδομική δραστηριότητα (κύριος παράγοντας περιβαλλοντικής υποβάθμισης) συνεχίστηκε με πολύ έντονους ρυθμούς, αφού οι ιδιοκτήτες φοβήθηκαν ότι μια ενδεχόμενη εφαρμογή της μελέτης θα καθιστούσε τα γήπεδα τους μη άρτια, η θα μπορούσαν να δομήσουν με πολύ απεχθείς όρους.

Μια ενδεχόμενη εφαρμογή της μελέτης συνεπάγονταν την δημιουργία πολύ έντονων αντιθέσεων μεταξύ των ιδιοκτητών της Μύκονου. Από την πρόταση προβλέπονταν περιοχές στις οποίες η δόμηση σχεδόν απαγορεύονταν, ενώ αντίθετα σε άλλες περιοχές προβλέπονταν μέχρι και η δυνατότητα για ιδιωτική πολεοδόμηση.

Στην EXM χρησιμοποιήθηκαν μονάχα κανονιστικοί όροι και όχι μηχανισμοί οικονομικών ή άλλου είδους κινήτρων ή αποζημιώσεων με αποτέλεσμα η πρόταση της μελέτης να αναπαράγει πολύ σημαντικές αδικίες. Για την ρύθμιση χωρικών θεμάτων τέτοιας κλίμακας, είναι απαραίτητη, η χρήση μηχανισμών οικονομικών κινήτρων και όχι μόνο η χρήση απαγορευτικών, κανονιστικών όρων.

Συμπερασματικά το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν έντονες αντιδράσεις στην φάση της σύνταξης της μελέτης από την τοπική κοινωνία και η μελέτη να καθυστερήσει χαρακτηριστικά αναπαράγοντας έναν φαύλο κύκλο, αφού η καθυστέρηση εφαρμογής της μελέτης συνεπάγεται υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η προστασία του οποίου είναι το ζητούμενο της μελέτης. Αν κατά την διαδικασία σύνταξη της μελέτης η τοπική κοινωνία είχε εμπλακεί μέσω συμμετοχικών διαδικασιών, η εφαρμογή της, μέσω θεσμοθέτησης των προτάσεων, θα ήταν πολύ πιο απλή υπόθεση, αφού οι αντιδράσεις θα είχαν εκφραστεί κατά την φάση σύνταξη αυτής και άρα ενσωματωθεί στις προτάσεις της μελέτης εξασφαλίζοντας την κοινωνική συναίνεση.

3.2.6 Άλλες Μελέτες

Στην Μύκονο πραγματοποιήθηκαν και άλλες μελέτες οι οποίες δεν εντάσσονταν σε μια συστηματική προσπάθεια σχεδιασμού εθνικής κλίμακας (όπως, οι προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών ΥΧΟΠ 1994, οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες η το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο που προαναφέρθηκαν), αλλά είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε θεωρητικό και προγραμματικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι πολλά από τα «μεγάλα» έργα που πραγματοποιήθηκαν στο νησί προτείνονταν από κάποια μελέτη η οποία αν και δεν θεσμοθετήθηκε ποτέ για κάποιους λόγους⁸⁹ επηρέασε την ανάπτυξη του νησιού. Στην συνέχεια αναφέρονται οι κυριότερες από τις μελέτες αυτές:

1. ENVIPLAN Τσεκούρας Γ. «ΜΕΛΕΤΗ ΧΩΡΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» Αθήνα ΥΠΕΧΩΔΕ γενική Δ/ση περιβάλλοντος Δ/ση Χωροταξίας 1997.

---

⁸⁹ Οι κύριοι λόγοι σύμφωνα με τα συμπεράσματα από συζήτηση που είχα με τον κ. Βερώνη Μιχ. δήμαρχο Μυκόνου, καθώς και με στελέχη από το ΥΠΕΧΩΔΕ, έχουν να κάνουν κυρίως με την καθυστέρηση ολοκλήρωσης της μελέτης όσο και την αδυναμία θεσμοθέτησης της λόγω αντιδράσεων της τοπικής κοινωνίας. Οι λόγοι αυτοί είναι πολλοί και διαπλεκόμενοι μεταξύ τους, είναι αυτοί που έχουν να κάνουν με τις ιδιαιτερότητες του χώρο-κοινωνικού συστήματος που μελετάται και άλλοι που έχουν να κάνουν με προβλήματα και αδυναμίες της ίδιας της διαδικασίας.

2. Αυγουστίνος Δ. Τρίτων Σύμβουλοι Μηχανικοί, Kantor Σύμβουλου Επιχειρήσεων «ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΜΥΚΟΝΟ ΦΑΣΗ Α ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ» Εκδόσεις ΕΤΒΑ 1992.
3. Ερευνητικό Πρόγραμμα «ΧΩΡΑ ΜΥΚΟΝΟΥ: ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 1997.

Πίνακας 8: περιγραφής μελετών χωρικών ρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν στην Μύκονο⁹⁰

Μελέτη	Έτος παράδοσης	Φορέας εκπόνησης	Φορέας ανάθεσης	Βαθμός συμμετοχικών διαδικασιών.
Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Χώρας Μυκόνου	Ερμούπολης 1983 ΥΠΕΧΩΔΕ 1988	Κατσούρος Κ.	ΥΠΕΧΩΔΕ	Μικρή (όχι ουσιαστική αλλά έντονες διαμαρτυρίες).
Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νήσων Άνδρου - Τήνου - Μύκονου	Αθήνα 1996	Δασκαλακης Κων.	ΥΠΕΧΩΔΕ Δ/ση Χωροταξίας	Μικρή (όχι ουσιαστική αλλά έντονες διαμαρτυρίες).
Νομος Κυκλάδων: Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων)	Αθήνα 1994	ΥΧΟΠ. Δ/ση Χωροταξίας	ΥΧΩΠ Δ/ση Χωροταξίας	Μικρή (συστηματική προσπάθεια εμπλοκής τοπικών φορέων).
Μύκονος - Δήλος - Ρηγεία: Χωροταξική Ρυθμιστική μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως	Αθήνα 1972	Καλλιγας Α.Σ. - Παπαγεωργίου Α.Ν. - Πολίτης Ι.Β. - Ρωμανός Α.Γ	Βασιλείων της Ελλάδας Υπουργείων Κυβερνητικής Πολιτικής Διεύθυνση Χωροταξικού Προγραμματισμού Αθήνα 1972	Καθόλου
Μελέτη Χωρικών Επιπτώσεων των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών στην περιφέρεια νοτίου Αιγαίου.	Αθήνα 1997	ENVIPLAN Τσεκούρας	ΥΠΕΧΩΔΕ γενική Δ/ση περιβάλλοντος Δ/ση Χωροταξίας	Καθόλου
Μελέτη επισήμανσης αναπτυξιακών δυνατοτήτων στη νήσο Μύκονο	Αθήνα 1992	Αυγουστίνος Δ. Τρίτων Σύμβουλοι Μηχανικοί, Kantar Σύμβουλου Επιχειρήσεων	ΕΤΒΑ	Μικρή (Ψευδοσυμμετοχή)

Πηγή: ίδια επεξεργασία

⁹⁰ Οι μελέτες ταξινομήθηκαν ανάλογα με τις επιδράσεις που είχαν στην Μύκονο όπως αυτό διαπιστώθηκε από την συνέντευξη με τον δήμαρχο του νησιού κ. Βερώνη Μιχ.

3.3 Η πρακτική της εφαρμογής «συμμετοχικών» διαδικασιών κατά την προσπάθεια χωρικού σχεδιασμού στην περίπτωση του νησιού της Μυκόνου

3.3.1 Εισαγωγικά

Στο ακόλουθο κεφάλαιο περιγράφονται οι κυριότεροι λόγοι εξ αιτίας των οποίων δεν κατέστη δυνατή η εφαρμογή των επιλογών των χωρικών μελετών που πραγματοποιήθηκαν για την Μύκονο. Οι αιτίες αυτές ουσιαστικά είναι δύο κατηγοριών, αφενός αυτές που αφορούν γενικά αδυναμίες των εργαλείων χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και κυρίως αδυναμίες του θεσμικού πλαισίου (αντιφατικά σημεία, έλλειψη εσωτερικής συνέπειας και λογικής, νομικά κενά) και αφετέρου ιδιαιτερότητες που αφορούν την συγκεκριμένη χώρο-κοινωνική ενότητα που εξετάζεται.

Η Μύκονος αποτελεί ένα ιδιαίτερο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα το οποίο λειτούργησε και συνεχίζει να λειτουργεί με τους νόμους της αγοράς. Η όποια συντονισμένη προσπάθεια επέμβασης σε αυτό εγείρει έντονες αντιδράσεις, οι οποίες την καθιστούν ανενεργή.

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται αυτή η ιδιαιτερότητα, καθώς και η πρακτική με την οποία η τοπική κοινωνία διαχειρίζεται χωρικά ζητήματα. Από την ανάλυση αυτή υπογραμμίζεται, η επιτακτική πλέον αναγκαιότητα ενσωμάτωσης μηχανισμών συμμετοχής, αυτοδιαχείρισης, της τοπικής κοινωνίας, στην σύνταξη και θεσμοθέτηση αυτών των μελετών με στόχο την ισόρροπη ανάπτυξη.

3.3.2 Ειδικά προβλήματα στην διαδικασία χωρικού σχεδιασμού στην Μύκονο, ο ρόλος της ΤΑ

Η διαδικασία λήψης των αποφάσεων και η σύνταξη της μελέτης είναι στην αρμοδιότητα του υπουργείου. Η ΤΑ έχει απλώς γνωμοδοτική αρμοδιότητα. Σε κάποια στάδια της διαδικασίας του σχεδιασμού, δηλαδή, η ΤΑ έχει στην ουσία λιγότερες από τις αρμοδιότητες εκείνες που θα μπορούσε να φέρει σε πέρας. Το αποτέλεσμα της σύνταξης των χωρικών μελετών από κεντρικούς φορείς είχε σαν αποτέλεσμα να αγνοηθούν ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρο-κοινωνικού συστήματος της Μυκόνου, αφού κατά την σύσταση της μελέτης δεν ελήφθησαν, υπόψη ενδογενείς δυναμικές, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση της ολοκλήρωσης και θεσμοθέτησης των μελετών.

Σίγουρα η ΤΑ κάποιες φορές προσπαθεί να εξυπηρετήσει τους κατοίκους, διότι οι Δήμαρχοι είναι εκλεγμένοι και κατά συνέπεια δεν μπορούν να πάρουν ακραίες θέσεις, προσπαθεί ενίοτε να εξυπηρετήσει κάποιους οι οποίοι έχουν τον τρόπο να ασκούν πιέσεις κλπ.

Επί της διαδικασίας των ενστάσεων η γνώμη των Δήμων είναι απλώς συμβουλευτική προς το ΥΠΕΧΩΔΕ παρόλο που η ΤΑ Μυκόνου θα μπορούσε να παίξει κομβικό⁹¹ ρόλο διευκολύνοντας τις διαδικασίες έκβασης της μελέτης. Στα Δημοτικά συμβούλια που είναι αρμόδια για θέματα διαχείρισης των ενστάσεων, κατά τις περιόδους ανάρτησης της μελέτης, υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από αυτούς που θίγονταν από τις ρυθμίσεις της μελέτης. Επικρατήσαν όμως απόψεις οι οποίες ήταν συμβατές με την μελέτη, αποδεικνύοντας ότι η τοπική κοινωνία της Μυκόνου κατανοεί την αναγκαιότητα συστηματικής και συντονισμένης αντιμετώπισης των χωρικών προβλημάτων που αναπαράγονται στο νησί.

Οι αντιδράσεις και οι αντιπαλότητες που εμφανίστηκαν θα ήταν πιο ήπιες σε περίπτωση που είχαν εμπλακεί στην διαδικασία σύνταξης της μελέτης κάποιες ενδογενείς δυναμικές, με άλλα λόγια να είχε εμπλακεί η τοπική κοινωνία στην διαδικασία εκπόνησης της μελέτης.

---

⁹¹ Η ΤΑ νομιμοποιείτε να έχει καθοριστικό ρόλο στην διαδικασία χωρικού σχεδιασμού αφού: α) καθιστά το κοινωνικό σύνολο De-facto ενδιαφερόμενο, β) τα άτομα που καλούνται να συμμετάσχουν έχουν πλήρη γνώση του χώρο-κοινωνικού σχηματισμού και των σχέσεων που το διέπουν γ) σύγχρονη απαίτηση για «περισσότερο» ενεργό και άμεση δημοκρατία στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Στο κεφ. 1 αναλύονται διεξοδικότερα οι λόγοι που καθιστούν την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας απαραίτητη προϋπόθεση στην διαδικασία σχεδιασμού.

Το συμπέρασμα είναι ότι όπου δόθηκαν κάποιες θεσμικές διέξοδοι, η κοινωνία της Μυκόνου κινήθηκε ανεξάρτητα. Γίνανε κάποια πράγματα για την ικανοποίηση του μεγάλου αριθμού αναγκών χωρικών διευθετήσεων που έχει το νησί. Όπου αναγκάστηκε η ΤΑ να περιμένει την ολοκλήρωση των χρονοβόρων διαδικασιών, που εξαρτιόνταν από το κεντρικό κράτος δημιουργήθηκαν έντονα προβλήματα, όχι τόσο από την αντίδραση των κατοίκων, αλλά κυρίως από τις αδράνειες του κρατικού μηχανισμού, αφού ώσπου να ολοκληρωθεί η μελέτη είχε ήδη δημιουργηθεί η πραγματικότητα που την καθιστούσε παντελώς άκαιρη.

3.3.3 Τα έργα της Μυκόνου

Η ΤΑ πιέζεται περισσότερο από τα τοπικά συμφέροντα. Παρόλα αυτά είναι απαραίτητο να εκφράζει συγκεκριμένη θέση, πολιτική και αυτή να ενσωματώνεται στις προτάσεις των όποιων χωρικών μελετών. Σε αντίθετη περίπτωση η πρακτική που ακολουθείται, είναι να μην θεσμοθετούνται οι μελέτες⁹², αφού περιέχουν ρυθμίσεις τις οποίες δεν αποδέχεται η τοπική κοινωνία αντιδρώντας δυναμικά.

Στην Μύκονο υπάρχει έντονη ανάγκη για την υλοποίηση κάποιων έργων, τα οποία προβλέπονταν λίγο πολύ από τις διάφορες μελέτες, που συντάχτηκαν κατά καιρούς, και τα οποία κατασκευάζονται με κάποιους τρόπους. Σε αυτά η τοπική κοινωνία αντιδράει θετικά. Προφανώς με αυτήν την διαδικασία δεν μπορεί να υλοποιηθούν όλες οι δράσεις που προέβλεπαν οι διάφορες μελέτες, ο δήμος δεν έχει την δύναμη να υποκαταστήσει τον ρόλο του κράτους, για αυτό πραγματοποιήθηκαν μόνο μερικά έργα.

Στην συνέχεια του κεφαλαίου περιγράφονται κάποια «μεγάλα έργα» που πραγματοποιήθηκαν στο νησί. Αναφέρονται επίσης σε αδρές γραμμές οι διαδικασίες με τις οποίες αυτά υλοποιήθηκαν, δικαιολογώντας λίγο η πολύ την έλλειψη εμπιστοσύνης

---

⁹²Στην περίπτωση της Μυκόνου από της μελέτες που πραγματοποιήθηκαν: α) Μύκονος - Δήλος - Ρηνεια: Χωροταξική Ρυθμιστική μελέτη του συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυμοτομικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεως, β) Μελέτη Χωρικών Επιπτώσεων των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών στην περιφέρεια νοτίου Αιγαίου γ) μελέτη επισήμανσης αναπτυξιακών δυνατοτήτων στη νήσο Μύκονο δ) Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νήσων Άνδρου - Τήνου - Μύκονου ε) Νομός Κυκλάδων Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό σχέδιο δομικών παρεμβάσεων) Θεσμοθετήθηκαν. Η μόνη μελέτη που θεσμοθετήθηκε ήταν το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Χώρας Μυκόνου και αυτή με χαρακτηριστικά χρονοβόρες διαδικασίες, αφού η μελέτη έχει διαρκέσει 15 και ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί η ΠΕ.

που δηλώνεται, από την τοπική κοινωνία, για τον ρόλο του κεντρικού κράτους ως προς την ρύθμιση χωρικών θεμάτων.

A. Εξεύρεση Χώρου Στάθμευσης

Για την χώρα της Μυκόνου η εξεύρεση οργανωμένου χώρου στάθμευσης είναι ζωτικής σημασίας. Ο μοναδικός χώρος στάθμευσής που υπάρχει αυτήν την στιγμή είναι ένας στο τέλος της πόλεως, εκεί που είναι η αφητηρία των λεωφορείων

Η Μύκονος έχει ανάγκη την χρήση του αυτοκινήτου αφού από πολύ παλιά ήτανε κατοικημένη σε μεγάλο βαθμό σε περιοχές εκτός του οικισμού. Σήμερα σαν προέκταση αυτής της πρακτικής πολλά ξενοδοχεία είναι κτισμένα στις παραλίες, με αποτέλεσμα το αυτοκίνητο να είναι πολύ χρήσιμο. Άρα θα πρέπει να υλοποιηθούν όλα τα κατάλληλα εκείνα έργα και όλες οι κατάλληλες υποδομές με σκοπό την θωράκιση του νησιού. Στην περίπτωση της Μυκόνου δεν ισχύει η λογική ότι ο Δήμος ή το Κράτος κάνει τον περιφερειακό δρόμο στη Μύκονο ή οργανωμένους χώρους στάθμευσης, -άρα θα έρθουν περισσότερα αυτοκίνητα αφού με την νέα υποδομή η χρήση του γίνεται πιο ελκυστική. Η Μύκονος είναι έτσι κτισμένη που απαιτείται η χρήση ενός μεταφορικού μέσου, είναι προφανές ότι η χρήση του αυτοκινήτου μπορεί να υποκατασταθεί σε μεγάλο βαθμό από δημόσια μέσα μεταφοράς.

B. Η κατασκευή του νέου λιμανιού στην θέση Τούρλο

Η κατασκευή του λιμανιού είναι ένα από τα σοβαρότερα έργα για την ανάπτυξη του νησιού. Κατασκευάζεται για τα κρουαζιερόπλοια, με στόχο την προσέλκυση και άλλων τύπων τουρισμού στο νησί (συνεδριακού, οικοτουρισμού, κλπ). Το Λιμάνι του Τούρλου το οποίο αναφερότανε σε παλαιότερες μελέτες ενδέχεται να αποσυμφορήσει το υπάρχον λιμάνι, το οποίο αδυνατεί να εξυπηρετήσει με ασφάλεια τους φόρτους που έχει το νησί τους μήνες τουριστικής αιχμής.

Στο ΓΠΣ δεν προβλέφτηκε⁹³ η κατασκευή ενός νέου λιμανιού (το υπάρχον αποδεδειγμένα δεν αρκεί να εξυπηρετήσει τους φόρτους που έχει το νησί σε περιόδους τουριστικής αιχμής) με αποτέλεσμα να αναγκασθεί ο Δήμος να κάνει μελέτη για την χωροθέτηση του νέου λιμανιού.

---

⁹³ Στην αρχική μελέτη προβλεπτότανε σε ένα κομμάτι και μετά με κάποιους τρόπους οι ιδιοκτήτες να ακυρώσουν την κατασκευή του.

Η μελέτη έχει πάρει δικό της ΠΔ, ως Λιμενικό Έργο, πλην όμως το ΥΠΕΧΩΔΕ⁹⁴, την ακύρωσε για περιβαλλοντικούς⁹⁵ όρους. Το πρόβλημα εστιάζεται σε κάποια κτίρια τα οποία απαιτούνται, για την στέγαση του λιμεναρχείου, και της αστυνομίας.

Η ακραία περιβαλλοντική διάθεση του να αντιτίθενται δηλαδή στην κατασκευή του όποιου έργου για να μην επιβαρύνθει το περιβάλλον δεν έχει νόημα στην συγκεκριμένη περίπτωση όταν έρχονται 6 έως 8 κρουαζιερόπλοια την ημέρα και δεν έχουν πού να αράξουν ούτε καν τα μισά⁹⁶ με αποτέλεσμα είτε να φεύγουν είτε να αράζουν αρόδου επιβαρύνοντας τους αντίστοιχους κόλπους.

Από την άλλη αναμφισβήτητη η κατασκευή ενός τέτοιου μεγάλου έργου όπως του λιμανιού στην θέση του Τούρλου ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις για την

⁹⁴ Οι υπηρεσίες του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. που από δικό τους λάθος δεν ενέταξαν την κατασκευή του νέου λιμανιού στην μελέτη γιατί δεν το προέβλεψαν εκείνη την εποχή, δεν ενέκριναν τα κτίρια με αποτέλεσμα να μην μπορούν να πραγματοποιηθούν με αυτοχρηματοδότηση. Εμφανίζεται δηλαδή μια αντίληψη στο ΥΠΕΧΩΔ.Ε από τη μια να μη δίνει σημασία και να καθυστερεί την διαδικασία και από την άλλη μια ακραία περιβαλλοντική αντίληψη να μην κτισθούν 3 κτίρια στο λιμάνι απαραίτητα για λειτουργίες λιμεναρχείο τελωνείο αστυνομία.

⁹⁵ Απόδειξη για την επιτακτική ανάγκη κατασκευής του έργου του λιμανιού επισημαίνεται και από το εξής περιστατικό που ανέλυσε ο κ. Βερώνης Μιχ. δήμαρχος Μυκόνου. .... «Το 1994 συναντήθηκα με δυο Ναύαρχους, του αμερικάνικου ναυτικού μεγάλα σε ηλικία και σε «μέγεθος» για να ελέγξουν πού βγαίνουν με τα κρουαζιερόπλοια οι αμερικανοί πολίτες. Το Λιμάνι δεν είχε ξεκινήσει στον Τούρλο, τους έδειξα το μουλαράκι απέναντι στον Τούρλο που έχει 10 μέτρα μήκος και βγαίνανε με τη λόγια, και έτυχε να είναι και φουρτούνα εκείνη την ημέρα. Και αναγκάστηκα λοιπόν να βγάλω τα σχέδια του Λιμανιού του Τούρλου. Ευτυχώς δεν γράψαν αρνητικά για την Μύκονο. Γράφοντας ένα αρνητικό σχόλιο θα ηφίστατο μεγάλη ζημιά ο τουρισμός του νησιού, (ό,τι έπαθε το Αεροδρόμιο των Αθηνών με την οδηγία την περυσινή εξ Αμερικής)».

«...Ο τουρισμός είναι ένα δυναμικό και μεταβαλλόμενο φαινόμενο. Ο πατέρας ο δικός σου μπορεί να ερχότανε στη Μύκονο το 1950 και να ζούσε βασικά σε ένα ενοικιαζόμενο δωμάτιο με την εξωτερική τουαλέτα. Σήμερα εσύ δεν μπορείς να ζεις σε ένα δωμάτιο και δεν μπορεί ούτε ο ίδιος ο πατέρας σου αν ξανάρθει μετά από 30 χρόνια, πιθανόν να μην του κάνει και το καλύτερο ξενοδοχείο. Άρα λοιπόν εκσυγχρονισμός στα θέματα των υποδομών πρέπει να γίνει, αλλά με προσοχή, με επιστημονικές μελέτες ώστε να μην υπάρχει καταστροφή του περιβάλλοντος, να μην υπάρχει μεγάλη αλλοίωση, να υπάρχει μια θωράκιση του Νησιού».

⁹⁶ Τα κρουαζιερόπλοια έρχονται στη Μύκονο από το 1965-1970. Τότε εξυπηρετούνταν με το υπάρχον λιμάνι σήμερα όμως οι συνθήκες έχουν αλλάξει πολύ. Αφενός η Μύκονος όλο το καλοκαίρι έχει από 5 έως 7 μποφόρ άρα τα κρουαζιερόπλοια φεύγουν τα μισά με αποτέλεσμα παράπονα διαμαρτυρίες κλπ, αφετέρου έχουν αλλάξει οι οδηγίες, δηλαδή ενώ παλιά επιτρεπότανε, σήμερα δεν επιτρέπεται να έρχεται το κρουαζιερόπλοιο και να βγαίνει ο ηλικιωμένος τουρίστας κατεβαίνοντας μια ανεμόσκαλα των 20 μέτρων ύψους μπαίνοντας σε μια λάγια.

Βεβαίως είχαμε τις λάγιες και προσπαθούμε όλοι να τις διατηρήσουμε, να τις επιδοτήσουμε κλπ. Δεν θέλουμε να χαθεί από το νησί το γραφικό στοιχείο, αλλά είναι αδύνατον να αντιμετωπισθούν οι σύγχρονες τουριστικές ανάγκες μόνο με παραδοσιακά μέσα χρειάζομαστε μοντέρνες λύσεις, να «παντρέψουμε» το παραδοσιακό με το σύγχρονο.

Μύκονο, τόσο από την αισθητική αλλοίωση του τοπίου όσο και η ενδεχόμενη ρύπανση από την αύξηση του φόρτου των πλοίων.

Στην κατασκευή της μαρίνα υπήρξαν αξιοσημείωτες αντιδράσεις της κοινωνίας του νησιού η αρχική θέση που προβλεπόταν για την κατασκευή του έργου ήταν η παραλία του Αγ. Χαραλάμπους (δίπλα στο Ξενία) την πιο κοντινή παραλία στην χώρα. Οι κάτοικοι κινητοποιήθηκαν έφτασαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας με αποτέλεσμα το έργο να ακυρωθεί.

Γ. Η μονοδρόμηση της εισόδου του λιμανιού

Η μονοδρόμηση υλοποιήθηκε το 1991 από την Δήμο ο οποίος κίνησε διαδικασίες αγοράς κάποιων ιδιοκτησιών. Θα είχε δημιουργηθεί σοβαρό κυκλοφοριακό πρόβλημα σε περίπτωση που το έργο δεν είχε πραγματοποιηθεί.

Η τοπική κοινωνία αντέδρασε πολύ θετικά στην πραγματοποίηση του έργου καθώς η αναγκαιότητα του είχε είδη διαπιστωθεί από τους κατοίκους, αφού ο απαιτούμενος χρόνος από την στιγμή που κανείς βγαίνει από το βαπόρι με το αυτοκίνητο και για να διασχίσει 500 μέτρα χρειάζεται ως και 4 ώρες, σε περιόδους τουριστικής αιχμής. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι πολίτες αντέδρασαν πολύ θετικά. Η διαδικασία για την αποπεράτωση του έργου ήταν ταχύτατη έγινε η απαλλοτρίωση, το έργο εντάχθηκε στο πακέτο ΝΤΕΛΟΡ και ολοκληρώθηκε πολύ σύντομα.

Δ. Η κατασκευή του περιφερειακού της Χώρας της Μυκόνου

Η ιδέα για την προώθηση του έργου του περιφερειακού ξεκίνησε από τον δήμο σε συνεργασία με το κεντρικό κράτος το οποίο ανέθεσε την μελέτη του έργου⁹⁷ σε ιδιώτες.

Η οδική υποδομή του νησιού είναι από το 1930 Ο περιφερειακός που υπάρχει στο λιμάνι γύρω από την πόλη, που χωρίζει την περιοχή που είναι εντός του σχεδίου με αυτήν που είναι εκτός, είναι έργο του 1930. Ο δρόμος δεν είναι πια περιφερειακός αφού η πόλη πρακτικά και μετά την ολοκλήρωση της ΠΜ θα εκτείνεται και από την άλλη πλευρά.

Τίθεται επιτακτικά πλέον η ανάγκη προώθησης της κίνησης έξω από την πόλη, δηλαδή είναι πρόβλημα η κίνηση π.χ. από το Λιμάνι προς τον Πλατύ Γυαλό να διοχετεύεται από

---

⁹⁷ Το έργο αναφερόταν και στο ΓΠΣ . Απλώς σαν ιδέα δε ήτανε στο αντικείμενο της μελέτης. Ο περιφερειακός δεν είναι στην περιοχή επέκτασης είναι εκτός.

την διασταύρωση των λεωφορείων. Θα πρέπει η κίνηση να διοχετεύεται εκτός της πόλης ώστε να αποσυμφορίζεται το οδικό δίκτυο.

Η χάραξη του περιφερειακού έγινε πρόσφατα έτσι ώστε να μην φαίνεται ο δρόμος από τον ορίζοντα με αποτέλεσμα να μην τίθεται και θέμα αισθητικής υποβάθμισης

Ε. Η κατασκευή του αεροδρομίου

Πρωθήθηκε επίσης και το έργο επέκτασης του αεροδρομίου. Η ανάγκη πραγματοποίησης του έργου ήταν επιτακτική, αφού οι οδηγίες της ΕΟΚ απαιτούν εγκαταστάσεις ικανές να προσγειωθούν μεγαλύτερα αεροπλάνα με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί θέμα στην μετακίνηση των τουριστών.

Ζ. Η κατασκευή των Φραγμάτων

Η κατασκευή του φράγματος αποτέλεσε έργο ζωτικής σημασίας για το νησί αφού τα δύο φράγματα που υπάρχουν ουσιαστικά έλυσαν το πρόβλημα της λειψυδρίας που ταλαιπωρούσε την Μυκόνου (από τις ποιο άνυδρες περιοχές της Ελλάδας). Η κατασκευή του έργου έγινε σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας. Ο ρόλος του Δήμου ήταν πολύ καθοριστικός στην πραγμάτωση αυτού του έργου, αφού προώθησε τις διαδικασίες της απαλλοτρίωσης⁹⁸. Η τοπική κοινωνία αντιδράσε πολύ θετικά. Οι ιδιοκτήτες που πέρασε μέσα στην έκταση που καλύπτει το φράγμα είναι περίπου 100 στρέμματα. Μεγάλη έκταση για τα δεδομένα του νησιού. Αν οι ιδιοκτήτες δεν δεχόντουσαν την αναγκαιότητα κατασκευής του έργου θα ήταν αδύνατον να υλοποιηθεί, αφού η τοπική κοινωνία έχει την δύναμη να αντιδράσει δυναμικά αίροντας την διαδικασία της απαλλοτρίωσης. Εκεί δηλαδή που ο πολίτης βλέπει ότι το έργο πρέπει να γίνει, στο τέλος στηρίζει το Δήμο και το Δήμαρχο. Εκεί αντιδρά θετικά.

---

⁹⁸ Παρόλες τις απαλλοτριώσεις που συντελέστηκαν για την κατασκευή κάποιων μεγάλων έργων (μονοδρομηση, φράγμα, βιολογικός κλπ) θα περίμενε κανείς να υπάρχει μια σχετική αντίδραση από την τοπική κοινωνία η οποία να εκφράζονταν στις επόμενες δημοτικές εκλογές πράγμα που δεν φάνηκε. Ενώ την πρώτη τετραετία το 1991, εκλεκτικέ ο δήμαρχος Μυκόνου κ. Βερώνης Μιχ. για πρώτη φορά, με ποσοστό 75%, τη δεύτερη τετραετία, με όλες αυτές τις αντιπαλότητες, και τις συγκρούσεις συμφερόντων κλπ, εκλέχτηκε με ποσοστό 80%. Άρα λοιπόν αποδεικνύεται ότι οι κοινωνίες αντιδρούν θετικά, σε προσπάθειες οι οποίες γίνονται για το κοινό καλό, αρκεί να ενημερωθούν και να κατανοήσουν την αναγκαιότητα και την ανιδιοτέλεια πραγματοποίησης του έργου.

**4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:
Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ
ΣΤΟΝ ΧΩΡΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ**

4.1 Η πραγματικότητα των συμμετοχικών διαδικασιών στον χωρικό σχεδιασμό στην Μύκονο

4.1.1 Εισαγωγικά

Στο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την επιτόπια έρευνα (Case Study, με την μορφή συνεντεύξεων), στο νησί της Μυκόνου. Περιγράφεται συνοπτικά ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε η τοπική κοινωνία, τις προσπάθειες που γίνανε από το αρμόδιο υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ, για την ρύθμιση των χωρικών προβλημάτων του νησιού τα οποία αναλύονται διεξοδικά στο κεφ. 3. Διαπιστώνεται η άρνηση της τοπικής κοινωνίας σε κάθε προσπάθεια τόσο στην φάση σύνταξης όσο και θεσμοθέτησης μελετών, και επιχειρείται η αιτιολόγηση αυτού.

Διερευνάται τελικώς αν υπήρξε ουσιαστική και συστηματική εμπλοκή της κοινωνίας του νησιού στις μέχρι τώρα προσπάθειες για την διευθέτηση των χωρικών θεμάτων, αν υπήρξε σε ποιο βαθμό υπήρξε και τι προσέφερε στην διαδικασία του σχεδιασμού και στην τοπική κοινωνία.

4.1.2 Η πραγματικότητα των συμμετοχικών διαδικασιών στην ρύθμιση χωρικών θεμάτων στην Μύκονο

Ο βίαιος μετασχηματισμός της παραγωγικής βάσης του νησιού από τον πρωτογενή στον τριτογενή τομέα παραγωγής, δηλαδή στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών υψηλού επιπέδου, συντέλεσε στην δημιουργία μεγάλου αριθμού προβλημάτων (υποβάθμιση του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος από την εξωοικιστική δόμηση, υποβάθμιση των παραδοσιακών οικισμών από την ληστρική εκμετάλλευσή τους, διάρρηξη του κοινωνικού ιστού από τον βίαιο μετασχηματισμό της παραγωγικής βάσης του νησιού κλπ). Την ρύθμιση όλων αυτών των προβλημάτων, επιχείρησε το αρμόδιο υπουργείο, με μια σειρά χωρικών μελετών.

Κωδικοποιώντας τα προβλήματα που περιγράφουν αυτήν την προσπάθεια, δηλαδή την παραγωγή χωρικών μελετών και την θεσμοθέτηση αυτών από το αρμόδιο υπουργείο, ΥΠΕΧΩΔΕ στην περίπτωση της Μυκόνου, διαπιστώνουμε ότι είναι δύο κατηγοριών. Αφενός αυτά που έχουν να κάνουν με τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρο-κοινωνικού συστήματος που μελετάμε (σύγκρουση τεράστιων οικονομικών συμφερόντων, βίαιος μετασχηματισμός παραγωγικής βάσης κλπ), αφετέρου, οι αδυναμίες που έχουν να κάνουν με την φύση του εργαλείου που επιχειρούμε τον χωρικό σχεδιασμό (έλλειψη εσωτερικής συνέπειας και λογικής, αντιφατικό και ελλιπές θεσμικό πλαίσιο κλπ).

Η προσπάθεια διαχείρισης των χωρικών προβλημάτων του νησιού επιχειρήθηκε ουσιαστικά με τρεις μελέτες, στην συνέχεια παρατίθενται αυτές και διερευνώνται α) αν υπήρξαν συμμετοχικές διαδικασίες κατά την σύνταξη τους β) αν υπήρξαν σε ποιον βαθμό υπήρξαν και γ) τι αποτελέσματα είχαν.

1. Η πρώτη μελέτη με σημαντική επίδραση στο νησί της Μυκόνου ήταν η «Μύκονος - Δήλος - Ρηνία: Χωροταξική Ρυθμιστική Μελέτη του Συμπλέγματος των τριών νησιών μετά Πολεοδομικών Ρυθμιστικών Σχεδίων Οικισμών και Ζωνών Αναπτύξεων». Η Μελέτη δεν θεσμοθετήθηκε στο σύνολο της, λόγω αφενός έλλειψης πολιτικής βούλησης αφετέρου των αντιδράσεων της κοινωνίας του νησιού, (θεσμοθετήθηκαν μόνο δύο ρυθμίσεις, η πρώτη αφορούσε τα όρια της Χώρας της Μυκόνου και η δεύτερη το ΠΔ 336/76 για την ρύθμιση των όρων δόμησης και αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών της χώρας).

Η μελέτη αυτή κατά την διαδικασία σύνταξης των προτάσεων της, δεν ενέπλεξε καθόλου την κοινωνία του νησιού, αφού δεν προέβλεπε ούτε στο ελάχιστο συμμετοχικές διαδικασίες. Από τεχνικής πλευράς, λαμβανομένου υπόψη την ημερομηνία σύνταξης της μελέτης 1972, ήταν πολύ καλή, για την ομάδα μελέτης όμως η διαχείριση χωρικών θεμάτων ήταν μια τεχνική διαδικασία στην οποία νομιμοποιούνταν να συμμετάσχουν μόνο ειδικοί, και όχι ένα κοινωνικό, πολιτικό ζήτημα στο οποίο η τοπική κοινωνία είχε δικαίωμα συμμετοχής.

2. Η δεύτερη μελέτη με σημαντικές επιπτώσεις ήταν η μελέτη για την Επέκταση και Αναθεώρηση του ΣΠ της Μυκόνου. Η διαδικασία αυτή δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα (τώρα ανατέθηκε από την ΤΑ η ΠΕ που αποτελεί το τελευταίο στάδιο της μελέτης). Η τοπική κοινωνία δεν αντέδρασε θετικά σε αυτήν την μελέτη. Στην διαδικασία σύνταξης της προβλέπονταν κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες οι οποίες δεν ενέπλεκαν ουσιαστικά την τοπική κοινωνία και ούτε υλοποιήθηκαν με συστηματικό τρόπο. Το αποτέλεσμα ήταν η μελέτες να αργήσουν χαρακτηριστικά δημιουργώντας έντονα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα.

Η πρακτική που ακολουθήθηκε και αναλύεται διεξοδικά στο κεφ. 2 ήταν να υπάρξουν

κάποιες διαδικασίες συμμετοχικές στο επίπεδο του ΓΠΣ, ενώ στο στάδιο της ΠΜ Επέκτασης Αναθεώρησης οι ιδιοκτήτες τις ακύρωναν, είτε κάνοντας χρήση των έννομων δικαιωμάτων τους είτε με τις πελατειακές τους σχέσεις. Ουσιαστικά αυτά που είχαν προταθεί στο προηγούμενο στάδιο του ΓΠΣ αίρονται στο επόμενο στάδιο αυτό της ΠΜ, δηλαδή π.χ αφενός είχαν συμφωνήσει στην δημιουργία νέων πράσινων χώρων στο στάδιο του ΓΠΣ στο στάδιο της ΠΜ όπου χωροθετούνταν η ακριβής θέση αυτού επιχειρούσαν την μετεγκατάσταση σε άλλη ιδιοκτησία προασπίζοντας τα ατομικά τους συμφέροντα.

3. Η Τρίτη μελέτη με σημαντικές επιπτώσεις για το νησί ήταν η Ειδική Χωροταξική Μελέτη των νησιών Άνδρου - Τήνου - Μυκόνου. Η ανάγκη για την εκπόνηση μιας μελέτης αυτής της κλίμακας στο νησί (για την συνολική και συστηματική ρύθμιση των χωρικών ζητημάτων) ήταν επιτακτική, παρόλα αυτά η μελέτη κατέστη αδύνατον να θεσμοθετηθεί. Από τις προδιαγραφές της μελέτης είχαν προβλεφθεί κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες, η εφαρμογή των οποίων, δεν ήταν δυνατή λόγω του ότι απορρίφθηκαν από την τοπική κοινωνία.

Σε μεγάλο βαθμό η κοινωνία του νησιού αντέδρασε αρνητικά τόσο κατά την διαδικασία σύνταξης της μελέτης όσο και στο στάδιο εφαρμογής της κυρίως λόγω των γενικότερων προβλημάτων που είχε το εργαλείο των EXM. Οι προτάσεις που προέκυψαν από την μελέτη, οι οποίες μπορεί να χαρακτηρίζονται από επιστημονική και τεχνική αρτιότητα, αγνοούσαν την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα του νησιού, με αποτέλεσμα να ξεσηκώσουν έντονες αντιδράσεις.

Στην περίπτωση της Μυκόνου δεν παρατηρήθηκαν ουσιαστικές συμμετοχικές διαδικασίες. Η κοινωνία του νησιού αντέδρασε αρνητικά ακυρώνοντας της ρυθμίσει που είχαν προταθεί από της μελέτες⁹⁹, με αποτέλεσμα η μέχρι τώρα εμπειρία να μην έχει να

⁹⁹ Οι κύριοι λόγοι για τους οποίους η τοπική κοινωνία αντέδρασε αρνητικά σε αυτές τις προσπάθειες χωρικού σχεδιασμού οι οποίες προτάθηκαν από το αρμόδιο υπουργείο, ΠΕΧΩΔΕ, συνοψίζονται σε μια σειρά λόγων οι οποίοι αδρομερώς αναπτύσσονται στην συνέχεια και αφορούν κυρίως αδυναμίες που σχετίζονται με την φύση των θεσμικών εργαλείων και την εφαρμογή τους όπως πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα:

- Οι μελέτες καθυστέρησαν πολύ να ολοκληρωθούν. Υπήρξε δηλαδή μεγάλο χρονικό διάστημα από την φάση της ανάθεσης της μελέτης έως την ολοκλήρωση αυτής. Η πρακτική αυτή είχε σαν αποτέλεσμα στο χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε, να δημιουργείται μια κατάσταση τέτοια, ώστε η μελέτη δεν είχε νόημα, δηλαδή είχε ήδη υποβαθμιστεί το περιβάλλον στην προστασία του οποίου απασκοπούσε η μελέτη.
- Πολλοί ιδιώτες στην προσδοκία εφαρμογής απαγορευτικών όρων από την ενδεχόμενη εφαρμογή της μελέτης, οικοδομούσαν στις ιδιοκτησίες τους, κάτι το οποίο δεν είχαν σκοπό να κάνουν σε αντίθετη περίπτωση. Δεν υπήρχε δυνατότητα για αναστολή των οικοδομικών εργασιών σε τόσο μεγάλες χρονικές περιόδους που απαιτούσε η ολοκλήρωση της μελέτης, με αποτέλεσμα να παρατηρείται έντονη υποβάθμιση του περιβάλλοντος κυρίως λόγω της οικοδομικής δραστηριότητας.

επιδείξει κάποια συγκεκριμένα πλεονεκτήματα από την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην σύνταξη των μελετών, κυρίως λόγο αφενός έλλειψης κατάλληλου θεσμικού πλαισίου και διαδικασιών, αφετέρου λόγο έλλειψης κοινωνικής εμπειρίας. Σίγουρα όμως η «διαπαιδαγώγηση» της κοινωνίας του νησιού μας επιτρέπει να ευελπιστούμε στην εφαρμογή καλλίτερων και αποδοτικότερων προσπαθειών για την αντιμετώπιση του δύσκολου και καθοριστικού προβλήματος του χωρικού σχεδιασμού.

Συμπερασματικά η συμμετοχική διαδικασία μπορεί να αποτελέσει πολιτική πρόταση για την διευθέτηση χωρικών ζητημάτων αρκεί να υπάρχει ένα πλαίσιο μεθόδων και διαδικασιών, ικανό να εμπλέκει δημιουργικά την τοπική κοινωνία στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων, προτάσεων. Η εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα μπορεί να κατευθυνθεί τόσο από την διεθνή εμπειρία (Συνηγορικός Σχεδιασμός, Κοινοτική δράση, Local Agenda 21 κλπ) όσο και από τα παραδείγματα αυτό-οργάνωσης κοινοτήτων που συναντώνται στην νεότερη ιστορία.

-
- Στην EXM προτάθηκαν κάποιες ρυθμίσεις οι οποίες δημιουργούσαν έντονες κοινωνικές αντιθέσεις. Δηλαδή προτάθηκαν ζώνες στις οποίες απαγορεύονταν τελείως η δόμηση ενώ σε άλλες περιοχές επιτρέπονταν μέχρι και ιδιωτική πολεοδόμηση. Η ρύθμιση αυτή μπορεί να έχει κάποια λογική κυρίως αισθητικού περιεχομένου αλλά η εφαρμογή της, στην Μύκονο όπως και σε άλλες περιοχές κατέστη αδύνατη.
  - Η σημαντικότερη αδυναμία των μελετών που επιχειρήθηκαν στην Μύκονο ήταν ότι δεν εμπειρεύσαν μηχανισμούς που να εμπλέκουν την τοπική κοινωνία κατά την σύσταση της μελέτης. Το αποτέλεσμα ήταν οι προτάσεις στις οποίες κατέληγε η μελέτη να μην εκφράζουν την κοινωνία του νησιού η οποία αντιδρώντας δυναμικά ακύρωσε την θεσμοθέτηση αυτών των μέτρων, με αποτέλεσμα οι μελέτες να παραμένουν απλώς ασκήσεις επί χάρτου.

4.2 Οι συμμετοχικές διαδικασίες ως αναγκαία συνθήκη για έναν αποτελεσματικό σχεδιασμό

4.2.1 Εισαγωγικά

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η τεκμηρίωση σε θεωρητική βάση, καταλήγοντας στην αρτιότητα της συμμετοχικής διαδικασίας, σαν μέσο λήψης αποφάσεων, τεκμηριώνονται δηλαδή, οι κυριότερες αιτίες, οι οποίες καθιστούν τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού, απαραίτητη για την επίτευξη άρτιου αποτελέσματος. Η ανωτέρω θέση, συμπέρασμα προκύπτει από την ανάλυση (σε θεωρητική βάση) των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων που συνεπάγεται η εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην διαδικασία παραγωγής σχεδίων, προτάσεων, για την διευθέτηση χωρικών προβλημάτων.

Στην συνέχεια καταγράφεται η εμπειρία (στο βαθμό που υπάρχει) από την εμπλοκή των πολιτών κατά την διαδικασία σύστασης και τις προσπάθειες θεσμοθέτησης των μελετών. Επιλέχθηκαν σαν δείγμα προς εξέταση, κάποιες χαρακτηριστικές μελέτες, οι οποίες θεωρώ ότι είναι αντιπροσωπευτικές της εποχής και περιγράφουν την επικρατούσα λογική και αντίληψη για τον σχεδιασμό και κατά επέκταση στον ρόλο των πολιτών στην διαδικασία του σχεδιασμού. Σε αυτήν την ενότητα διαπιστώνεται η ελλιπής ή και ανύπαρκτη εμπλοκή συμμετοχικών διαδικασιών κατά την παραγωγή των σχεδίων προτάσεων. Αναφέρονται επίσης τα προβλήματα που δημιούργησε η αδυναμία ενσωμάτωσης τοπικών δυναμικών κατά την διαδικασία σύστασης της μελέτης.

Ουσιαστικά σε αυτήν την ενότητα απαντώνται σαφώς τα ερωτήματα, α) αν υπήρξαν συμμετοχικές διαδικασίες στις προσπάθειες χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα β) αν ναι τότε σε ποιο βαθμό γ) τι προσέφερε η συμμετοχή των πολιτών, δηλαδή αν είχε θετικές επιδράσεις τόσο στην προσπάθεια του σχεδιασμού όσο και στις τοπικές κοινωνίες

4.2.2 Η έννοια της συμμετοχής των πολιτών ως μέσο νομιμοποίησης των επιλογών πάνω σε θέματα χωρικών διευθετήσεων

Η συμμετοχή των πολιτών σε όποια διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι μια σύγχρονη πολιτική πρόταση, η οποία προέκυψε από την αδυναμία του συστημικού ορθολογικού σχεδιασμού, να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα μεγάλα χωρικά προβλήματα της εποχής. Η κριτική που δέχτηκε αυτό το είδος σχεδιασμού εστιάστηκε κυρίως στην αμφισβήτηση που αφορούσε αφενός την αρτιότητα των μηχανισμών λήψης αποφάσεων και αφετέρου την φερεγγυότητα των φορέων και των προσώπων που λαμβάνουν τις αποφάσεις.

Οι πολίτες είτε ως άτομα είτε οργανωμένοι σε μικρές ομάδες νομιμοποιούνται να συμμετέχουν στον χωρικό σχεδιασμό πιέζοντας για λύσεις οι οποίες θα μεγιστοποιήσουν την ευημερία τους.

Η συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων μπορεί να διαφοροποιείται τόσο ως προς την κλίμακα του χωρικού σχεδιασμού (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό επίπεδο) όσο και ως προς το είδος των δράσεων του σχεδιασμού (στοχοθέτηση, ανάλυση, επιλογή πολιτικής, εφαρμογή πολιτικής, αξιολόγηση δράσης). Από την μέχρι τώρα εμπειρία έχουν αποδειχτεί πιο αποδοτικές οι ευέλικτες μικρές ομάδες πολιτών, καθώς και η συμμετοχή τους σε θέματα που αφορούν μικρή κλίμακα σχεδιασμού (τοπικά θέματα που επηρεάζουν την καθημερινότητα τους).

Η συμμετοχή των πολιτών καθίσταται σαν διαδικασία που εξασφαλίζει της αρτιότητα πολιτικών προτάσεων και θέσεων, διασφαλίζοντας επίσης κοινωνική συναίνεση για μια σειρά από λόγους οι οποίες σε αδρές γραμμές είναι οι ακόλουθες:

- η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας μπορεί να προσδιορίσει τις ανάγκες της και να συσχετιστούν αυτές με τις παροχές του κεντρικού κράτους. Η άρτια σχέση των αναγκών και της προσφοράς δεν είναι κάτι αυτονόητο.
- οι κάτοικοι οι οποίοι θα συμμετάσχουν στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων είναι *De facto* ενδιαφερόμενοι, αφού οι αποφάσεις αυτές ενδέχεται να επηρεάσουν την καθημερινότητα τους.
- μια από τις απαραίτητες απαιτήσεις για την άρτια ρύθμιση χωρικών θεμάτων είναι η γνώση των χαρακτηριστικών της τοπικής κοινωνίας, καθώς και των σχέσεων, με τις οποίες αυτές εμπλέκονται.
- η συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων συμβαδίζει και με το αίτημα για «περισσότερη» άμεση και ενεργή δημοκρατία στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων.

- σε συσχέτιση με το ανωτέρω επιχείρημα είναι και η απαίτηση για ένα καθαρό και υγιεινό περιβάλλον, ένα δικαίωμα τρίτης γενιάς, το οποίο είναι περισσότερο συλλογικό παρά ατομικό. Η διασφάλιση αυτού επιτυγχάνεται μόνο με την εμπλοκή με κάποιον τρόπο της τοπικής κοινωνίας στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων που αφορούν θέματα διαχείρισης του περιβάλλοντος.

Η συμμετοχική διαδικασία παρουσιάζει μια σειρά πλεονεκτημάτων τα οποία αφορούν κυρίως την δομή της σαν πολιτική πρόταση. Συνοπτικά αυτά είναι η ενεργοποίηση των κοινωνικών εταίρων, η εκπροσώπηση όλων των κοινωνικών ομάδων, η ύπαρξη άρτιων μηχανισμών υποστήριξης αυτής της διαδικασίας η οποία εξασφαλίζει την παραγωγή γνώσης, και το σημαντικότερο ίσως επιχείρημα της συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι ότι οι όποιες και αν είναι οι τελικές αποφάσεις έχουν την κοινωνική συναίνεση και άρα είναι υλοποιήσιμες.

Η συμμετοχική διαδικασία έχει κατηγορηθεί ότι είναι μια διαδικασία χαρακτηριστικά χρονοβόρα και σε άμεση συσχέτιση με αυτό, δραχμοβόρα. Η κριτική αυτή μάλλον είναι πλασματική αφού ουσιαστικά αυτό που γίνεται στο παραδοσιακό σύστημα λήψης αποφάσεων είναι να λαμβάνονται οι αποφάσεις με συνοπτικές διαδικασίες, αλλά να μην είναι δυνατόν να υλοποιηθούν λόγω των αντιδράσεων της τοπικής κοινωνίας, μεταφέροντας ουσιαστικά το πρόβλημα από την φάση της σύστασης μελέτης σε αυτό της εφαρμογής. Ένα άλλο θέμα που τίθεται σαν σημαντικό μειονέκτημα της συμμετοχικής διαδικασίας είναι τα όρια της τοπικής κοινωνίας να αποφασίζει για θέματα που την αφορούν, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου η τοπική κοινωνία αντέδρασε σε βάρος του κοινού συμφέροντος.

Από τα ανωτέρω, τα οποία ουσιαστικά αναλύονται διεξοδικά στο 1^ο κεφάλαιο της μελέτης, προκύπτει ότι η συμμετοχική διαδικασία αποτελεί αναγκαία (αλλά όχι και ικανή) συνθήκη για την παραγωγή σχεδίων προτάσεων με στόχο άρτιες χωρικές διευθέτησης.

Συμπερασματικά, από την ανάλυση της διαδικασίας συμμετοχής των πολιτών στους μηχανισμούς λήψης των αποφάσεων τάσσομαι σαφώς υπέρ της ενθάρρυνσης τέτοιου είδους διαδικασιών. Προφανώς η θεωρητική αρτιότητα της εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας στους μηχανισμούς παραγωγής πολιτικής δεν την καθιστά πανάκεια για την επίλυση των ιδιαίτερα έντονων χωρικών προβλημάτων που εμφανίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες, απαιτείται η ύπαρξη ενός στιβαρού θεσμικού πλαισίου χωρείς εσωτερικές αντιφάσεις και κενά καθώς και η λειτουργία μηχανισμών οικονομικών κινήτρων. Καθίσταται επομένως επιτακτική ανάγκη, η εφαρμογή ενός πλαισίου κανόνων και μηχανισμών, ικανών να προάγουν τα πλεονεκτήματα της διαδικασίας απαλείφοντας τα μειονεκτήματα που αυτή συνεπάγεται.

Η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου αποτέλεσε πολιτική πρόταση για μια σειρά κινήματων σύμφωνα με τα οποία η τοπική κοινωνία νομιμοποιείται, να απαιτεί, από το κεντρικό κράτος, ρόλο σε θέματα διαχείρισης του χώρου. Τα κυριότερα κινήματα που απαίτησαν την ενεργή ένταξη του πολίτη στην διαδικασία χωρικού σχεδιασμού ήταν:

- A. Κίνημα της κοινοτικής δράσης (Community planning). Σύμφωνα με το κίνημα της κοινοτικής δράσης, η κάθε κοινότητα, πρέπει να οργανωθεί μόνη της και νομιμοποιείται να ρυθμίσει τον χώρο όπως αυτή θέλει, αφού το σύγχρονο κράτος έτσι όπως είναι οργανωμένο αδυνατεί να προωθήσει τα συμφέροντα των μειονοτικών κοινωνικών ομάδων.
- B. Συνηγορικός σχεδιασμός (Advocacy planning). Το κίνημα του συνηγορικού σχεδιασμού προτείνει την πρόσληψη από κάθε μειονοτική ομάδα συνηγόρου (ειδικού, τεχνοκράτη), ικανού να επηρεάσει την διαδικασία παραγωγής σχεδίων για το όφελος του «πελάτη» του.
- C. Local Agenda 21. Σύμφωνα με την διακήρυξη της Local Agenda 21, η οποία αποτελεί το πιο πρόσφατο κίνημα προώθησης συμμετοχικών διαδικασιών, η ΤΑ αποτελεί σημαντικό φορέα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι τοπικές κοινωνίες νομιμοποιούνται για την προώθηση λύσεων, πρακτικών οι οποίες θα συντελέσουν στην ισόρροπη ανάπτυξης. Δηλαδή επιδιώκονται δράσεις οι οποίες θα αποφασίζονται και θα οργανώνονται σε τοπικό επίπεδο ενταγμένες όμως σε μια οικουμενική λογική.

Τα ανωτέρω κινήματα, τα οποία παρουσιάστηκαν συνοπτικά, θεωρούν ότι η διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού δεν είναι μια τεχνική υπόθεση η οποία επιζητάει την βέλτιστη επιστημονική, ορθολογική λύση, αλλά είναι ένα κοινωνικό, πολιτικό φαινόμενο όπου εκφράζονται κοινωνικές αντιθέσεις, αντιπαλότητες, συγκρούσεις συμφερόντων κλπ τα οποία καλείται ο σχεδιαστής (planner) να λάβει υπόψη του, ώστε να πετύχει το βέλτιστο αποτέλεσμα.

Προφανώς οι ιδέες που πρεσβεύουν δεν αποτελούν πανάκεια στην επίλυση των ιδιαίτερα δύσκολων και κρίσιμων χωρικών προβλημάτων, σίγουρα όμως διδακτική αξία και θεωρείτε ότι είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη.

4.2.3 Η αδυναμία ενσωμάτωσης συμμετοχικών διαδικασιών στις μελέτες διευθέτησης χωρικών θεμάτων

Στην νεότερη ιστορία της Ελλάδας, παρατηρούνται εκπληκτικά παραδείγματα αυτό-οργάνωσης τοπικών κοινωνιών. Αυτός ο τρόπος λειτουργίας των κοινοτήτων συνέβαλε ουσιαστικά στην δημιουργία υπεύθυνων συνειδητήσεων. Στις χώρες της Ευρώπης σε αυτήν την περίοδο δεν αναπτύχθηκαν παρόμοια πολιτικά σχήματα, ίσως οι ιστορικές συγκυρίες δεν ευνοούσαν κάτι τέτοιο.

Στην σύγχρονη Ελλάδα, μετά τον πόλεμο, δεν ευνοήθηκε η λογική της αυτοδιαχείρισης των τοπικών κοινωνιών. Οι τοπικοί δεσμοί και η κοινωνική εμπειρία κατέρρευσε, συμπιεζόμενη από το «Αθηνο-κεντρικό» κράτος. Οι τοπικοί φορείς που θα μπορούσαν να προωθήσουν κοινοτικές πρωτοβουλίες, αντιμετωπίστηκαν σαν ένα μέσο προώθησης κομματικών επιλογών. Ειδικότερα κατά κατηγορία μελετών χωρικού σχεδιασμού καταλήγουμε στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

A. Οι συμμετοχικές διαδικασίες στο Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο και Πρόγραμμα της Ελλάδος και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών

Ουσιαστικά η πρώτη περίοδος προσπαθειών για την διευθέτηση και ρύθμιση χωρικών θεμάτων περιγράφεται από ένα πνεύμα συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας για κεντρικά προγραμματισμένες προτάσεις με στόχο την αντιμετώπιση των όλο και σοβαρότερων χωρικών προβλημάτων τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Σε θεωρητικό επίπεδο οι αναζητήσεις της εποχής αφορούσαν κυρίως θέματα και διαδικασίες παραγωγής σχεδίων καθώς και επέκταση της υπάρχουσας νομοθεσίας σε σχέση με περιβαλλοντικά και χωρικά ζητήματα. Δυστυχώς όμως η πρακτική που ακολουθήθηκε χαρακτηρίζεται από την αποσπασματική αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων με στόχο την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών συμφερόντων.

Την περίοδο αυτή για τον σχεδιασμό (planning), επικρατούσε η αντίληψη της συστημικής προσέγγισης του χώρου. Μελέτες, τεράστιες σε όγκο, σύμφωνα με την θεωρία του ορθολογικού σχεδιασμού, επιχειρούσαν να αντιμετωπίσουν, ρυθμίσουν όλες τις πτυχές του χώρο-κοινωνικού συστήματος που μελετούσαν.

Οι ειδικοί (τεχνοκράτες) που εκπονούσαν τις μελέτες δεν δέχονταν την συμμετοχή των πολιτών κατά την σύσταση της μελέτης, θεωρούσαν ότι η σύνταξη των προτάσεων για την διευθέτηση χωρικών ήταν καθαρά τεχνική υπόθεση. Οι μελέτες εκείνης της περιόδου από επιστημονικής πλευράς ήταν αξιόλογες, δεν μπόρεσαν όμως να

θεσμοθετηθούν, λόγω των αντιδράσεων της τοπικής κοινωνίας, η οποία δεν είχε εμπλακεί ούτε στο ελάχιστο στην διαδικασία σύστασης της μελέτης με αποτέλεσμα οι προτάσεις της να μην εξασφαλίζουν την κοινωνική συναίνεση.

Β. Η συμμετοχική διαδικασία στα Χωροταξικά Σχέδια των Νομών στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο ΓΠΣ και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης ΡΣΑ και ΣΡΘ

Η δεύτερη περίοδος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα περιγράφεται από έντονη θεσμική και προγραμματική δράση. Την περίοδο αυτή επιχειρήθηκε να καλυφθεί το θεσμικό κενό πάνω σε θέματα χωρικών ρυθμίσεων και έτσι υλοποιήθηκε η 1^η γενιά χωροταξικών μελετών (Χωροταξικά, Σχέδια Νομών ΥΧΟΠ 1984), συνειδητή παραγωγή σχεδίων με συστηματικό τρόπο. Παρ' όλες τις προθέσεις και το όραμα που χαρακτήριζε τις προσπάθειες της περιόδου τα αποτελέσματα πάνω στο πρόβλημα της οργάνωσης του χώρου δεν ήταν και ιδιαίτερα αισιόδοξα.

Συμπερασματικά οι μελέτες αυτής της περιόδου πραγματοποιήθηκαν από το κέντρο λαμβάνοντας ελάχιστα υπόψη την ΤΑ (η οποία είχε μόνο γνωμοδοτικό ρόλο), αγνοώντας δηλαδή σε μεγάλο βαθμό κατά την σύσταση της μελέτης τις ενδογενείς δυναμικές. Όπως ήταν αναμενόμενο από την διαδικασία με την οποία συστάθηκαν τόσο τα Χωροταξικά Σχέδια των Νομών όσο και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, η τοπική κοινωνία αντέδρασε αρνητικά αφού δεν είχαν γίνει, ουσιαστικές συμμετοχικές διαδικασίες, ικανές να εξασφαλίσουν την συναίνεση της τοπικής κοινωνίας για τις προτάσεις της μελέτης.

Το αποτέλεσμα της όλης προσπάθειας παραγωγής σχεδίων ήταν, αφενός τα Χωροταξικά των Νομών να παραμείνουν απλώς ασκήσεις επί χάρτου αφετέρου η θεσμοθέτηση των ΓΠΣ να καθυστερήσει σε πολλές περιπτώσεις, πρακτική που δημιούργησε έντονα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα.

Γ. Η συμμετοχική διαδικασία στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες ΕΧΜ

Η τρίτη περίοδος προσπαθειών για την διευθέτηση χωρικών θεμάτων, περιγράφεται από ένα κλίμα αμφισβήτησης και προβληματισμού, για την αποτελεσματικότητα και αρτιότητα του ορθολογικού, συστημικού σχεδιασμού, τα αποτελέσματα των οποίων ήταν πενιχρά, αφού η τοπική κοινωνία αντέδρασε σε πολλές περιπτώσεις δυναμικά, αποτρέποντας την θεσμοθέτηση της μελέτης. Η περίοδος περιγράφεται από έκρηξη προγραμμάτων και την υλοποίηση των μεγάλων έργων υποδομών και έργα για την προστασία του περιβάλλοντος, τα οποία χρηματοδοτήθηκαν από κοινοτικούς πόρους (1^ο και 2^ο ΚΠΣ). Σε αντίθεση με την προγραμματική έκρηξη στο θεσμικό επίπεδο

παρατηρήθηκε ύφεση με αποτέλεσμα την δημιουργία σχετικής αναντιστοιχίας μεταξύ θεσμικού πλαισίου και παραγόμενων μελετών.

Συμπερασματικά οι διαδικασίες με τις οποίες συντάχτηκαν οι EXM δεν προέβλεπαν την ουσιαστική εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην διαδικασία σύνταξης των προτάσεων. Εμπειρείχαν κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες, οι οποίες όμως δεν ήταν ουσιαστικές και αντιμετωπίστηκαν αρνητικά από την τοπική κοινωνία, πράγμα το οποίο πρέπει να μας προβληματίσει, αφενός για τον αρνητικό τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία αντιμετώπισε το κεντρικό κράτος και αφετέρου για την αναγκαιότητα που επιτακτικά τίθεται πλέον ευαισθητοποίησης της κοινωνίας του νησιού σε θέματα που την αφορούν άμεσα¹⁰⁰, όπου για την άρτια αντιμετώπιση τους απαιτείται η ενεργή συμμετοχή της καθώς και η γόνιμη συνεργασία με το κεντρικό κράτος.

Στην Ελλάδα υπήρξαν κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες, η οποίες ενσωματώθηκαν σε κάποιο βαθμό στις χωρικές μελετών. Δεν μπορούμε να πούμε ότι υπήρξαν σημαντικά αποτελέσματα στο προϊόν του σχεδιασμού, δηλαδή στην ρύθμιση του χώρου, αφού ουσιαστικά σε καμία περίπτωση δεν ενεπλάκη ουσιαστικά η τοπική κοινωνία κατά την σύνταξη της μελέτης.

Ο ρόλος της συμμετοχικής διαδικασίας ήταν να αμβλυνθούν της τοπικές αντιθέσεις και πολώσεις μέσω της έκφρασης απόψεων, έστω και αν αυτές είχαν μόνο γνωμοδοτικό ρόλο.

---

¹⁰⁰ Όπως είδη έχει αναλυθεί οι EXM προέβλεπαν της αναπαραγωγή συμμετοχικών διαδικασιών (όχι ουσιαστικές) στις οποίες η κοινωνία της Μυκόνου αντέδρασε αρνητικά.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

1. Arnstein Sherry, «A LADDER OF CITIZEN PARTICIPATION» Journal of American Institution of Planners, 35 July 1969 p. 216-244
2. Arthure Nelson - Stegman Michael, «TAX REFORM AND PLANNERS». Journal Of The American Planning Association JAPA, Spring 1984, Volume 50, Number 2
3. Beriatos Elias, «THE LOCAL AGENDA 21 AS A PLANNING INSTRUMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THE CASE OF GREECE» 1st International Scientific Congress: Tourism and Culture for Sustainable Development, Athens 1998
4. Borden Lain - Kerr Joe - Pivaro Alicia - Rendell Jane «STRANGELY FAMILIAR» Routledge, New York 1997
5. Burby Raymond, May Peter, Paterson Robert, «IMPROVING COMPLIANCE WITH REGULATION: CHOICES AND OUTCOMES FOR LOCAL GOVERNMENT» JAPA Summer 1998, Volume 64, Number 3
6. Dannis W. Ducsik «POWER PLANTS AND PEOPLE». Journal Of The American Planning Association JAPA, Spring 1984, Volume 50, Number 2
7. Department of the Environment Transport and the Regions, «INVOLVING COMMUNITIES IN URBAN AND RURAL REGENERATION», United Kingdom 1997
8. E.C. Regional Policies «URBANISATION AND THE FUNCTION OF CITIES IN THE EUROPEAN COMMUNITY» European Commission Luxembourg 1992
9. Edgar Morin «Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΣΚΕΨΗ» Φύση και κοινωνία -5, Εκδόσεις Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1990
10. Edgar Morin «Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑΣ» Φύση και κοινωνία -5, Εκδόσεις Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1990
11. Edmund Burke «CITIZEN PARTICIPATION STRATEGIES» JAIP 34 1968
12. ENVIPLAN, Τσεκούρας Γ. «ΜΕΛΕΤΗ ΧΩΡΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΥΠΕΧΩΔΕ γενική Δ/ση περιβάλλοντος Δ/ση Χωροταξίας, Αθήνα 1997

13. Forester John «PLANNING IN THE FACE OF CONFLICT». Journal Of The American Planning Association JAPA, Spring 1984, Volume 50, Number 2
14. Gans H., «SOCIAL AND PHYSICAL PLANNING FOR THE ELIMINATION OF URBAN POVERTY» Basic Books, 1968
15. Gans H. «SOCIAL AND PHYSICAL PLANNING FOR THE ELIMINATION OF URBAN POVERTY» Basic Books, 1968
16. Glass J «CITIZEN PARTICIPATION IN PLANNING: THE RELATIONSHIP BETWEEN OBJECTIVES AND TECHNIQUES: JAPA, Spring 1979, Volume 45, Number 2
17. Informal Meeting of Ministers, «URBAN EXCHANGE INITIATIVE, IMPROVING GOOD PRACTICE IN URBAN DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION» Glasgow, 1998
18. Informal meeting of ministers responsible for urban policy of the member states of the European Union, «URBAN EXCHANGE INITIATIVE IMPROVING GOOD PRACTICE IN URBAN DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION» Glasgow June 1998
19. internet-GNTO Greek Islands Mikonos
<http://www.areianet.gr/infoxenios/englesh/cyclades/mikonos/mikonosh>
20. James Glass «CITIZEN PARTICIPATION IN PLANNING: THE RELATIONSHIP BETWEEN OBJECTIVES AND TECHNIQUES». Journal Of The American Planning Association JAPA, Spring 1979, Volume 45, Number 3
21. Ladner Eugenie - Douglass Robby «THE PLANNER AND THE PRESERVATIONIST». Journal Of The American Planning Association JAPA, Spring 1984, Volume 50, Number 2
22. Loukissas Phi. - Triantafyllopoulos Nik. «COMMUNITY INVOLVEMENT IN TOURISM LAND USE PLANNING» Bolos 1997
23. Loukissas Philippos «PUBLIC PARTICIPATION IN COMMUNITY TOURISM PLANNING: A GAMING SIMULATION APPROACH» TTRA Summer 1983, Volume XXII Number 1
24. Loukissas Philippos «THE IMPACT OF TOURISM ON REGIONAL DEVELOPMENT: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE GREEK ISLANDS» Cornell University 1977

25. Mayhew S. «DICTIONARY OF GEOGRAPHY» Oxford University, Press 1997
26. Melvill Branch «URBAN PLANNING THEORY» Community Development Series
27. Melvill Branch. «URBAN PLANNING THEORY» Community Development Series 1969
28. Microsoft Encarta WORD ATLAS 1996
29. Oosthuizen A., «PUBLIC PARTICIPATION IN THE PLANNING AND DEVELOPMENT OF URBAN AREAS» Gower, 1984
30. Rosener Judy «A CAFETERIA OF TECHNIQUES AND CRITICS» public management 1975
31. Seaver Robert «THE DILEMMA OF CITIZEN PARTICIPATION in CITIZEN PARTICIPATION IN URBAN DEVELOPMENT» Institute of Applied Behavior Science 1968
32. Sphyroeras B. - Avramea A. - Asdraxas «S MAPS AND MAP- MAKERS OF THE AEGEAN» olklo LTD Athens 1985
33. Susskind Lawrence - Madigan Denise «NEW APPROACHES TO RESOLVING DISPUTES IN THE PUBLIC SECTOR» The Justice System Journal, 1984, Volume 9, Number 2
34. The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, «DOORS TO DEMOCRACY A PAN EUROPEAN ASSESSMENT OF CURRENT TRENDS AND PRACTICES IN PUBLIC PARTICIPATION IN ENVIRONMENTAL MATTERS», Szentendre Hungary 1998
35. The United Nation «AGENDA 21 THE UNITED NATION PROGRAM OF ACTION FROM RIO» Rio de Janeiro, 1992

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Αγγελίδης Μηνάς «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΘΕΩΡΙΑΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ» Εκδόσεις Συμμετρία, Αθηνά 1991
2. Αραβαντινός Αθ. «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ» 2^ο β Εκδόσεις Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1986
3. Άτυπη Συνάντηση των Αρμόδιων για την Χωροταξία Υπουργών Κρατών Μελών «ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ» Εκδόσεις Noordwijk 1997
4. Αυγουστίνος Δ. - Τρίτων Σύμβουλοι Μηχανικοί, - Καντορ Σύμβουλου Επιχειρήσεων «ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΜΥΚΟΝΟ ΦΑΣΗ Α ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ» Εκδόσεις ΕΤΒΑ, Αθήνα 1992
5. Βαρέλας Βαίος, - Κωνσταντακάτος Γιώργος, - Ποπώλης Νέστορας, «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ: ΕΝΝΟΙΑ, ΣΗΜΑΣΙΑ, ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΤΕΕ» Εκδόσεις ΤΕΕ, Τμήμα κεντρικής και δυτικής, Θεσσαλίας 1992
6. Βριχέα Άννη - Κλωντ Λωραν «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ» Εκδόσεις ΤΕΕ, Αθήνα 1993
7. Γετίμης Παν. «ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ» Εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα 1994
8. Γιανακουρου Γ. «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1996
9. Γκεσκου Η. «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΧΩΡΩΝ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997
10. Γοσποδίνη Άσπια «ΧΩΡΑ ΜΥΚΟΝΟΥ ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ» Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, Εκδόσεις Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997

11. Δασκαλακης Κων. «ΕΙΔΙΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΝΗΣΙΩΝ ΑΝΔΡΟΥ - ΤΗΝΟΥ - ΜΥΚΟΝΟΥ» ΥΠΕΧΩΔΕ Αθήνα 1996
12. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Περιοδικό «ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΑ ΝΗΣΙΑ» Εκδόσεις RAM, CD ROM, 1996
13. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «ΑΤΖΕΝΤΑ 2000 1). ΓΙΑ ΜΙΑ ΙΣΧΥΡΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΔΙΕΥΡΥΜΕΝΗ ΕΝΩΣΗ» Εκδόσεις Βρυξέλες 1997
14. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «ΑΤΖΕΝΤΑ 2000 2). Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ Βρυξέλες 1997
15. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 1998
16. Καλλιγας Α.Σ. - Παπαγεωργίου Α.Ν. - Πολίτης Ι.Β. - Ρωμανός Α.Γ. «ΜΥΚΟΝΟΣ ΔΗΛΟΣ ΡΗΝΕΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΜΕΤΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΖΩΝΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ» Βασιλείων της Ελλάδας, Υπουργείων Κυβερνητικής Πολιτικής Διεύθυνση Χωροταξικού Προγραμματισμού, Αθήνα 1972
17. Καρύδης Δ.Ν. «ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ» Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Εκδόσεις Τομέα: Πόλη και Κοινωνικές Πρακτικές, Αθήνα 1984
18. Λουκίσας Φιλ Σημ. «ΘΕΩΡΙΕΣ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1995
19. Λουκίσας Φιλ. «ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1996
20. Λουκίσας Φιλ. Μπεριάτος «Η ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙ: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997
21. Λουκίσας Φ. «ΧΩΡΑ ΜΥΚΟΝΟΥ: ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ» Ερευνητικό πρόγραμμα Φορέας ανάθεσης ΥΠΕΧΩΔΕ 1997

- 22.Μπεριάτος Η «ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ» Εισήγηση στο επιστημονικό συνέδριο: Ένα όραμα για την Αθηνά, η Συνέχεια- ο καταστατικός χάρτης, Αθηνά 1996
- 23.Μπεριάτος Η «ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1992
- 24.Μπεριάτος Η «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ» Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο: Αθήνα Αττική Στρατηγικός Σχεδιασμός για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αθήνα 1996
- 25.Μπεριάτος Η «Ο ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ: ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ» Εισήγηση στο Επιστημονικό συνέδριο: Περιφερειακή Ανάπτυξη χωροταξία και περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης, Αθηνά 1995
- 26.Μπεριάτος Η «ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ» Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο: Η Ελλάδα στην Ευρώπη Χωροταξία και Περιφερειακή Πολιτική προς το 2000, Αθηνά 1993
- 27.Μπεριάτος Η «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ» Κριτική διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου 1974-1994, Ανάπτυπο από τον τιμητικό τόμο για τον ομότιμο καθηγητή τμήματος ναυτιλιακών σπουδών Βασίλειο Ν. Μεταξά, Αθήνα 1996
- 28.Μπεριάτος Η. «ΕΚΛΑΪΚΕΥΣΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΗ ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ» Άνθρωπος και Χώρος, Τεύχος 9-11, Μάιος Οκτώβριος Αθήνα 1978
- 29.Μπεριάτος Η. «Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΚΥΤΤΑΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ (1984-1994)» Περιοδικό Τόπος, Αθήνα 1994
- 30.Μπεριάτος Η. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΙΙΙ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1997

31. Νένου Ευαγγελία, Σαμαρίνα Άννα «ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ: ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1996
32. Οικονόμου Δημ. «ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣΗ ΣΤΟΝ ΕΞΩΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ» Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο: Περιφερειακή ανάπτυξη Χωροταξία και περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης Αθήνα 1995
33. Οικονόμου Δημ. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ Ι ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ Διδακτικές σημειώσεις» Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1995
34. Παπαδόπουλος Γ. «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΙΕΣΕΙΣ» Διπλωματική Εργασία Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1996
35. Ρωμανός Αρ. «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΥΚΟΝΟΣ» Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1993
36. Σιουτη Γλυκερία «ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ: ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» Εκδόσεις Σακούλα Αθήνα 1993
37. Σιουτή Γλυκερία «Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ» Φύση και κοινωνία -3, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Εκδόσεις Αθήνα 1998
38. Σκουρής Βασ. «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ» Εκδόσεις Σακούλα, Θεσσαλονίκη 1991
39. Σπυροπούλου Αικ. Βέη «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ» Εκδόσεις Κω 1997
40. Τασσπούλου Ν. «Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗ ΔΟΜΗΣΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ» Διπλωματική Εργασία Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 1998

41. ΤΕΕ «ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΙΔΙΚΕΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΑΜΟΙΒΕΣ» Εκδόσεις ΤΕΕ Αθήνα 1990
42. ΤΕΕ «ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΙΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ» ΤΕΕ Ανα. Κρήτης, ΕΤΕ Κύπρου, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης ΤΕΕ Δωδεκανήσου, ΤΕΕ Κέρκυρας. Εκδόσεις Ηράκλειο 1995
43. ΥΠΕΧΩΔΕ «ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ENVIREG» Εκδόσεις Αθήνα 1992
44. ΥΠΕΧΩΔΕ «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Εκδόσεις Αθήνα 1995
45. ΥΠΕΧΩΔΕ «ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Εκδόσεις ΥΠΕΧΩΔΕ Αθήνα 1995
46. Υπουργείο Δημοσίων Έργων «ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ 2000 ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ» Υπουργείο Δημοσίων Έργων Αθήνα 1979
47. ΥΧΟΠ «ΓΕΝΙΚΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ Επιχείρηση Πολεοδομική Αναθεώρηση Αθήνα» Εκδόσεις ΥΧΟΠ 1983
48. ΥΧΟΠ «ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΟΜΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ» ΥΧΟΠ Διεύθυνση Χωροταξίας, Αθήνα 1984
49. Χαιταλης «ΜΥΚΟΝΟΣ ΚΑΙ ΔΗΛΟΣ» Εκδόσεις Αθηνά Χαιταλης 1994
50. Χρηστοφιλόπουλου Δημ. Γ. «Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ» Εκδόσεις Αθήνα 1989
51. Χρηστοφιλοπούλου Δημ. «Γ. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ» Εκδόσεις Σακουλά, Αθήνα 1990